

TALLINNA ÜLIKOOL
Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut

KÕRGHARIDUSE KATKESTAJAD EESTIS: OSKUSED JA POSITSIOON TÖÖTURUL

Aruanne

Tellijä: Haridus- ja Teadusministeerium

2015

Autorid: **Kadri Täht, Kristina Lindemann, Marge Unt**

Keeletoimetaja: **Kata-Liina Normak, Kirjatar OÜ**

**Uuring ja aruanne on valminud Euroopa Sotsiaalfondi programmi
„Kõrghariduse katkestanute haridustee jätkamine – TULE“ toetusel.**

Sisukord

Sisukord.....	3
Sissejuhatus	5
Metodoloogilised märkused	7
Haridustee katkestamise mõõtmine PIAAC uuringus	7
Katkestajate ja võrdlusgruppide määratlemine	8
Analüüsimeetodid.....	11
1 Kõrghariduse katkestajad – kes nad on?	13
1.1 Katkestamine kõrghariduse esimesel astmel	13
1.1.1 Katkestamine soo lõikes.....	15
1.1.2 Katkestamine sotsiaalse päritolu lõikes.....	17
1.1.3 Katkestamine elusündmuste lõikes.....	23
1.1.4 Kõrghariduse esimesel astmel katkestajate „tüübid”	25
1.2 Katkestamine kõrghariduse teisel astmel.....	27
1.2.1 Katkestamine soo lõikes.....	27
1.2.2 Katkestamine sotsiaalse päritolu lõikes.....	28
1.2.3 Katkestamine elusündmuste lõikes.....	30
1.2.4 Kõrghariduse teisel astmel katkestanute tüübid.....	31
2 Katkestanute oskused.....	33
2.1 Kõrghariduse esimesel astmel katkestanute oskused.....	33
2.2 Teise astme kõrghariduses osalenute oskused.....	37
3 Katkestanute tööturupositsioon	40
3.1 Kõrghariduse esimesel astmel osalenute tööturupositsioon	40
3.2 Kõrghariduse teisel astmel osalenute tööturupositsioon.....	49
4 Oskuste kasutamine igapäevases töös.....	55
4.1 Esimese astme kõrghariduses osalenute oskuste kasutamine.....	55
4.2 Teise astme kõrghariduses osalenute oskuste kasutamine.....	64
5 Hariduse ja oskuste vastavus.....	71

5.1 Esimese astme kõrghariduses osalenute hariduse ja oskuste tajutud vastavus	71
5.2 Teise astme kõrghariduses osalenute hariduse ja oskuste tajutud vastavus	76
6 Aktiivus kultuuri- ja sotsiaalelus.....	80
6.1 Esimese astme kõrghariduses osalenute oskuste kasutamine igapäevases elus	80
6.2. Esimese astme kõrghariduses osalenute sotsiaalne aktiivsus.....	84
6.3 Teise astme kõrghariduses osalenute oskuste kasutamine igapäevases elus	87
6.4 Teise astme kõrghariduses osalenute sotsiaalne aktiivsus.....	91
Kokkuvõte.....	95
Viited	98

Sissejuhatus

Käesoleva raporti keskseks uurimisteenaks on kõrghariduse lõpetamise olulisus edasisi tööturvõimalusi silmas pidades. Täpsemalt kas lõpetanute ja katkestanute võimalused erinevad ning milline osa on selles mõlema grupi oskustel.

Miks on kõrgharidus tööturul oluline? Kõrghariduse olulisust võib seletada lähtudes inimkapitali teooriast, signaliseerimisest ja kredencialismi teooriast. *Inimkapitali teooria* põhiidee on, et koolis käies omandatakse töökohal vajalikke üldisi ja spetsiifilisi oskusi, mille tulemusel suureneb inimese edukus ja tootlikkus tööturul (Becker, 1962). Seega omandatakse kõrgkoolis õppides tööturul olulisi oskusi, isegi kui haridusdiplomini ei jõuta. Iga koolis käidud aasta tõstab inimese oskusi ja seeläbi suurendab võimalusi tööturul (Mincer 1974). Teine võimalik lähenemine on käsitleda haridust kui *signaali* tööandjale kandidaadi tootlikkuse ja õppimisvõime kohta, võttes arvesse, et kõrgkoolid valivad võimekamaid õppijaid (Spence 1973; Arrow 1973). Seega on haridusdiplom signaal inimese võimekusest ning lisaks koolis õpitule peegeldab see ka teisi tegureid nagu motivatsioon, järjepidevus või üldine suutlikkus. Teisalt võib juba kõrgkooli sissesaamine olla positiivne signaal keskkoolilõpetaja oskuste kohta ja seetõttu suurendada võimalusi tööturul isegi ilma lõpudiplomita (Matkovic and Kogan 2012). Kolmas hariduse olulisust selgitav lähenemine on *kredencialismi teooria*, mille järgi põhineb edukus tööturul ennekõike haridusdiplomil. See lähenemine eeldab, et lähtudes institutsionaliseeritud sotsiaalsetest normidest on parimatele töökohtadele kehtestatud haridusdiplomi nõuded, mis piiravad ilma nõutava hariduseta kandidaatide ligipääsu (Bills 2003). Katkestatud õpingud kõrghariduses ei anna inimesele mingit eelist võrreldes õpingute üldse mittealustamisega (Matkovic and Kogan 2012).

Schnepf (2014) leidis täiskasvanute oskuste uuringu PIAAC (Programme for the International Assessment of Adult Competencies) 2011 andmete põhinedes, et Euroopa riikides on kõrghariduse katkestajate väljavaated tööturul sageli paremad kui ainult keskharidusega inimestel, kes pole jätkanud oma õpinguid järgmisel haridusastmel. Sama uurimuse tulemustest nähtus samuti, et Euroopa riikides üldiselt ei ole kõrghariduse katkestajate oskused madalamad võrreldes kõrghariduse edukalt omandanud inimestega. Nimetatud uuringus Eestit analüüsis ei olnud, seega on vähe teada nii katkestanute ja lõpetanute oskuste ning oskuste rakendamise erinevuste kui ka sellega seondult

tööturuväljavaadete kohta. Käesolev raport keskendubki Eesti analüüsile ning kasutab selleks PIAAC Eesti (2011) andmeid. Keskset uurimisküsimused käesolevas raportis on: Kas ja kuivõrd erinevad kõrghariduse astmel õpingud katkestanud nii neist, kes neid õpinguid ei alustanud kui neist, kes oma õpingud edukalt lõpule viisid? Erinevusi vaadeldakse seejuures nii oskuste taseme kui oskuste rakendamise kaudu, tööturuvõimalusi ja -positsiooni analüüsides ning üldisemat sotsiaalset aktiivust ja usaldust silmas pidades. Analüüsimiseks kasutatakse PIAAC Eesti andmeid (2011).

Raport on üles ehitatud kuue erineva alateema kaudu, millest igaühes vaadatakse kas ja kuivõrd erinevad katkestanud lõpetanutest, aga ka neist, kes oma õpinguid vaadeldaval haridusastmel ei jätkanud. Raporti kesksed teemad on järgmised:

- Katkestanute sotsiaal-majanduslik taust;
- Oskused;
- Tööturupositsioon;
- Oskuste rakendamine igapäevases töös;
- Oskuste vastavus haridusele ning osalemine täiendõppes;
- Oskuste kasutamine igapäevases elus ning sotsiaalne aktiivus.

Lisaks on raporti alguses toodud ära põhjalikumad selgitused nii andmete kui valimiga seotud teemade kohta, mis selgitab ühtlasi analüüsi käigus tehtud valikuid ning andmetest tulenevaid piiranguid uurimusele.

Käesoleva raporti autorid soovivad tänada Haridus-ja Teadusministeeriumit hea koostöö eest, eriti AuneValk'i abi eest andmete täiendamisel. Lisaks soovime tänada raporti retsensenti, Hanna Kanepit, sisukate ja abistavate kommentaaride ja soovitude eest.

Metodoloogilised märkused

Haridustee katkestamise mõõtmine PIAAC uuringus

PIAAC uuringus küsiti õpingute katkestamise kogemuse kohta neilt vastajatelt, kes küsitluse ajal ei õppinud formaalharidussüsteemis. Õpingute katkestamist käsitles neli küsimust:

- Kas vastaja on kunagi õpinguid katkestanud;
- Millisel haridusastmel õpingud katkestati (kui katkestanud rohkem kui ühel astmel, siis võeti arvesse kõrgeim);
- Vastaja vanus õpingute katkestamise hetkel;
- Õpingute katkestamise aasta ja kuu.

Antud uurimutöö kesksest uurimisteemast lähtuvalt analüüsitakse vaid katkestamisi, mis on toimunud kolmandal haridusastmel, täpsemalt rakenduskõrghariduses, bakalaureuseõppes või magistriõppes. Sellise lähenemise puhul on eelduseks, et indiviid on omandanud keskhariduse, samas andmed ei võimalda eristada kolmanda astme haridusel jätkanute omandatud keskhariduse tüüpi. Kõigist vastanuist ligi viiendik nentis (22%), et on kunagi õpingud katkestanud. Pea kaks kolmandikku (63%) olid seda kogenud rakenduskõrg-, bakalaureuse- või magistriõppe astmel. Õpingute katkestamise kogemus ei tähenda aga alati taotletud haridusastme saavutamisest loobumist – PIAAC-i andmed näitavad, et pea kolmandik (29%) kõrghariduse astmel katkestamise kogemusega inimestest oli hiljem siiski sama astme hariduse omandanud. Antud juhul on analüüsis need, kelle kõrgeimaks haridusastmeks on kas analüüsitav kõrghariduse (rakenduskõrg-, bakalaureuse- või magistriõppe lõpetanud) või sellele eelnev kesk- või kõrghariduse (sh mitte-jätkanud ja järgmisel astmel katkestanud) aste. Viimane tähendab muu hulgas seda, et kõrghariduse esimese astme analüüsis ei ole sees neid, kelle kõrgeimaks haridusastmeks on magistriõpe, samas kui teise astme kõrghariduse analüüsis on sees ka kõik need, kes kõrghariduse esimese astme on omandanud. Katkestanutena käsitletakse neid, kes on vaadeldud kõrghariduse astmel õpingud katkestanud ning pärast katkestamist õpingutesse naasenud ei ole, st kõiki, kes katkestatud kõrgharidusastme hiljem siiski omandanud on, katkestanute hulka ei arvata.

PIAAC-i andmestikus on katkestamise mõõtmise puhul üheks oluliseks piiranguks info puudumine nende otsuste tagamaade ning ka järgmiste sammude kohta. Nimelt ei ole teada, miks õpingud katkestati. Niisamuti puudub täpne info selle kohta, kui kaugel oma õpingutega oldi, enne kui need katkestati, ning milline on katkestanu tööturu jms positsioon vahetult katkestamise eel/järel. See oluline informatsioon võimaldaks eristada täpsemalt erinevaid katkestajate gruppe/tüüpe ning hinnata paremini katkestamiste „tagajärgi”. Kuigi mõningate teooriate kohaselt võib ainuüksi kõrgharidussüsteemi sisenemine, st seal õppimine, isegi kui ei lõpetata, anda teatavad eelised just seal omandatud oskuste tõttu, siis käesolevate andmete puhul seda „enne ja pärast” mõju hinnata ei ole kahjuks võimalik – selleks oleks vaja teada katkestaja oskusi juba enne kõrgharidussüsteemi sisenemist, et toimunud muutuse suurust hinnata ja võrrelda. Nagu öeldud, puudub selle lähenemise testimiseks ka vajalik informatsioon kõrghariduse astmel õpingute kestuse kohta. Seega lähtub käesolev analüüs pigem eeldusest, et kõrgharidusse sisenemine ise tähendab juba olulist eelselektiooni ning selles mõttes on katkestanute ja lõpetanute oskused sisenemisel võrreldavad. Kuigi katkestajate grupp ei ole ilmselt homogeenne, siis käesoleva uurimuse tulemused lubavad oletada, et üheks oluliseks eristusjooneks on ilmselt just kõrgharidusse sisenemise/mitte-sisenemise selektsioon.

Katkestajate ja võrdlusgruppide määratlemine

Kuigi kõrghariduse puhul saaks kõige laiemas määratluse kohaselt rääkida kolmanda astme haridusest, siis tegelikkuses on see sisemiselt diferentseeritud – näiteks võib eristada kõrghariduse esimest ja teist astet, aga ka rakenduslikku ja akadeemilist suunda. Neid erinevusi on püütud silmas pidada ka analüüsi juures, eristades süstemaatiliselt kõrghariduse esimest ja teist astet, millest esimesse kuulub diplomi/rakenduslik õpe (ISCED 2011 5. kategooria) ja bakalaureuseõpe (ISCED 2011 6. kategooria) ning teise magistriõpe (ISCED 2011 7. kategooria).

Lisaks kõrghariduse sisemisele varieeruvusele tuleb silmas pidada ka kõrghariduses toimunud muutusi, täpsemalt astmete tähenduse ja definitsiooni muutust ajas. Eesti kõrgharidussüsteem on läbi teinud mitmeid olulisi ja vähemolulisi muutusi, mida just ajaloolisi andmeid analüüsides silmas tuleks pidada. Nn nõukogude perioodi keskharidusjärgse, ehk tänapäevases mõistes kolmanda astme haridusena saab käsitleda nii keskeriõppeasutustes kui ülikoolis õppimist. Taasiseseisvumise perioodil on oluliseks tähiseks 1992. aasta ehk eristatakse enne ja pärast seda omandatud kõrgharidust, mis käesoleva raporti mõttes toob analüüsi juurde eristuse bakalaureuse ja magistriõppe

astmel. 2001. aastal reorganiseeriti keskeriõppeasutusi nii, et neist said rakenduskõrgharidust andvad õppeasutused. 2003. aastal toimus üleminek 3+2 ehk nn Bologna süsteemile, mis muutis bakalaureusekraadi omandamise aja lühemaks. Võttes arvesse neid erinevaid muutusi eristatakse käesolevas raportis lisaks kahele kõrgharidusastmele ja nendes olevatele suundadele, ka kolme perioodi, mis kogu analüüsi mõttes tähendab kaheksa võrreldava grupi eristamist:

- 1961–1990. a periood, mille sees eristatakse keskeriharidust ning kõrgharidust;
- 1991–2000. a periood, mille sees eristatakse keskeriharidust, bakalaureuseõpet ja magistriõpet (sh enne 1992. a alustatud kõrgharidust);
- 2001–2011. a periood, mille sees eristatakse rakenduskõrgharidust, bakalaureuseõpet ning magistriõpet.

Esimese astme kõrgharidusena käsitletakse läbi analüüsi vastavalt (sõltuvalt vaadeldud ajaperioodist) keskeri/rakenduskõrghariduse või bakalaureuseõppe astmel toimunud õpet ning teise astme õppena nn vana süsteemi kõrghariduse või magistriõppe astmel õppimist. Igas analüüsis võrreldakse omavahel kolme grupp: 1) need, kes omavad eeldatavat haridusastet, kuid siiski õpinguid vaadeldaval kõrgharidusastmel ei alustanud, 2) need, kes alustasid õpinguid vaadeldaval astmel, kuid katkestasid need ning 3) need, kes alustasid õpinguid vaadeldud astmel ning need ka lõpetasid. Kuna nii katkestamise kui kõrgeima omandatud haridusastme puhul on andmestikus info vaid selle kohta, millal nimetatud sündmus toimus, mitte aga selle konkreetse haridusepisoodi algusaeg, siis on vaadeldava ajaperioodi määratlemise aluseks võetud haridusastme omandamise või katkestamise aasta. Nimetatud piirang tähendab muu hulgas ka seda, et kuna magistriõppe lõpetanute puhul ei ole teada millal nad omandasid sellele eelnenud haridusastme, siis esimese astme kõrghariduse analüüsi ei ole kaasatud neid, kes jätkasid oma õpinguid magistriõppes.

Erinevate eespool kirjeldatud valikute ja piirangute tulemusena on kõrghariduse esimese astme analüüsi alavalimis 4024 indiviidi, kes on ajavahemikus 1961–2011 kas lõpetanud haridustee keskharidusega või kõrghariduse esimeselt astmelt jätkates need õpingud lõpetanud või katkestanud (vt Tabel 0.1). Kogu analüüsis on kokku 295 kõrghariduse esimesel astmel katkestajat, s.o indiviidi, kes pärast katkestamist enam samal astmel õpinguid ei jätanud. Kuna analüüsis on kolm kohorti ning viis erinevat haridusstsenaariumit, siis seab selline katkestajate absoluutarv analüüsile omad piirangud. Grupi väiksus (aga ka piiratud andmed erinevate sündmuste toimumise aja kohta) on ka üks põhjus, miks ei eristata analüüsis seda gruppi, kes on kunagi katkestamist kogenud, kuid hiljem siiski ajutiselt katkestatud haridusastme omandanud. Niisamuti ei

võimalda andmete vähesus hilisema kohordi analüüsis eristada läbivalt 3+2 ja 4+2 õppekaval katkestanuid. 2001–2011. aastatel bakalaureuseõppe astmel õppinud jagunevad 3+2 ja 4+2 õppekavade vahel järgnevalt: 395-st BA astmel lõpetanust 229 (58%) oli 3+2 õppekavalt ning 166 (42%) 4+2 õppekavalt; katkestanute puhul olid need arvud vastavalt 63 (68%) ning 29 (32%).

Tabel 0.1 Esimese astme kõrghariduse analüüsi valimi suurus ja jaotus aastate ning haridusastmete lõikes, absoluutarvud

Lõpetamise/katkestamise periood	Haridusaste, millel lõpetati/katkestati	N
1961–1990	Keskharidus, ei jätkka	1438
	Keskeriharidus, lõpetatud	565
	Keskeriharidus, katkestatud	78
1991–2000	Keskharidus, ei jätkka	318
	Keskeriharidus, lõpetatud	179
	Keskeriharidus, katkestatud	27
	Bakalaureus, lõpetatud	95
	Bakalaureus, katkestatud	29
2001–2011	Keskharidus, ei jätkka	361
	Rakenduskõrgharidus, lõpetatud	378
	Rakenduskõrgharidus, katkestatud	69
	Bakalaureus, lõpetatud	395
	Bakalaureus, katkestatud	92
Kokku		4024

Allikas: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused

Kõrghariduse teisel astmel toimunud katkestamiste analüüsis on kokku 2827 indiviidi. Absoluutarvude mõttes on katkestajaid 288, mis on võrreldav esimese astme kõrghariduse katkestanute absoluutarvuga. Siiski tuleb silmas pidada, et suurem osa neist katkestajatest on nn nõukogude perioodil kõrghariduses osalenud ning nooremate kohortide puhul on katkestajate arv analüüsis oluliselt tagasihoidlikum, s.o 45 indiviidi 1990ndatel ning 53 indiviidi 2000ndatel. Seega ei ole ka siin võimalik analüüsi tasandil eristada ajutiselt ning püsivalt katkestanuid ega ka 3+2 ja 4+2 õppekaval õppinuid. Informatsiooniks siiski, 2001–2011. perioodil 212-st kõrghariduse teise astme omandanust 99 (47%) tegi seda 4+2 õppekaval, 109 (51%) tegi seda 3+2 õppekaval ning 4 (2%) enne 1992. aastat alustatud kõrgharidusena. Katkestanute puhul olid need arvud aga järgmised: 25 (47%) õppis 4+2 õppekaval, 23 (43%) õppis 3+2 õppekaval ning 5 (10%) õppis vanal, enne 1992. a alustatud õppekaval.

Oluline on siinkohal ka veel märkida, et toodud absoluutarvud peegeldavad kogu vaadeldavat, s.o õppeastmel ja lõpetamise/katkestamise infol põhinevat valimit. Raporti erinevates osades toodud analüüside puhul rakenduvad aga sageli erinevad selektsioonid, ühelt poolt tulenevalt uurimisküsimusest (nt mõnes

analüüsis on vaid töötavad indiviidid või valitud kohort), teisalt aga ka puudulikest andmetest (puuduvad väärtused või selektiivselt esitatud küsimused).

Tabel 0.2 Teise astme kõrghariduse analüüsi valimi suurus ja jaotus aastate lõikes, absoluutarvud

Lõpetamise/katkestamise periood	Haridusaste, millel lõpetati/katkestati	N
1961–1990	Keskeriharidus, ei jätka	517
	Kõrgharidus, lõpetatud	597
	Kõrgharidus, katkestatud	190
1991–2000	Keskeriharidus/bakalaureus, ei jätka	255
	Kõrgharidus/magister, lõpetatud	211
	Kõrgharidus/magister, katkestatud	45
2001–2011	Kõrgharidus, et jätka	747
	Magister, lõpetatud	212
	Magister, katkestatud	53
Kokku		2827

Allikas: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused

Analüüsimeetodid

Analüüsi teostamiseks on kasutatud peamiselt *PIAAC tools*'i all tuntud, vastavalt PIAAC-i andmetega töötamiseks loodud lahendusi andmeanalüüsiprogrammile Stata (vt <https://ideas.repec.org/c/boc/bocode/s457728.html>).

Kohortide võrdluses on kasutatud peamiselt kirjeldavat analüüsi, s.o sagedusjaotusi ning keskmiste võrdlemist, millele on alati lisatud ka usalduspiirid standardvea näol. Gruppide võrdlemisel ongi kahe grupi erinevust loetud statistiliselt oluliseks kui kahe võrreldava kategooria usaldusvahemikud ei kattu. Usaldusvahemiku äramärkimine on antud juhul olulisem pigem kirjeldamaks vaadeldava grupi sisemist variatiivsust. Statistilise olulisuse hinnaguid rakendatakse selle klassikalisemas tähenduses (95% usaldusnivoo) regressioonanalüüsis. Viimase puhul on kasutatud nii lineaarset kui ka logistilist regressiooni, sõltuvalt analüüsitavast nähtusest (sõltuva tunnuse olemusest ja jaotusest). Pidades silmas nii raporti eesmärki keskenduda hilisema aja katkestamistele kui ka erinevate perioodide haridusastmete (mitte)võrreldavuse küsimust, on regressioonanalüüs läbi viidud vaid viimase, s.o 2001–2011. kohordi alavalimis, seda nii kõrghariduse esimese kui teise astme analüüsis. Kõrghariduse esimesel astmel eristatakse rakenduslikku kõrgharidust ning bakalaureuseõpet (nagu öeldud, ei võimalda valimi suurus eristada analüüsi sees 4+2 ja 3+2 õppekaval õppinuid) ning teisel astmel magistriõpet.

Oluline on ka mainida, et kui lõpetamine ja katkestamine on „mõõdetud” konkreetset ajaperioodi silmas pidades, siis nii respondentide oskused, nende rakendamine kui ka tööturupositsioon ja hoiakud üldisemalt on mõõdetud küsitlushetkel (2011/12). Seega, mida vanema hariduskohordiga on meil tegemist, seda pikem on periood lõpetamise/katkestamise ja mõõdetud hoiakute ning oskuste vahel. Seega peegeldavad vanemate kohortide oskused enam kogemusi, hilisemat õpitut jne. Teostades analüüsi erinevate kohortide lõikes on võimalik vähemalt osaliselt kontrollida vanuse ja perioodi efekti. Regressioonianalüüsis kontrollitakse (sõltuvalt konkreetsest analüüsist) lisaks veel muid olulisi kaasmuutujaid nagu sugu, kodune keel, päritolu (vanemate kõrgeim omandatud haridusaste, raamatute arv lapsepõlvkodus) ning olulised elukaaresündmused (lapse saamine/olemasolu).

1 Kõrghariduse katkestajad – kes nad on?

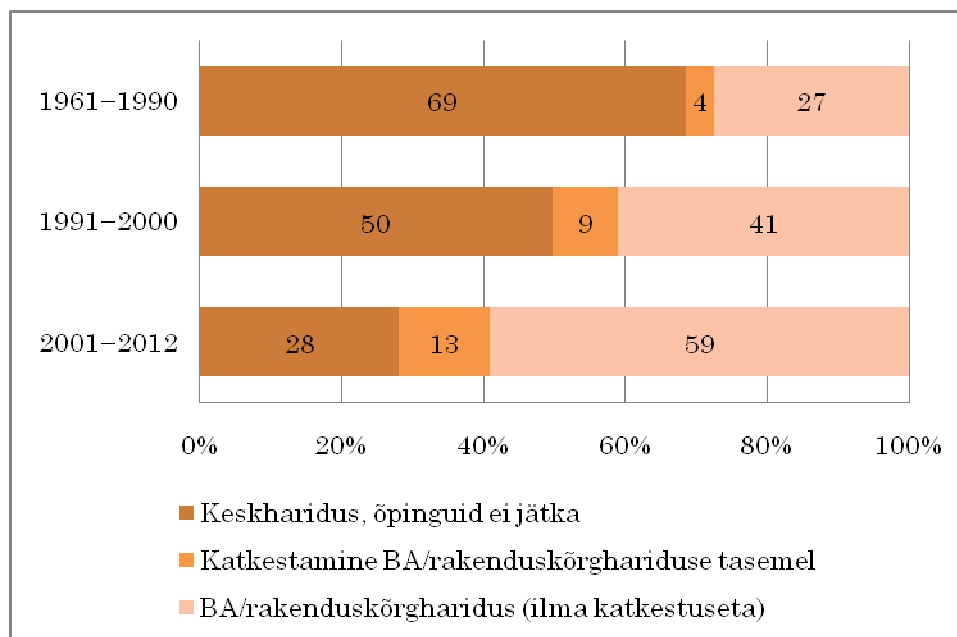
Käesoleva peatüki keskseks eesmärgiks on katkestajate grupi kirjeldamine. Peamised uurimisküsimused on siin: Kellel on suurem oht kõrgkool pooleli jätta? Kuidas see sõltub erinevates hariduskohortides soost, vanusest, perekondlikust päritolust, emakeelest ja laste olemasolust kõrgkooli õpingute ajal? Kas eristuvad katkestajate tüübid?

1.1 Katkestamine kõrghariduse esimesel astmel

Kõrghariduse esimesel astmel katkestajate kontingendi mõistmiseks on oluline teada, kes on need, kes kõrgharidussüsteemi üldse sisenevad. PIAAC-i andmetele tuginedes näitab esimese astme kõrghariduse omandamise määr viimase viiekümne aasta võrdluses selget kasvutrendi, mis loob omakorda konteksti katkestamise määradele ning katkestajate grupile (vt Joonis 1.1.1). PIAAC-i andmestikule tuginedes (ja konkreetse analüüsi piiranguid silmas pidades) jätkas nn nõukogude perioodil keskhariduse omandamise järgselt õpinguid kõrghariduses (s.o selle esimesel astmel) veidi alla kolmandiku (31%) vastanuist. Katkestajate määr kogu selles haridustee lõpetanute kohordis on üsna madal (4%), mis näitab, et suurem osa viis alustatud õpingud ka lõpule. 1990-ndatel alguse saanud (kõrg)haridusekspansioon tõi endaga kaasa suurenenud kolmanda astme hariduse taotlejate määr ja hulga – pooled (50%) 1990ndate hariduskohordist taotlesid kõrgharidust. Samaaegselt taotlejate arvu kasvuga tõusis ka katkestajate osakaal kohordis – kui kõrghariduses jätkanute osakaal kasvas nende kahe perioodi võrdluses ligikaudu poolteist korda, siis katkestanute osakaal kogu kohordis kasvas enam kui kaks korda, ulatudes selleks hetkeks pea kümnendikuni (9%) kohordist. Kõrghariduse astmel jätkanute määr kasvas veelgi 2000ndate esimesel kümnendil, ulatudes juba ligi kolme neljandikuni (72% lõpetas/katkestas õpingud kõrghariduse esimesel astmel). Ka katkestajate osakaal kogu kohordist näitab kasvutrendi, ulatudes nüüdseks 13%-ni.

Seega, rääkides katkestamistest esimese astme kõrghariduses tuleb kindlasti silmas pidada üldist kõrgharidusekspansiooni, mis võib muu hulgas tähendada kõrghariduses osalejate väiksemat selektiivsust, mis võib omakorda seletada kasvanud katkestamise määrasid. Lisaks suurenes erinevate võimaluste/alternatiivide (sh õppekavade) hulk, mis võib samuti olla üheks katkestamisi selgitavaks teguriks. 1990ndates aastatest alates suurenenud

tasulise õppe osakaal kõrghariduses tähendas muu hulgas, et paljud üliõpilased töötasid paralleelselt õpingutega, mis võis aga paljude jaoks kujuneda komistuskiviks suurendades katkestamisi veelgi. Lisaks on ajas muutunud katkestamiseni viinud eksmatrikuleerimise reeglid ja tavad – kui varasemates kohortides võis sisuliselt õpingud katkestanud tudeng olla ülikooli hingekirjas üsna pikka aega, siis viimaste aastate tendents on pigem see, et mahajäämus õppekava täitmisel toob endaga üsna kiiresti kaasa eksmatrikuleerimise, mis võiks suurendada katkestamiste määra just noorimates kohortides.

Allikas: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused

Joonis 1.1.1 Kõrghariduse esimesel astmel osalemine kohortide lõikes, %

Tehnilise (aga ka sisulise) poole pealt, käesolevaid andmeid silmas pidades, ei ole ilmselt väheoluline asjaolu, et nn nõukogude perioodil olid kõrghariduse esimene (keskeriharidus) ja teine aste (kõrgharidus) pigem paralleelsed kui jätkusuunad, st isegi kui teoreetiliselt võis esimese astme lõpetanu asuda õppima teisel astmel, oli praktikas keskerihariduse järgselt kõrgharidusse suundumine pigem harv nähtus. Kuigi keskeriõppe ja rakenduskõrghariduse suund ning nimetatud kõrghariduse teisel astmel mitte-jätkamine kestis edasi ka pärast 1990ndaid, siis 1990ndatel toimunud ja 2000ndatel jätkunud reformid tähendasid aga esimese ja teise astme kasvavat jätkuseost, st kõrghariduse esimesel astmel (bakalaureuseõppes) õppimisele järgnes loogiliselt teisel astmel (magistriõppes) õppimine. Käesoleva analüüsi kohaselt teise astme lõpetajad aga esimese astme analüüsi ei sisene, mis tähendab ühelt poolt ilmselt bakalureuseõppes osalenute ja lõpetajate osakaalu alahindamist nende arvelt, kes magistriastmel õppisid ja selle lõpetasid, ning teiselt poolt vastavalt bakalareuseõppes püsivalt katkestanute osakaalu ülehindamist.

Katkestajate suhtelise määra langust ajas näitab ka detailsem, vaid kõrghariduses jätkanute analüüs (Tabel 1.1.1), kus lisaks perioodile on eristatud ka erinevaid esimese astme kõrghariduse tüüpe ning nagu näha ei ole ka nende lõikes katkestanute määr ühtne. 1960–1990. a (kõrg)hariduskohordi hulgas raporteeris katkestamist 13% kõigist keskerihariduse astmel jätkanutest. Järgmisel vaadeldaval perioodil, s.o 1990ndatel, on keskeriõppes katkestajate määr samal tasemel (14%), samas bakalaureuseõppes on see pea kaks korda kõrgem – vähemalt iga neljas (25%) sellel astmel õppinu katkestas õpingud. Ka viimasel vaadeldaval perioodil võib täheldada rakenduskõrghariduses (endine keskeriõpe) ja bakalaureuseõppes kogetud katkestamise määrade vahet – esimese puhul määr pisut kasvas, ulatudes nüüd 16%-ni, samas kui teisel see pigem kahanes jäädes siiski rakenduskõrghariduses toimunud katkestamise määradest kõrgemaks (ulatudes pea 20 protsendini).

Tabel 1.1.1 Katkestamine kõrghariduse esimesel astmel kohortide lõikes, %

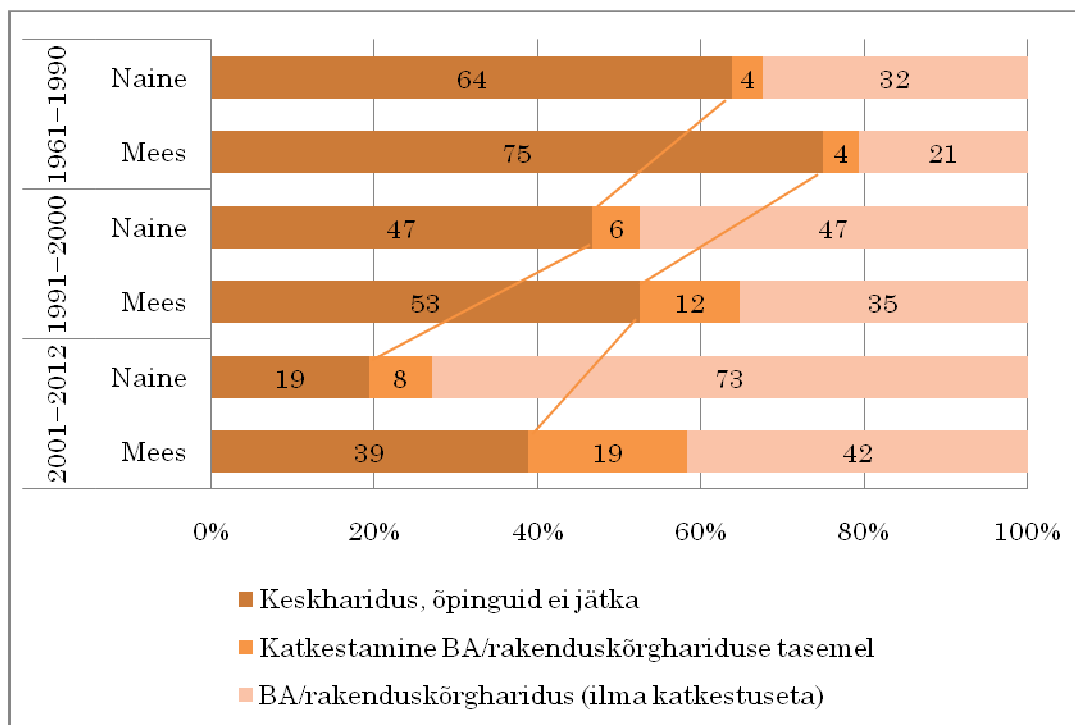
	Lõpetas õpingud vaadeldud kõrghariduse astmel		Katkestas õpingud vaadeldud kõrghariduse astmel	
	%	st viga	%	st viga
1961–1990				
<i>Keskeriharidus</i>	86,7	1,5	13,3	1,5
1991–2000				
<i>Keskeriharidus</i>	85,8	2,5	14,2	2,5
<i>Bakalaureuseõpe</i>	74,9	4,2	25,1	4,2
2001–2011				
<i>Rakenduskõrgharidus</i>	84,0	2,1	16,0	2,1
<i>Bakalaureuseõpe</i>	80,4	1,9	19,6	1,9

Allikas: PIAAC Eesti 2011 andmed, autorite arvutused

1.1.1 Katkestamine soo lõikes

Kõrghariduse esimesel astmel osalemise soolise analüüsi tulemustest (Joonis 1.1.2) joonistub välja kaks peamist trendi: a) ühelt poolt naiste märksa kõrgem õpingute jätkamise määr kõrghariduse astmel ning b) teiselt poolt meeste märksa kõrgem katkestamise määr hoolimata madalamast õpingute jätkamise määrast. Mõlemad näitajad iseloomustavad kõiki vaadeldavaid lõpetamise/katkestamise hariduskohorte. Nagu näha, siis nn nõukogude perioodil jätkas esimese astme kõrghariduses pea kolmandik naistest (36%), samas aga vaid veerand meestest (25%). Kõrghariduse ekspansiooni tingimustes tõusis kõrghariduses osaluse määr nii naiste kui meeste puhul, kuid toimunud muutused mõjutasid olulisemalt just naisi. 1990ndatel keskkooli või kõrgkooli lõpetanute osakaal naiste hulgas ületas juba poole (53%), samas kui meeste

puhul jäi see osakaal veel alla poole (47%). Vahe meeste ja naiste vahel süvenes veelgi 2000ndate esimesel kümnendil, mil pärast keskhariduse omandamist ei jätkanud haridusteed vaid viiendik naistest (19%), samas kui meeste hulgas oli see määr pea kaks korda kõrgem (39%).

Allikas: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused

Joonis 1.1.2 Kõrghariduse esimesel astmel osalemine kohortide ja soo lõikes, %

Ka katkestamise määrades on näha selgeid soolisi erinevusi – lisaks sellele, et käesoleva valimi mõttes jätkasid mehed märksa harvemini õpinguid kõrghariduses, katkestasid nad ka suhteliselt sagedamini kui naised (Tabel 1.1.2). Nn nõukogude perioodil haridustee lõpetanud meeste hulgas oli katkestanuid pea viiendik (19%), samas kui naiste hulgas oli neid kümnendik (11%). 1990ndatel süvenesid soolised erinevused veelgi – kui keskerihariduses oli meeste hulgas katkestanuid 17% võrreldes naiste 12%-ga, siis bakalaureuseõppes oli meeste katkestamise määr (37%) pea neli korda kõrgem kui naiste hulgas (9%). 2000ndatel kasvas katkestamiste hulk meeste seas veelgi, seda just rakenduskõrghariduse astmel, ulatudes nüüd juba 27%-ni, samas kui naiste puhul jäi see endiselt kümnendiku juurde (9%). Bakalaureuseõppe astmel on meeste hulgas katkestamise määr veelgi kõrgem (36%), ületades naiste näitajat endiselt pea neli korda (10%). Ehk kui meeste puhul on katkestamise mõttes esimese astme hariduse tüüp oluline näitaja, siis naiste puhul mitte niivõrd, jäädes üsna stabiilselt kümnendiku juurde.

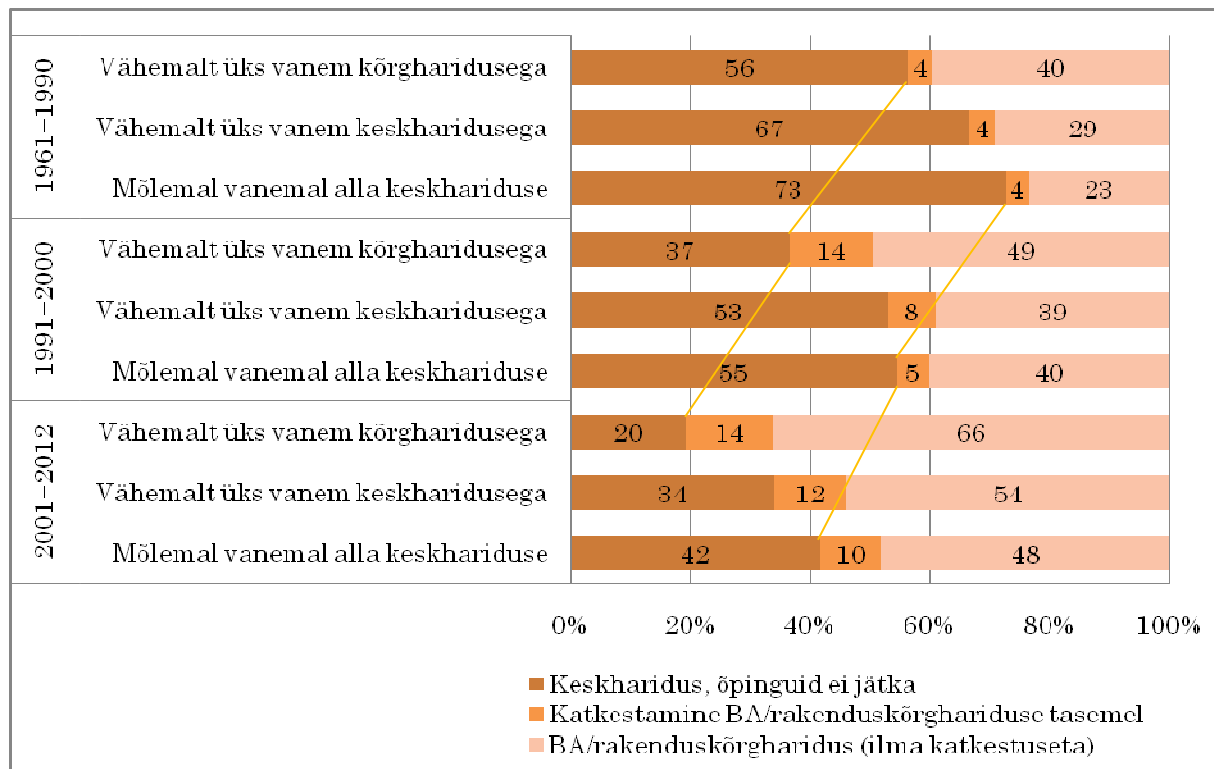
Tabel 1.1.2 Katkestamine kõrghariduse esimesel astmel kohortide ja soo lõikes, %

		Lõpetas		Katkestas	
		%	st viga	%	st viga
1961–1990					
<i>Keskeriharidus</i>	<i>Mehed</i>	81,4	3,1	18,6	3,1
	<i>Naised</i>	89,5	1,5	10,5	1,5
1991–2000					
<i>Keskeriharidus</i>	<i>Mehed</i>	83,1	4,0	16,9	4,0
	<i>Naised</i>	88,2	3,2	11,8	3,2
<i>Bakalaureuseõpe</i>	<i>Mehed</i>	62,6	6,6	37,4	6,6
	<i>Naised</i>	90,9	3,6	9,1	3,6
2001–2011					
<i>Rakenduskõrgharidus</i>	<i>Mehed</i>	73,3	3,7	26,7	3,7
	<i>Naised</i>	90,8	1,9	9,2	1,9
<i>Bakalaureuseõpe</i>	<i>Mehed</i>	63,6	3,8	36,4	3,8
	<i>Naised</i>	90,2	1,8	9,8	1,8

Allikas: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused

1.1.2 Katkestamine sotsiaalse päritolu lõikes

Vaadates kõrghariduse esimesel astmel jätkamise seost õppurite päritoluga, s.o antud juhul vanemate kõrgeima saavutatud haridusastmega (Joonis 1.1.3), nähtub, et mida kõrgem on vanemate haridustase, seda kõrgem on õpingute jätkamise määr esimese astme kõrghariduses. Nn nõukogude perioodil jätkas õpinguid esimese astme kõrghariduses 44% neist, kellel vähemalt ühel vanemal kõrgharidus ja ainult 28% neist, kelle vanematel oli keskharidusest madalam haridusaste. 1990ndatel ja 2000ndatel kasvas küll kõrghariduses osalenute hulk, kuid vanemate hariduse diferentseeriv aspekt on ka siin selgelt näha – 1990ndatel oli vähemalt ühe kõrgharitud vanemaga laste puhul jätkamise määr 63%, samas kui alla keskharidusega vanemate laste hulgas oli see 45% ning 2000ndal olid vastavad näitajad 81% ja 58%. Samas, nagu ka juba eespool nähtud, kasvas katkestajate osakaal. Kui nn nõukogude perioodil oli katkestajate osakaal kõrgeim madalaima haridusega vanemate laste hulgas, siis pärast 1990ndaid on see üllatuslikult kõrgeim pigem kõrgharitud vanematega laste hulgas. Siinkohal ei tohiks aga taas unustada andmete disaini, kus eeldatavalt kõige progressiivsem grupp kõrghariduse astmel (s.o magistriõppes) jätkanud ning lõpetanud on esimese astme analüüsist väljas ning seega võib ka sotsiaalse päritolu mõju edasiõppimisel käesolevas analüüsis olla alahinnatud.

Allikas: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused

Joonis 1.1.3 Kõrghariduse esimesel astmel osalemine kohortide ja vanemate haridusastme lõikes, %

Vaid lõpetanute ja katkestanute võrdlus, mis esitatud tabelis 1.1.3, näitab, et kui nn nõukogude perioodil katkestas kõrghariduse esimesel astmel kõrgharidusega vanemate lastest pea kümendik (10%), siis 1990ndatel on see osakaal pea kaks korda kõrgem ning ületab kohati nii madalama kui keskharidusega vanemaga noorte katkestamismäärasid. On näha, et seos vanema haridusega erineb esimese astme hariduse tüübi lõikes – 1990ndatel oli madalama haridusega vanemate puhul nende laste keskerihariduse astmel katkestamise määr 6% võrdlusega kõrgelt haritud vanemate laste 20%-ga, samas bakalaureuseastmel oli see koguni vastavalt 39% võrreldes 24%-ga. 2000ndatel on vanemate hariduse diferentseeruv mõju (s.t võrreldes madalaimalt ja kõrgeimalt haritud vanematega laste käitumist) aga taas väiksem, jäädes rakenduskõrghariduses sõltumata vanemate kõrgeimast omandatud haridusastmest 18–20% ning bakalureuseõppes 16–17% vahele.

Vanemate haridustaseme ning esimese astme kõrghariduse lõpetamise/katkestamise seose mitte-lineaarsus ilmneb veelgi selgemalt kui vaadelda hariduse astmeid eraldi, s.o rakenduslikku ja akadeemilist kõrgharidust. 1990ndatel, kui selline eristus võimalik on, oli just keskerihariduse astmel katkestamise määr seda kõrgem, mida kõrgem oli vanemate kõrgeim haridusast, samas kui bakalaureuseõppes oli see seos vastupidine – mida

haritumad vanemad, seda enam proportsionaalselt lõpetanud. 2000ndal muutus aga isegi see seos – rakenduskõrghariduse astmel oli mitte-katkestanute määr kõrgeim keskmiselt haritud vanematega lastel (87%), samas kui bakalaureuseõppes on selle grupi lõpetamise määr madalaim (75%).

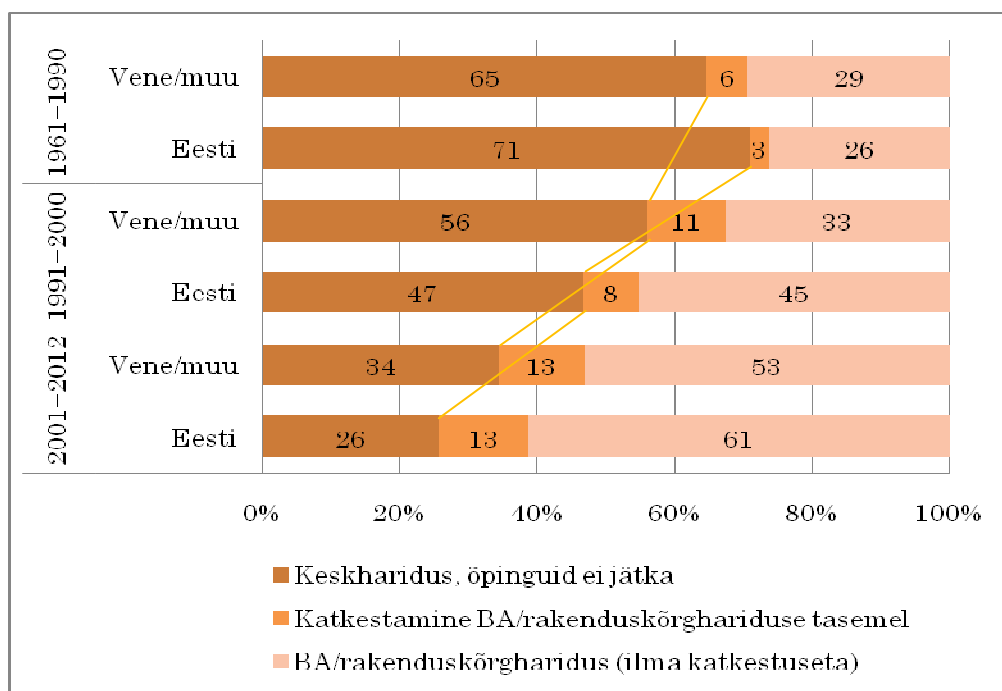
Tabel 1.1.3 Katkestamine kõrghariduse esimesel astmel kohortide ja vanemate hariduse lõikes, %

		Lõpetas		Katkestas	
		%	st viga	%	st viga
1961–1990					
<i>Keskeriharidus</i>	Mõlemal vanemal alla keskhariduse	85,8	1,9	14,2	1,9
	Vähemalt üks vanem keskharidusega	86,6	2,8	13,4	2,8
	Vähemalt üks vanem kõrgharidusega	90,3	2,5	9,7	2,5
1991–2000					
<i>Keskeriharidus</i>	Mõlemal vanemal alla keskhariduse	94,5	3,5	5,5	3,5
	Vähemalt üks vanem keskharidusega	87,4	3,3	12,7	3,3
	Vähemalt üks vanem kõrgharidusega	80,5	5,0	19,5	5,0
<i>Bakalaureuseõpe</i>	Mõlemal vanemal alla keskhariduse	61,5	18,5	38,5	18,5
	Vähemalt üks vanem keskharidusega	73,2	7,2	26,8	7,2
	Vähemalt üks vanem kõrgharidusega	75,6	5,3	24,4	5,3
2001–2011					
<i>Rakenduskõrgharidus</i>	Mõlemal vanemal alla keskhariduse	81,9	6,4	18,1	6,4
	Vähemalt üks vanem keskharidusega	87,3	2,8	12,7	2,8
	Vähemalt üks vanem kõrgharidusega	80,2	3,4	19,8	3,4
<i>Bakalaureuseõpe</i>	Mõlemal vanemal alla keskhariduse	83,8	7,3	16,2	7,3
	Vähemalt üks vanem keskharidusega	74,8	4,0	25,2	4,0
	Vähemalt üks vanem kõrgharidusega	83,5	2,2	16,6	2,2

Allikas: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused

Vaadates esimese astme kõrghariduses osalemise seost koduse keelega (Joonis 1.1.4) on näha, et kuigi üldine osalus kõrghariduses on ajas kasvanud nii eesti kui muu koduse keelega indiviidide hulgas, siis seoses endas on toimunud mõningased muutused. Nn nõukogude perioodil oli pärast keskhariduse

omandamist õpingute mitte-jätkajate osakaal eestlaste hulgas kõrgem kui mitte-eestlaste hulgas (vastavalt 65% ja 71%). Pärast Eesti taasiseseisvumist muutus see seos aga vastupidiseks ning 1990ndatel kahanes eestlaste mitte-edasiõppimine 47%-ni (võrreldes mitte-eestlaste 56%-ga) ning 2000ndate esimesel kümnendil 25%-ni (võrreldes mitte-eestlaste 34%-ga). Need trendid peegeldavad ühte olulist kõrgharidusmaastikul toimunud muutust, kus pärast 1990ndaid hakati sulgema ülikoolides venekeelseid õppekavasid, vähendades oluliselt vene koduse ja/või õppekeelega noorte Eesti kõrgkoolis edasiõppimise võimalust.

Allikas: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused

Joonis 1.1.4 Kõrghariduse esimesel astmel osalemine kohortide ja koduse keele lõikes, %

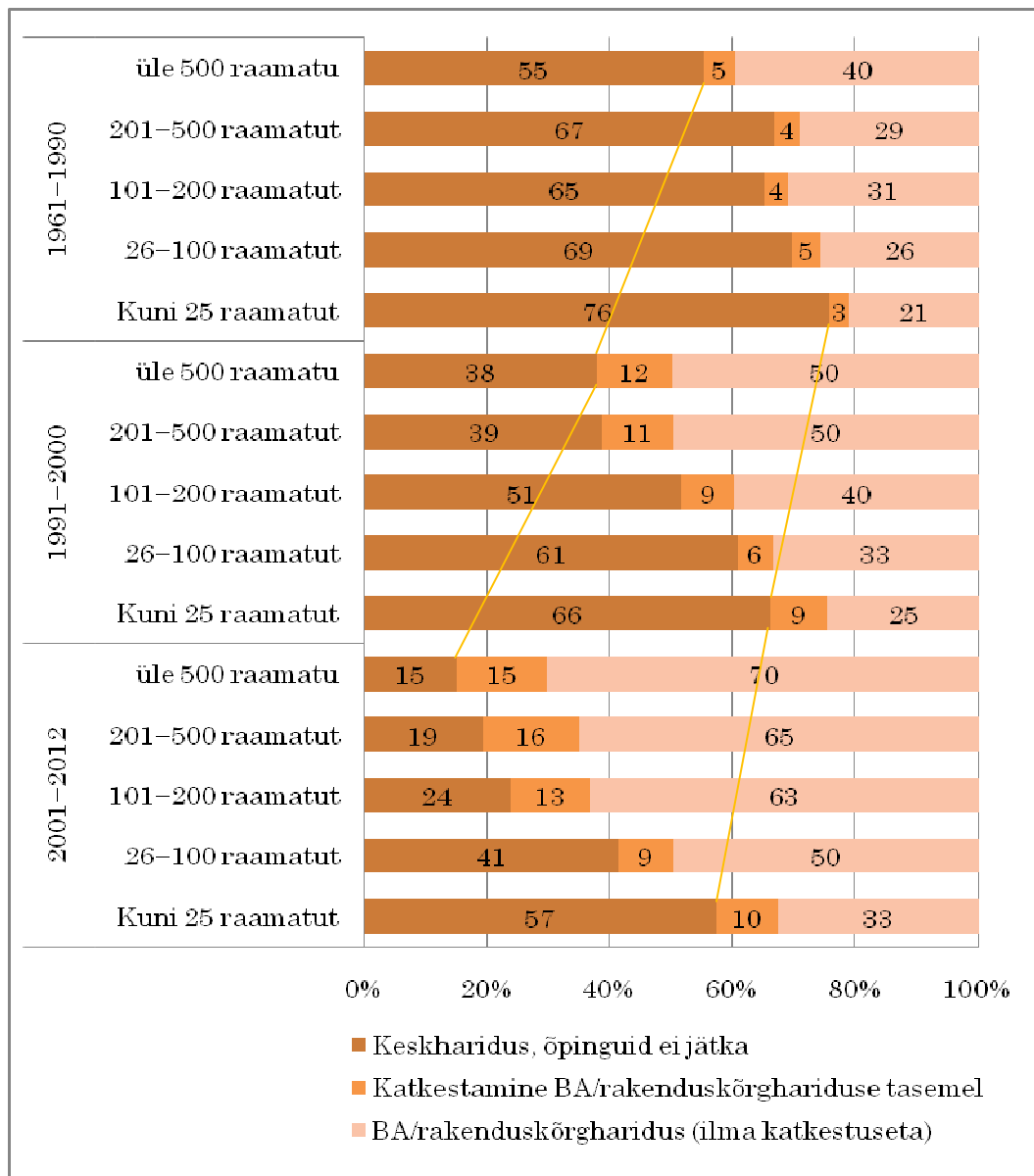
Ka katkestamise määr on olnud neil kahel perioodil esimese astme kõrgharidusel õppima asunud mitte-eestlaste hulgas eestlastega võrreldes kõrgem, kuid see vahe on ajapikku siiski kahanenud (Tabel 1.1.4). 1990ndatel kõrghariduse taotlejate puhul oli koduse eesti keelega respondentidel, kes õppisid keskerihariduse astmel, katkestamise määr 11%, samas kui mitte-eestlaste hulgas oli see kaks korda kõrgem (21%). Bakalaureuseõppes oli vastav näitaja eestlaste jaoks 21%, mitte-eestlaste jaoks 37%. 2000ndate esimesel kümnendil rahvusel põhinev erisus siiski vähenes – rakenduskõrghariduses oli eestlaste puhul katkestamise määr 15% ning mitte-eestlaste puhul 18%; bakalaureuseõppe puhul oli vahe veelgi väiksem, küündides eestlaste puhul 19%-ni ning mitte-eestlaste puhul 20%-ni.

Tabel 1.1.4 Katkestamine kõrghariduse esimesel astmel kohortide ja koduse keele lõikes, %

			Lõpetas		Katkestas	
			%	st.viga	%	st.viga
1961–1990						
<i>Keskeriharidus</i>	Eesti		89,5	1,7	10,5	1,7
	Vene/muu		83,0	2,2	17,0	2,2
1991–2000						
<i>Keskeriharidus</i>	Eesti		89,0	2,6	11,0	2,6
	Vene/muu		79,2	5,1	20,8	5,1
<i>Bakalaureuseõpe</i>	Eesti		78,6	4,2	21,4	4,2
	Vene/muu		63,5	10,5	36,5	10,5
2001–2011						
<i>Rakenduskõrgharidus</i>	Eesti		84,6	2,5	15,4	2,5
	Vene/muu		82,5	3,9	17,6	3,9
<i>Bakalaureuseõpe</i>	Eesti		80,7	2,0	19,3	2,0
	Vene/muu		79,6	4,3	20,4	4,3

Allikas: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused

Ka sotsiaal-kultuuriline päritolu tundub olevat üks võimalikke diferentseeruvaid tegureid mõistmaks katkestamisi (Joonis 1.1.5). Läbi vaadeldud perioodide on kõrghariduses osalemise ja lapsepõlvekodus olnud raamatute vahel valitsenud üsna selge seos – mida suurem on kodus olnud raamatute arv, seda suurem on kõrghariduse astmel jätkamise määr. Joonise põhjal võib oletada, et päritolu mõju on aastatega muutunud ka olulisemaks – kui nõukogude perioodil oli kõrghariduses mitte-jätkanute osakaal väikese raamatute arvuga peredest pärit indiviidide hulgas pea kolm neljandikku (76%), kahanedes 2000ndate esimesel kümnendil 57%-ni, siis väga suure raamatute hulgaga kodudest pärit laste puhul kahanes esialgne mitte-osalemise 55% määr 15%-ni.

Allikas: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused

Joonis 1.1.5 Kõrghariiduse esimesel astmel osalemine kohortide ja sotsiaal-kultuurilise päritolu lõikes, %

Sotsiaal-kultuurilise päritolu seos katkestamise määraga ei ole aga siiski päris lineaarne (Tabel 1.1.5). Nõukogude perioodil oli keskerihariduses mitte-katkestanute määr madalaim nende noorte hulgas, kel lapsepõlvkodus keskmisel hulgal raamatuid, sama kehtib 1990ndate bakalaureuseõppe ning 2000ndate rakenduskõrghariiduse kohta. Muudel astmetel on perioodide lõikes seos ühesem – mida enam raamatuid lapsepõlvkodus, seda väiksem on katkestamise määr kõrghariiduses.

Tabel 1.1.5 Katkestamine kõrghariduse esimesel astmel kohortide ja sotsiaalkultuurilise tausta lõikes, %

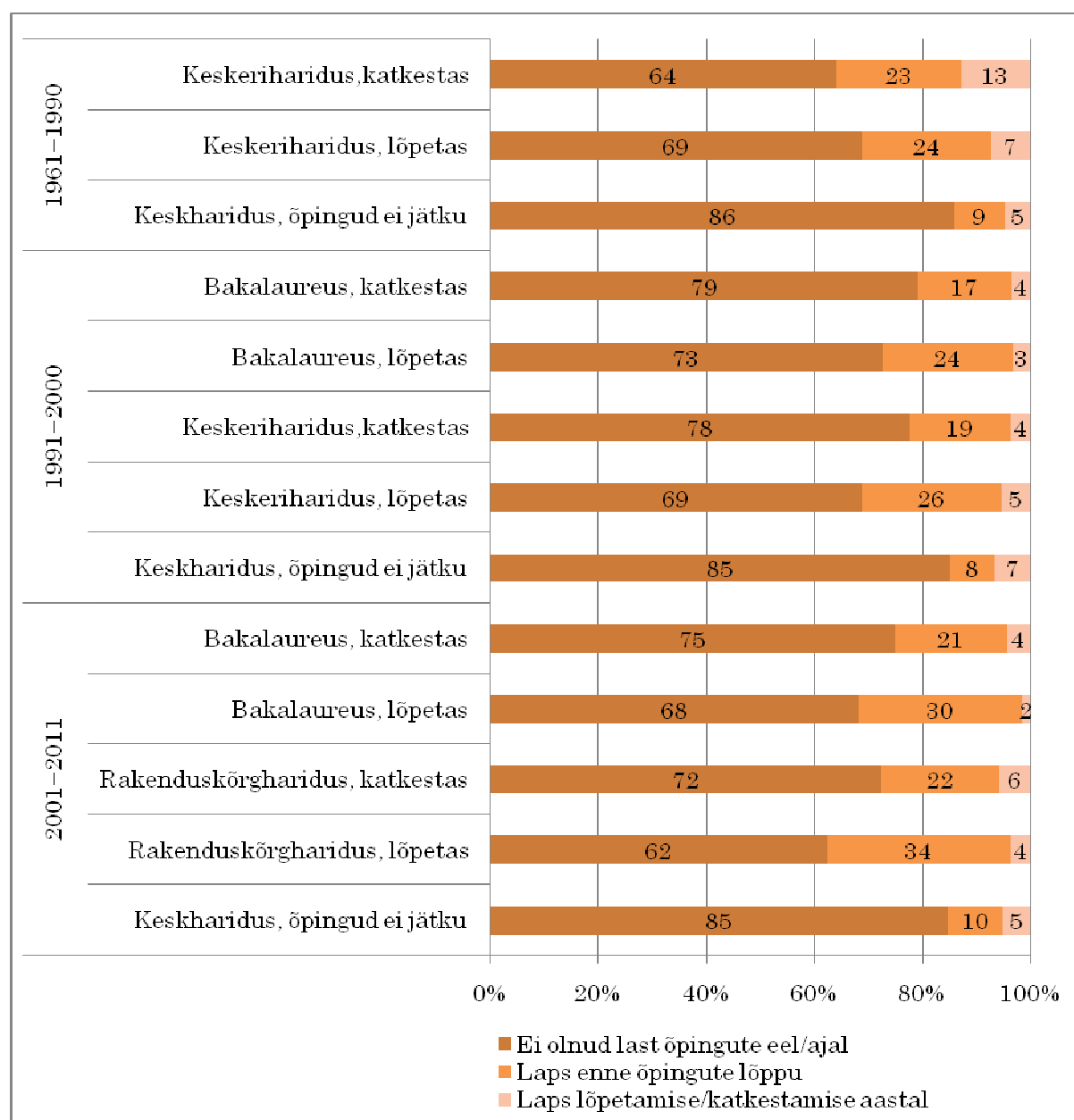
		Lõpetas		Katkestas	
		%	st viga	%	st viga
1961–1990					
<i>Keskeriharidus</i>	Kuni 25 raamatut	87,4	3,5	12,6	3,5
	101–200 raamatut	88,8	2,6	11,2	2,6
	üle 500 raamatu	87,2	4,5	12,8	4,5
1991–2000					
<i>Keskeriharidus</i>	Kuni 25 raamatut	78,6	14,3	21,4	14,3
	101–200 raamatut	82,8	5,2	17,3	5,2
	üle 500 raamatu	90,3	5,5	9,7	5,5
<i>Bakalaureuseõpe</i>	Kuni 25 raamatut	39,1	22,4	60,9	22,4
	101–200 raamatut	79,8	9,3	20,2	9,3
	üle 500 raamatu	70,4	5,5	29,6	5,5
2001–2011					
<i>Rakenduskõrgharidus</i>	Kuni 25 raamatut	78,2	8,2	21,8	8,2
	101–200 raamatut	85,5	3,7	14,5	3,7
	üle 500 raamatu	78,8	5,5	21,2	5,5
<i>Bakalaureuseõpe</i>	Kuni 25 raamatut	75,1	10,5	24,9	10,5
	101–200 raamatut	80,4	3,2	19,7	3,2
	üle 500 raamatu	85,2	3,8	14,8	3,8

Allikas: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused

1.1.3 Katkestamine elusündmuste lõikes

Järgnevalt on vaadeldud kõrghariduse esimese astme õpingute lõpetamisel/jooksul lapse olemasolu või sünni seost katkestamisega (Joonis 1.1.6), läbi vaadeldud perioodide sõltumata haridustest neid, kes on enne õpingute lõppu lapsevanemaks saanud. Siiski näikse siin kehtivat teatavad tendentsid. Üsna ootuspäraselt on lapse saamine enne õpingute lõppu kõige harvem nende puhul, kes lõpetasid oma haridustee keskhariduse omandamise järel – see võib olla seletatav vanuse mõjuga, st paljud ei ole jõudnud veel, tulenevalt oma noorest eest, lapsevanemaks saada enne kui keskharidus omandatud. Küll aga seostub lapse saamine katkestamisega kõrghariduse esimesel astmel, eriti noorimas ja vanimas kohordis. Nn nõukogude perioodil keskerihariduses katkestanutest 13% said lapse katkestamise aastal, samas kui mitte-katkestanute hulgast oli samal aastal lapse saanute osakaal 7%. 1990ndate kohordis on erinevused kõrghariduse esimese astme lõpetajate ja katkestajate vahel siiski väiksemad või suisa vastupidised – keskerihariduse astmel katkestanutest 4% sai lapse samal aastal, samas kui lõpetanutest sai samal aastal lapse 6%, ning bakalaureuseõppes oli see näitaja mõlema grupi puhul 3%. 2000ndate kohordis näeb taas suuremat erinevust katkestajate ja

lõpetajate vahel – rakenduskõrghariduse katkestanute puhul on samal aastal lapse saanud 6%, samas kui lõpetanute puhul on see osakaal 4%; bakalaureuseõppe astmel on need näitajad vastavalt 4% ja 2%. Siinkohal tuleb muidugi arvesse võtta seda, et õpingute ajal lapse saamise näol on tegemist üsna väikese ja selektiivse protsessiga. Kõigi kohortide ja astmete peale kokku raporteeris 713 respondenti lapse sünni enne õpingute lõppu ning 199 õpingutega samal aastal, kusjuures 1990ndate kohordis oli enne õpingute lõppu lapse saanud 105 ja õpingute lõpetamise/katkestamise aastal 36, ning 2000ndate kohordis vastavalt 319 ja 46.

Allikas: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused

Joonis 1.1.6 Bakalaureuse/rakenduskõrghariduse astmel osalemine lapse olemasolu ja lõpetamis/katkestamis-kohortide lõikes, %

Kui vaadata samu andmeid teistpidi ning vaid valitud astmel õppijate gruppi, siis võib lapse saamise ja õpingute katkestamise vahel täheldada periooditi ja kõrgharidustüübiti mõningaid erinevusi. Nii nagu bakalaureuseõppes on katkestamine üldiselt kõrgem kui rakenduskõrghariduses, nii on ka lapse sünnil tugevam mõju mitte-katkestamisele – 1990ndatel 9% keskerihariduse astmel õppinust katkestas samal aastal kui sündis laps, samas kui bakalaureuse astmel oli nende määr 20%; 2000ndatel olid need näitajad vastavalt 20% ja 38% (vt Tabel 1.1.6)

Tabel 1.1.6 Katkestamine kõrghariduse esimesel astmel kohortide ja oluliste elusündmuste lõikes, %

		Lõpetas		Katkestas	
		%	st viga	%	st viga
1961–1990					
<i>Keskeriharidus</i>	Ei olnud last õpingute eel/ajal	87,5	1,8	12,5	1,8
	Laps enne õpingute lõppu	87,3	2,8	12,7	2,8
	Laps lõpet/katkest aastal	77,3	6,5	22,7	6,5
1991–2000					
<i>Keskeriharidus</i>	Ei olnud last õpingute eel/ajal	83,8	3,0	16,3	3,0
	Laps enne õpingute lõppu	91,1	3,3	8,9	3,3
	Laps lõpet/katkest aastal	91,5	8,9	8,5	8,9
<i>Bakalaureuseõpe</i>	Ei olnud last õpingute eel/ajal	72,7	4,9	27,3	4,9
	Laps enne õpingute lõppu	81,9	7,5	18,1	7,5
	Laps lõpet/katkest aastal	80,2	14,2	19,8	14,2
2001–2011					
<i>Rakenduskõrgharidus</i>	Ei olnud last õpingute eel/ajal	82,1	2,6	17,9	2,6
	Laps enne õpingute lõppu	88,6	3,1	11,4	3,1
	Laps lõpet/katkest aastal	79,8	9,4	20,2	9,4
<i>Bakalaureuseõpe</i>	Ei olnud last õpingute eel/ajal	79,3	2,2	20,7	2,2
	Laps enne õpingute lõppu	84,7	3,1	15,3	3,1
	Laps lõpet/katkest aastal	61,9	13,6	38,1	13,6

Allikas: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused

1.1.4 Kõrghariduse esimesel astmel katkestajate „tüübid”

Nagu eelnev kirjeldav analüüs lubab oletada, seostub kõrghariduse esimesel astmel katkestamine enam teatud sotsiaalsete gruppide ja/või karakteristikutega. Kuna nii kõrghariduse tähendus kui ka vorm on vaadeldud aastate jooksul muutunud ning sellest tulenevalt ei pruugi erinevate perioodide võrdlus tähendada samat tüüpi ja tähendusega haridusastme võrdlust, siis käesolev tüpoloogia aalpeatükk keskendub noorimale põlvkonnale, s.o pärast 2000. aastat haridustee kesk- või kõrghariduse tasandil lõpetanutele.

Kõrghariduse esimesel astmel katkestamine puudutab nii rakenduskõrgharidust kui bakalaureuseõpet (Tabel 1.1.7), kuid iseloomustab enam siiski bakalaureusekraadi omandajaid – rakenduskõrghariduse astmel katkestamise šansid on 0,63 bakalaureuse astmel lõpetajate katkestamise šanssides. Soo mõttes iseloomustab see enam mehi kui naisi, seda hoolimata sellest, et meeste osakaal kõrghariduse esimesel astmel jätkajate hulgas on juba iseenesest madalam – siiski, meeste šansid katkestada võrreldes naistega on 3,77 korda kõrgemad. Sugu tundub olevat oluliseks kriteeriumiks katkestamiskäitumise kirjeldamisel ja seda mitte ainult määrade erinevusi, aga ka mõlema soo käitumismustreid silmas pidades, mistõttu on eraldi analüüs tehtud meeste ja naiste jaoks.

Tabel 1.1.7 Katkestamine kõrghariduse esimesel astmel 2001–2011. a kohordis; logistiline regressioon, suhtekorrajad

	Kõik	Naised	Mehed
Kõrghariduse tüüp (Ref - BA)			
<i>Rakenduskõrgharidus</i>	0,63 **	0,65	0,61 *
Sugu (Ref - Naine)			
<i>Mees</i>	3,77 ***		
Kodune keel (Ref - Eesti)			
<i>Vene/muu</i>	0,97	0,77	1,08
Vanemate haridus (Ref - Mõlemal alla keskhariduse)			
<i>Vähemalt üks vanem keskharidusega</i>	0,69	0,37 *	2,24
<i>Vähemalt üks vanem kõrgharidusega</i>	0,65	0,35 **	2,20
Raamatute arv kodus	1,01	0,91	1,11
Lapse olemasolu (Ref - Ei ole last õpingute eel/ajal)			
<i>Laps enne õpingute lõppu</i>	0,60 **	0,46 **	0,74
<i>Laps lõpetamise/katkestamise aastal</i>	1,69	4,65 ***	0,25 ***
N	759	474	285
R ²	0,09	0,05	0,02

Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused
Märkused: * p<.1; ** p<.05; *** p<.01

Sotsiaalse päritolu roll kõrghariduse esimesel astmel katkestamisele oli PIAAC-i andmetele tuginedes oodatust tagasihoidlikum – üldmudel is ei näita olulist eristusjõudu ei kodune keel, vanemate haridustase ega ka kodu sotsiaalkultuuriline taust. Võimalik, et siinkohal on oluline selektsioon toimunud juba kõrgharidusse sisenemisel ning seetõttu ei ole vaadeldud mõjutegurid olulised. Siiski võib täheldada mõningaid erinevusi soo lõikes. Just naiste puhul on oluline erinevus õpingute katkestamisel sõltuvalt vanemate haridustasemest – mida kõrgem on vanemate haridustase, seda madalam on naiste puhul kõrghariduse

esimesel astmel katkestamine. Meeste puhul tundub seos pigem vastupidine, kuid erineva haridustasemega vanemate mõju erinevus ei ole siin siiski statistiliselt oluline.

Nii üldpildis kui ka soo lõikes (täpsemalt naiste puhul) on aga lapse saamisel oluline mõju katkestamisele – neil, kellel ei ole kõrghariduse esimesel astmel õpinguid alustades ega ka selle jooksul last, on oluliselt väiksemad šansid katkestada, võrreldes nendega, kes õpingute jooksul (sh siiski enne katkestamist) lapse saavad. See seos siiski meeste puhul ei kehti. Naiste ja meeste puhul on aga oluliseks (eristavaks) kategooriaks katkestamise aastal lapse saamine – naiste puhul tõstab see märkimisväärselt katkestamise riski, samas kui meeste puhul on katkestamise määr oluliselt madalam võrreldes nendega, kellel ei ole lapsi õpingute ajaks (suhtekorajaja naiste puhul 4,65, meeste puhul 0,25). Kuna naiste ja meeste mõjurite suunad on erinevad, siis on seletatud ka osaliselt selle tunnuse mitte-olulisus üldmudelil.

1.2 Katkestamine kõrghariduse teisel astmel

Kõrghariduse teisel astmel (s.o magistriõppes katkestamine näitab PIAAC-i andmetel ajas veidi stabiilsemat mustrit kui esimese astme puhul. Kui nn nõukogude perioodil raporteeris kõrghariduse katkestamist ligikaudu veerand (24%) teisel astmel õppinutest, siis hiljem stabiliseerus see umbes viiendikule (20% perioodil 1991–2000 ning 21% perioodil 2001–2011). Oma osa on selles ilmselt selektsioonil – kõrghariduse teisel astmel õppimiseks peab olema läbitud esimene aste, eriti mis puudutab nooremaid kohorte.

Tabel 1.2.1 Kõrghariduse teisel astmel katkestamine

	Lõpetas		Katkestas	
	%	st viga	%	st viga
1961–1990	76,2	1,7	23,8	1,7
1991–2000	80,4	2,5	19,6	2,5
2001–2011	79,5	2,4	20,5	2,4

Allikas: PIAAC Eesti 2012, autorite arvutused

1.2.1 Katkestamine soo lõikes

Nii nagu kõrghariduse esimesel astmel, võib ka siin tuua välja ühe trendina kõrgemat katkestamise määra meeste hulgas võrrelduna naistega kõigi kolme vaadeldud perioodi lõikes (Tabel 1.2.2). Siiski, kui naiste puhul on katkestamise määr olnud läbi vaadeldud perioodide suhteliselt stabiilne (jäädes 15–16% juurde), siis meeste puhul võib täheldada suuremaid kõikumisi. Nõukogude perioodi iseloomustab meeste puhul üsna kõrge katkestamise määr (33%), mis

1990ndatel veidi kahanes (keskmiselt 24%) ning siis 2000ndate esimesel kümnendil taas kasvu näitas (29%). Seega, lisaks sellele, et meeste õpingute jätkamine kõrghariduse teisel astmel on juba iseenesest harvem nähtus (esimesele astmele neid nii siseneb kui ka sealt väljub seoses õpingute katkestamisega vähem mehi), on neil ka siin suurem tõenäosus oma alustatud õpinguid katkestada.

Tabel 1.2.2 Kõrghariduse teisel astmel katkestamine soo lõikes, %

	Lõpetas		Katkestas	
	%	st viga	%	st viga
1961–1990				
<i>Mees</i>	67,3	2,5	32,7	2,5
<i>Naine</i>	83,6	1,9	16,4	1,9
1991–2000				
<i>Mees</i>	75,6	4,2	24,4	4,2
<i>Naine</i>	85,7	3,5	14,3	3,5
2001–2011				
<i>Mees</i>	70,8	4,4	29,2	4,4
<i>Naine</i>	85,4	2,7	14,6	2,7

Allikas: PIAAC Eesti 2012, autorite arvutused

1.2.2 Katkestamine sotsiaalse päritolu lõikes

Vanemate kõrgeima omandatud haridusastme ning kõrghariduse teisel astmel katkestamise vahelise seose analüüsist (Tabel 1.2.3) ilmneb, et mida kõrgema haridusega on vanemad, seda väiksem on nende laste puhul katkestamise protsent, ja seda sõltumata perioodist. Andmete põhjal võib küll täheldada väikest muutust ajas – kui nn nõukogude perioodil oli vähemalt ühe kõrgharitud vanemaga teise astme kõrghariduses osalenute hulgas katkestajaid umbes 22%, siis 1990ndatel kahanes see 16% peale ning püsis sarnasel astmel (17%) ka 2000ndatel – mis aga standardviga arvestades ei ole siiski suur.

Kõrghariduse teisel astmel katkestmist ning kodust keelt võrreldes võib näha (Tabel 1.2.4) , et see seos on pigem tagasihoidlik, st kõrghariduse teisel astmel õppinud eesti ja mitte-eesti koduse keelega respondendid ei erine katkestamise määra des oluliselt, sõltumata sellest, millise kohordiga on tegemist. Nagu juba eespool öeldud, oli venekeelsete õppekavade vähenemine 1990ndatel üks olulisi muudatusi kõrgharidusmaastikul, mis võibki osaliselt seletada eesti ja vene koduse keelega rühma pea olematut erinevust – pärast kõrghariduse esimese astme edukat läbimist ei tohiks teisel astmel vähene eesti keele oskus enam õpingute katkestamise mõjutajaks olla.

Tabel 1.2.3 Kõrghariduse teisel astmel osalenute katkestamine vanemate haridusastme lõikes, %

		Lõpetas		Katkestas	
		%	st viga	%	st viga
1961–1990					
	Mõlemal vanemal alla keskhariduse	72,0	3,6	28,0	3,6
	Vähemalt üks vanem keskharidusega	77,1	2,6	23,9	2,6
	Vähemalt üks vanem kõrgharidusega	78,2	2,7	21,8	2,7
1991–2000					
	Mõlemal vanemal alla keskhariduse	73,1	9,1	26,9	9,1
	Vähemalt üks vanem keskharidusega	75,6	4,8	24,4	4,8
	Vähemalt üks vanem kõrgharidusega	84,4	2,9	15,6	2,9
2001–2011					
	Mõlemal vanemal alla keskhariduse	70,9	11,8	29,1	11,8
	Vähemalt üks vanem keskharidusega	73,0	5,2	27,0	5,2
	Vähemalt üks vanem kõrgharidusega	83,2	2,9	16,8	2,9

Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused

Tabel 1.2.4 Kõrghariduse teisel astmel osalenute katkestamine koduse keele lõikes, %

		Lõpetas		Katkestas	
		%	st viga	%	st viga
1961–1990					
	Eesti	76,5	1,9	23,5	1,9
	Vene/muu	75,7	2,4	24,3	2,4
1991–2000					
	Eesti	79,7	3,3	20,3	3,3
	Vene/muu	81,8	4,3	18,2	4,3
2001–2011					
	Eesti	79,3	2,7	20,7	2,7
	Vene/muu	80,2	5,1	19,8	5,1

Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused

Võrreldes kõrghariduse teisel astmel katkestamise ja sotsiaal-kultuurilise päritolu seost (Tabel 1.2.5), siis ilmeb üsna ootuspärane trend – mida enam raamatuid lapsepõlvkodus, seda vähem on katkestamiste määr. Vanemates kohortides on see seos veidi tagasihoidlikum, noorimas muutub aga oluliselt selgemaks ja tugevamaks – kui väheste raamatutega lapsepõlvkodust pärit teise astme kõrghariduses õppinutest katkestas õpingud ligi kolmandik, siis suure hulga raamatutega lastepõlvkodust pärit õppurite puhul oli see alla kümnendiku.

Tabel 1.2.5 Kõrghariduse teisel astmel osalenute katkestamine sotsiaalkultuurilise tausta lõikes, %

		Lõpetas		Katkestas	
		%	st viga	%	st viga
1961–1990					
	Kuni 25 raamatut	70,1	6,1	29,9	6,1
	101–200 raamatut	74,4	3,5	25,6	3,5
	üle 500 raamatu	78,2	3,6	21,8	3,6
1991–2000					
	Kuni 25 raamatut	82,9	18,2	17,1	18,2
	101–200 raamatut	79,9	5,5	20,1	5,5
	üle 500 raamatu	81,8	4,5	18,2	4,5
2001–2011					
	Kuni 25 raamatut	62,1	19,9	37,9	19,9
	101–200 raamatut	72,4	5,7	27,6	5,7
	üle 500 raamatu	91,8	3,1	8,2	3,1

Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused

1.2.3 Katkestamine elusündmuste lõikes

Ka õppuritele olulised elusündmused (näiteks lapse sünd) omavad mõju katkestamiskäitumisele, ja seda just nooremate kohortide puhul. Vanimas kohordis oli katkestamise määr suhteliselt stabiilne (21% ja 26% vahel) sõltumata sellest, kas ja millal sai respondent lapse.

Tabel 1.2.6 Teise astme kõrghariduses õppinute katkestamine elusündmuste lõikes, %

		Lõpetas		Katkestas	
		%	st viga	%	st viga
1961–1990					
	Ei olnud last õpingute eel/ajal	74,1	2,1	25,9	2,1
	Laps enne õpingute lõppu	79,2	2,4	20,8	2,4
	Laps lõpetamise/katkestamise aastal	78,6	5,8	21,4	5,8
1991–2000					
	Ei olnud last õpingute eel/ajal	78,5	3,7	21,6	3,7
	Laps enne õpingute lõppu	84,8	3,5	15,3	3,5
	Laps lõpetamise/katkestamise aastal	74,7	9,3	25,3	9,3
2001–2011					
	Ei olnud last õpingute eel/ajal	88,9	2,5	11,1	2,5
	Laps enne õpingute lõppu	75,6	4,7	24,4	4,7
	Laps lõpetamise/katkestamise aastal	47,1	9,7	52,9	9,7

Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused

Noorimas kohordis oli aga selgelt näha, et lastega inimeste jaoks oli teise astme kõrghariduses katkestamine oluliselt tõenäosem, kui neile, kel lapsi ei ole õpingute eel ega ka ajal. Noorimas kohordis oli lõpetamise/katkestamise aastal laste saanute hulgas katkestanuid enam kui pooled (53%).

1.2.4 Kõrghariduse teisel astmel katkestanute tüübid

Püüdes eelneva põhjal välja tuua teatud katkestajate tüübid kõrghariduse teisel astmel katkestanute hulgas, saab noorima hariduskohordi regressioonianalüüsi tulemustele tuginedes (Tabel 1.2.7) ühe olulise dimensioonina välja tuua soo (mehed katkestavad 2,6 korda tõenäolisemalt kui naised) ja peresündmused (nt lapse sünd õpingute ajal tõstab katkestamise riski 4,5 kordseks võrreldes nendega, kel ei ole lapsi õpingute eel ja ajal). Kui esimese astme katkestamise juures mängis veel olulist rolli ka sotsiaalne päritolu, siis siin (võttes arvesse kõiki mudelis olevaid muutujaid) päritolu olulist diferentseerivat rolli ei oma.

Tabel 1.2.7 2001–2011. a kohordis kõrghariduse teisel astmel katkestamine; logistiline regressioon, suhtekorrajad

	Kõik	Naised	Mehed
Sugu (Ref - Naine)			
<i>Mees</i>	2,63***		
Kodune keel (Ref - Eesti)			
<i>Vene/muu</i>	0,56	0,88	0,19*
Vanemate haridus (Ref - Mõlemal alla keskhariduse)			
<i>Vähemalt üks vanem keskharidusega</i>	0,81	0,67	1,43
<i>Vähemalt üks vanem kõrgharidusega</i>	0,59	1,07	0,47
Raamatute arv kodus	0,85	1,15	0,56*
Lapse olemasolu (Ref - Ei olnud last õpingute eel/ajal)			
<i>Laps enne õpingute lõppu</i>	1,37	1,96	1,61
<i>Laps lõpetamise/katkestamise aastal</i>	4,57***	4,67**	8,41**
N	265	161	99
R ²	0,09	0,05	0,19

Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused

Märkused: * p<.1; ** p<.05; *** p<.01

Ka eraldi mehi ja naisi analüüsides on raske mingit selget trendi esile tõsta. Meeste puhul omab kodune keel olulisemat diferentseerivat rolli kui naiste puhul – vene või muu koduse keelega õppurid katkestasid õpingud kõrghariduse teisel astmel oluliselt harvemini kui eesti koduse keelega õppurid (suhtekorajaja 0,19), samas kui naiste puhul ei olnud keelel põhinev erinevus statistiliselt oluline. Meeste puhul omab olulisemat diferentseerivat mõju ka sotsiaal-kultuuriline taust – suurem raamatute arv lapsepõlvkodus vähendab nende puhul oluliselt kõrghariduse teisel astmel katkestamise šanssi (suhtekorajaja 0,56). Naiste puhul jällegi statistiliselt olulist seost/erinevust ei ilmnenud. Ainus, mis naiste puhul,

aga veelgi enam meeste puhul olulist mõju näitas, oli lapse sünd – nendel, kellel lapse sünd toimus samal aastal kui katkestamine, oli oluliselt suurem tõenäosus (naiste puhul 4,7 korda kõrgemad ja meeste puhul 8,4 korda kõrgemad kui neil, kel õpingute ajal lapsi ei ole) õpingud katkestada.

Seega, tuginedes PIAAC Eesti andmete analüüsile, hoolimata kõrghariduse ekspansioonist, kus kõrghariduse astmel oma õpinguid jätkajate osakaal on oluliselt kasvanud, ei saa öelda, et seesama trend iseloomustaks katkestamisi. Katkestamiste määr on küll ajas veidi muutunud (kõrghariduse esimesel astmel õppinute puhul on trend pigem suurenemise suunas), kuid üldjoontes iseloomustab see vähem kui viiendikku kõrghariduse esimesel ja teisel astmel õppinuist. Võimalik, et PIAAC-i andmete disainist ja piirangutest tulenevalt on see näitaja eriti kõrghariduse esimese astme puhul veidi ülehinnatud. Üks võimalik seletus sellele suhteliselt stabiilsele trendile on, et hoolimata massilisest ülikooli tasemel õppesse sisenemisest, toimus jätkuvalt siiski selektsioon sissesaamisel – hoolimata õppetasudest jms on pea alati säilinud mingid sissesaamise piirangud eksamite ja/või testide näol – ning seetõttu ei kasvanud ka massiliselt väljakukkumiste hulk. 1990ndate ja 2000ndate algusaastate puhul oli n-ö väljakukkumine ilmselt ka keerulisem ja pikemaajalisem protsess ning nii võisid paljud, sisuliselt õpingud katkestanud, siiski veel pikalt formaalselt õppurite nimekirjas olla. Selektiivsuse hüpoteesi kasuks räägib ka trend, et noorimas kohordis on nii esimesel kui teisel astmel katkestajate osakaal üsna sarnane, kuigi pisut madalam esimesel astmel. Katkestamine võib olla põhjustatud nii välistest (tööturg tõmbab õppurid koolist ära, vajadus õpingute lõpetamiseks on väike) kui ka sisemistest (akadeemiline edasijõudmatus) teguritest. Kuna katkestamiste põhjusi siin analüüsida ei õnnestunud, siis seda enam muutub oluliseks küsimus, et millised on katkestanute ja mitte-katkestanute edasised oskused ja võimalused tööturul, mis võib omakorda anda alust arvata, milliste protsessidega on tegemist. Samas on ka võimalik, et mõlemad protsessid toimivad samaaegselt ning katkestajate näol ei ole tegemist sugugi homogeense grupiga, seda ei ajas ega ruumis. Viimast lubavad oletada ka käesoleva analüüsi tulemused.

Lisaks üldistele katkestamise trendidele näitas analüüs, et rakendusõppe astmel on katkestajate määr püsivalt madalam olnud kui akadeemilisemas suunas, et mehed on sagedasemad katkestajad kui naised ning et lapse saamine õpingute ajal on oluline katkestamise n-ö riskitegur (esimesel astmel rohkem naiste jaoks, teisel astmel enam meeste jaoks). Sotsiaalne päritolu seletab katkestamisi üsna vähe – vaid kõrghariduse esimesel astmel võis täheldada naiste puhul seost vanemate hariduse ning tütarde katkestamisega ning teisel astmel sotsiaalkultuurilise päritolu ja poegade katkestamisega.

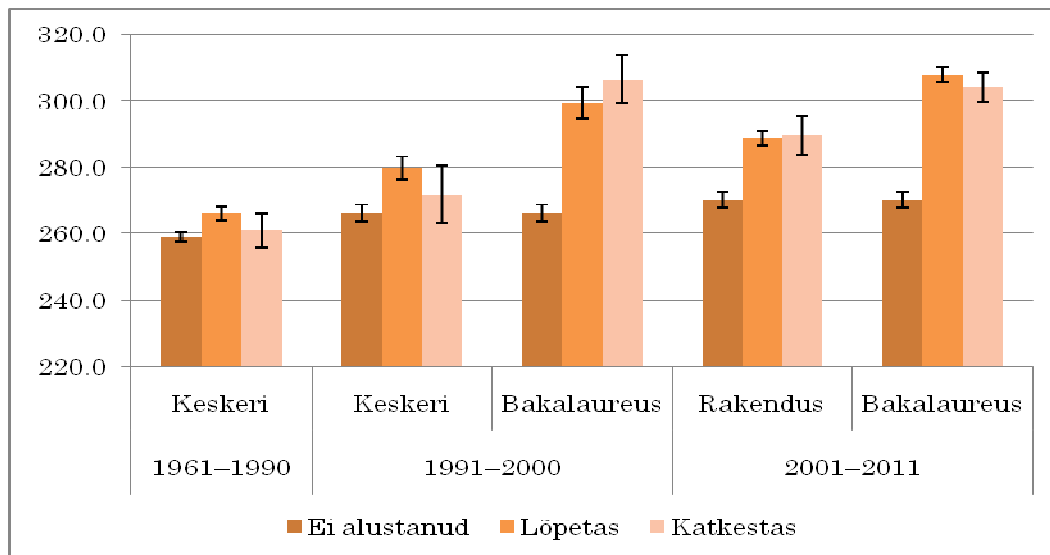
2 Katkestanute oskused

Käesoleva peatüki keskseks teemaks on katkestanute ja lõpetanute oskused. PIAAC-i uuringu käigus hinnati täiskasvanute funktsionaalset lugemisoskust, matemaatilist kirjaoskust ning probleemilahendusoskust. Peamisteks uurimisküsimusteks on siin: Kas ja kuidas erinevad õpingud katkestanute oskused võrdlusgruppidest? Kas ja millist rolli mängivad oskuste variatiivsuse seletamisel lisaks katkestamisele erinevad individuaalsed, sotsiaalse päritolu ning õppeastme näitajad?

2.1 Kõrghariduse esimesel astmel katkestanute oskused

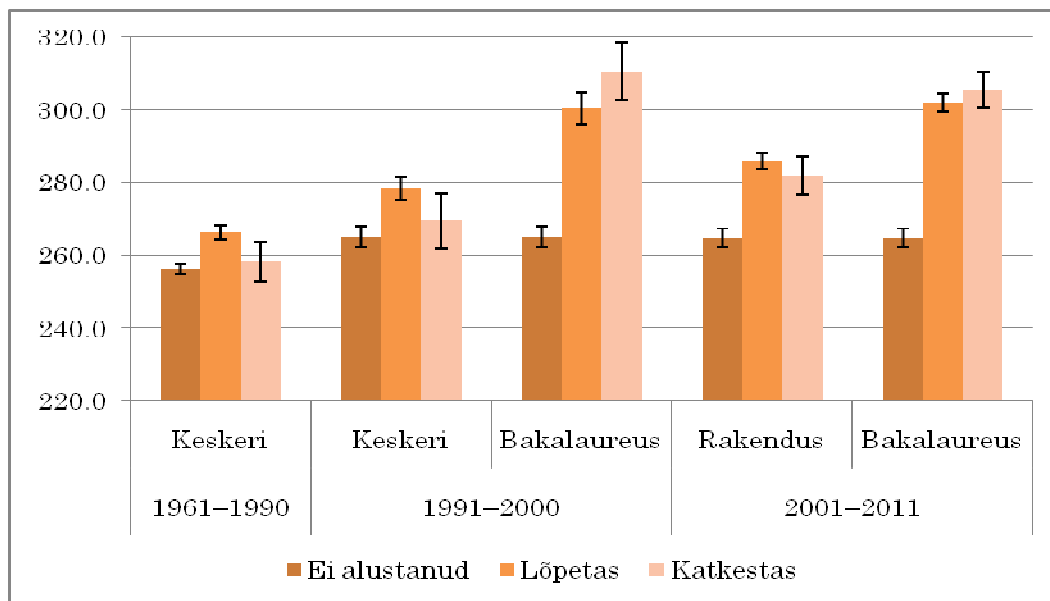
PIAAC-i uuringus mõõdeti täiskasvanud respondentide erinevaid oskusi. Analüüsides nende oskuste seost osalemisega esimese astme kõrghariduses, täpsemalt sellel astmel õpingute katkestamisega (Joonised 2.1a–c), ilmneb, et kõige selgemaks eristusjooneks kolme vaadeldud grupi vahel on esimese astme kõrghariduse õpingute alustamine või mitte-alustamine – mitte-alustanud iseloomustab madalaim oskuste tase, seda sõltumata perioodist ning õppeastmest. Erinevused mitte-jätkanute ja jätkanute vahel on ka ajas kasvanud ning seda peamiselt tulenevalt sellest, et mitte-jätkanute keskmine oskuste tase kohortide võrdluses näitab pigem vähest variatiivsust, samas kui jätkanute puhul on muutused oluliselt suuremad, st nooremate kohortide oskused on keskmiselt olulisemalt kõrgemad kui vanimal kohordil. Selle loogika kohaselt võib oletada, et 1990ndate kohordi bakalaureuseõppe katkestajate keskmisest kõrgem oskuste tase tähendab, et sellel perioodil oli katkestamise põhjus paljuski väline (näiteks tööturg). Hiljem, 2000ndatel katkestamise mehhanismid pisut teisesid ning seetõttu ei erinenud katkestajad muudest gruppidest oluliselt.

Võrreldes omavahel erinevaid haridusastmeid (s.o keskeri- ja bakalaureuseõpet), siis on näha, et keskeriõppes osalenute keskmine oskuste tase on reeglina madalam kui bakalaureuseõppes osalenutel. Samas on see vahe ajas pigem kahanenud – võrreldes 1990ndatel keskeriõppes ning 2000ndatel rakenduskõrghariduses osalenuid, saab viimaste puhul rääkida keskmiselt kõrgematest oskustest, samas kui bakalaureuseõppe puhul see nii ei ole. Seega kehtib ka neis tulemustes üldise Eestis valitseva oskuste ja vanuse seos, st vanemate põlvkondade oskused on oluliselt madalamad. Siiski, kas haridusaste on oluline?

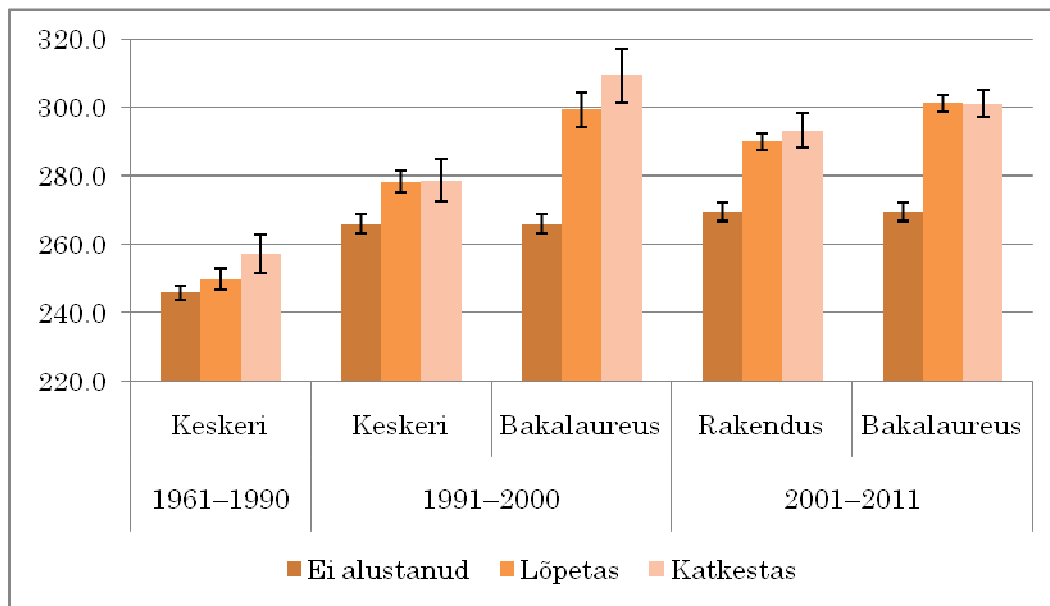
Allikas: Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused

Joonis 2.1a Kõrghariduse esimesel astmel osalenute funktsionaalne lugemisoskus, keskmine

Allikas: Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused

Joonis 2.1b Kõrghariduse esimesel astmel osalenute matemaatiline kirjaoskus, keskmine

Allikas: Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused

Joonis 2.1c Kõrghariduse esimesel astmel osalenute probleemilahenduskus, keskmine

Tulles tagasi katkestanute ja lõpetanute võrdluse juurde, siis nagu joonistelt näha ei valitse selles osas ühest trendi – sõltuvalt ajaperioodist ja konkreetsest mõõdetud oskusest on kord katkestanute kord lõpetanute oskuste keskmine tase kõrgem. Eriti kalduvad just 1990ndatel bakalaureuseõppe astmel katkestanute oskused olema keskmiselt kõrgemad kui lõpetanutel, kuid reeglina ei ole need erinevused olulised. Samas tuleb tõdeda, et just katkestajate grupi sees kaldub oskuste taseme hajuvus (standardviga) olema süstemaatiliselt kõige suurem, mis võib ühelt poolt tuleneda grupi väiksusest, kuid teisalt ka grupi sisulisest heterogeensusest. Nagu juba eespool oletatud, võivad katkestamisel olla erinevad põhjused ning erinevat tüüpi katkestajate oskused vastavalt süstemaatiliselt erinevad.

Noorima, s.o 2001/2011. aasta hariduskohordi regressioonianalüüsi tulemused kinnitavad kirjeldavas analüüsis toodud trende (vt Tabel 2.1). Katkestanute oskused on küll süstemaatiliselt veidi madalamad, kuid erinevus katkestanute ja lõpetanute vahel ei ole statistiliselt oluline. Oluline erinevus on aga rakendusliku kõrghariduse ja bakalaureuse astmel õppinute oskuste tasemes – funktsionaalse lugemisoskuse puhul on rakenduslikus õppes osalenute keskmine oskuste tase 15,4 punkti madalam, matemaatilise kirjaoskuse puhul 14,6 punkti ning probleemilahenduskuse puhul 7,8 punkti (hoides teisi kaasmuutujaid konstantsena). Muudest kaasmuutujatest, mille mõju ka mudelis kontrollitakse, näitavad olulisi erinevusi kodune keel (esimese astme kõrghariduses osalenute puhul on mitte-eesti koduse keelega respondentide keskmine oskuste tase

madalam kui eesti koduse keelega respondentidel) ning matemaatilise kirjaoskuse puhul sugu (meeste oskuste tase on oluliselt kõrgem kui naistel).

Tabel 2.1 Esimese astme kõrghariduses osalenute keskmine oskuste tase 2001–2011. aasta kohordis; lineaarne regressioon, regressioonikordaja

	Funktsionaalne lugemisoskus		Matemaatiline kirjaoskus		Probleemi-lahendusoskus	
	kordaja	st viga	kordaja	st viga	kordaja	st viga
Sugu (Ref - Naine)						
<i>Mees</i>	0,72	2,77	12,61	3,31	1,16	2,89
Vanus	-0,87	0,23	-0,68	0,22	-1,36	0,23
Kodune keel (Ref - Eesti)						
<i>Vene/muu</i>	-15,65	2,86	-12,29	3,11	-11,17	3,60
Vanemate haridus (Ref - alla keskh.)						
<i>Vähemalt üks vanem keskharidusega</i>	4,89	5,27	-0,5	5,82	2,6	6,08
<i>Vähemalt üks vanem kõrgharidusega</i>	0,36	5,72	4,82	6,09	8,58	6,03
Raamatute arv kodus	3,70	1,07	4,34	1,29	4,1	1,19
Õppeaste (Ref - Bakalaureus)						
<i>Rakenduslik</i>	-15,44	3,20	-14,63	3,05	-7,76	3,48
Katkestamine	-3,47	3,90	-5,37	3,80	-1,7	3,66
R ²	0,15		0,14		0,13	

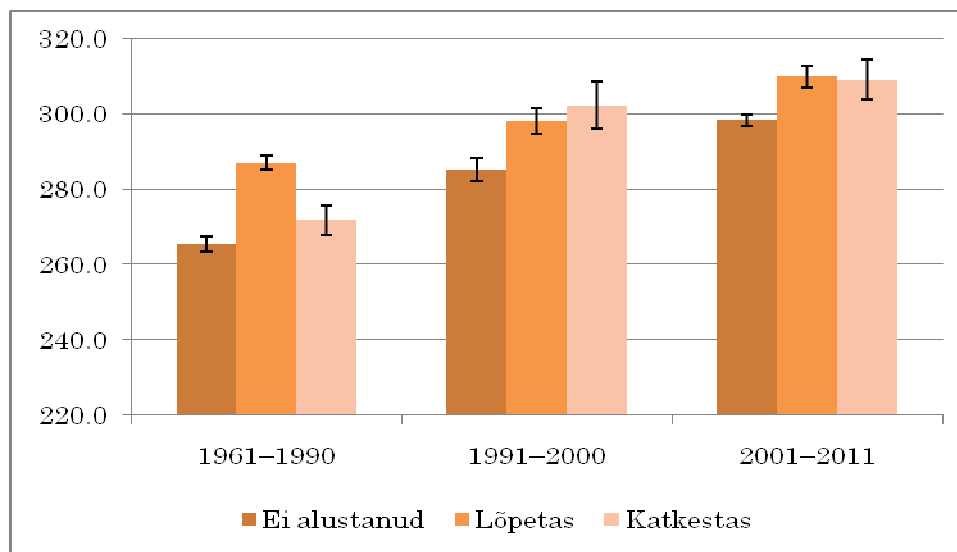
Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused. N=934
Märkused: statistiliselt oluline erinevus (p<.05) rasvases kirjas

Nende tulemuste põhjal võiks ühelt poolt järeldada, et kolmanda astme hariduses õppimaasumine on iseenesest juba üsna selekteeriv protsess, ehk siis mitte-jätkanute ja jätkanute oskuste süstemaatiline erinevus võib tuleneda sellest, et üldiselt paremate teadmiste ja oskustega jätkasid õpinguid kõrghariduses ja mitte niivõrd sellest, et kõrghariduses osalenute oskused paranesid oluliselt seal osalemisest. „Seleksioonihüpoteesi” kasuks räägib ka tõsiasi, et keskeri- ja ülikooliõppes osalenute oskused erinevad süstemaatiliselt ning kui juba esimene n-ö sõel läbitud, siis ei erine lõpetanute ja katkestanute oskused kuigivõrd. Oskuste mõttes ei saa rääkida katkestamisest kui süstemaatilisest madalamatest oskustest/võimetest põhjustatud protsessist, vaid ilmselt mängivad siin rolli ka välised faktorid, nagu näiteks tööturg. On ju teada, et kõrghariduses osalenute töötamise määr õpingutega paralleelselt on väga levinud ning kasvav trend, seega on katkestamiste taga ilmselt ka parema alternatiivi olemasolu. Mõeldes aga õpingute katkestamisele laiemalt, siis vähemalt selles osas, mis puudutab oskusi, ei ole kõrgharidusõpingute lõpuleviimine garantiiks parematele oskustele. Küll võib aga olla, et diplomi puudumine seab edasisi piiranguid tööturuväljavaadetele, kuid see on juba järgmise peatüki teema. Enne seda on aga ära toodud oskuste tasemed teise astme kõrghariduses osalenute seas.

2.2 Teise astme kõrghariduses osalenute oskused

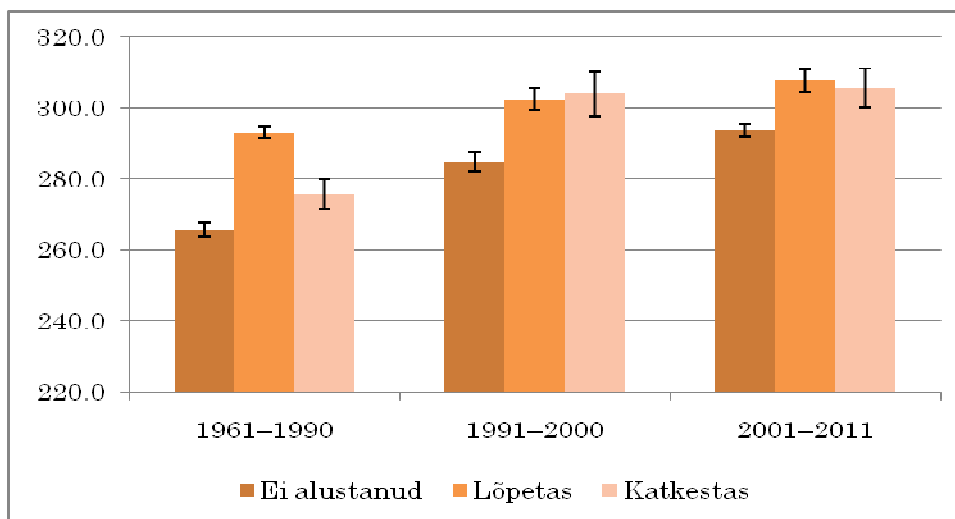
Teise astme kõrghariduses osalenute oskuste puhul (vt joonis 2.2a-c) saab ühe selge trendina välja tuua juba teada fakti vanemate põlvkondade madalamast oskuste tasemest. Teine üldisem trend on ka siin mitte-alustanud keskmiselt madalam oskuste tase (v.a probleemilahendusoskuse osas 1990ndate hariduskohordis, kus mitte-alustanud ja alustanud oma tasemelt olulisel ei erine). Võrreldes aga omavahel lõpetanud ja katkestanuid, siis on näha, et oluline erinevus ilmneb vaid vanima põlvkonna puhul ning seda kõigi kolme oskuse osas – nn nõukogude perioodil ülikooli lõpetanud oskused on keskmiselt kõrgemad kui neil, kes õpingud pooleli jätsid.

Siin võib spekuloida, et kas nn nõukogude perioodil ülikooli lõpetamise taga on ehk paremad oskused, või siis vastupidi, et katkestamise taga on üldiselt madalamad teadmised/oskused. Kuid kuna need on mõõdetud küsitlushetkel ning puudub info nende kohta enne ülikooli astumist või katkestamist, siis ei saa sellele küsimusele otseselt vastata. Küll on aga näha, et pärast 1990ndaid lõpetanud ja katkestanute vahel oskuste mõttes olulisi erinevusi ei ole.

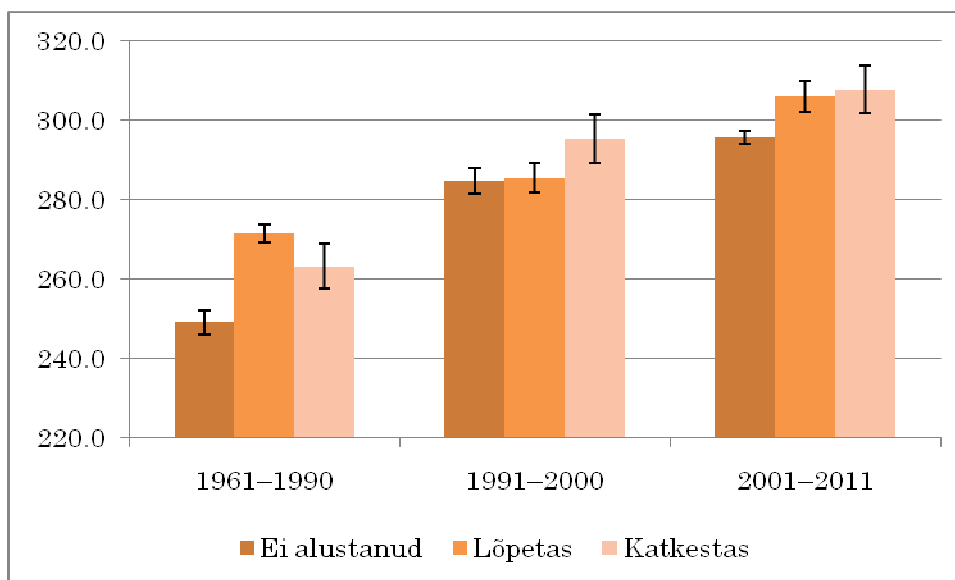
Allikas: Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused

Joonis 2.2a Kõrghariduse teisel astmel osalenute funktsionaalne lugemisoskus, keskmine

Allikas: Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused

Joonis 2.2b Kõrghariduse teisel astmel osalenute matemaatiline kirjaoskus, keskmine

Allikas: Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused

Joonis 2.2c Kõrghariduse teisel astmel osalenute probleemilahenduoskus, keskmine

Lõpetanute ja katkestanute oskuste mitte-erinevust kinnitab ka vaid noorima kohordi kohta tehtud regressioonanalüüs, kus muu hulgas kontrollitakse soo, vanuse, koduse keele ja päritolu mõju. Tulemused (vt Tabel 2.2) näitavad, et kõrghariduse teisel astmel on meeste matemaatiline kirjaoskus keskmiselt kõrgem kui naistel ning probleemilahenduoskuse puhul on see erinevus piiri peal – ka siin on meeste oskused keskmiselt kõrgemad. Tuginedes varasematele uuringutele on ootuspärane seos vanuse ja oskuste vahel – vanemaealiste hulgas on oskuste tase keskmiselt madalam kui nooremaealiste hulgas. Erinevaid

indivduaalseid ja päritolulisi mõjureid arvesse võttes ei erine aga endiselt katkestanute ja lõpetanute oskuste tase.

Tabel 2.2 Teise astme kõrghariduses osalenute keskmine oskuste tase 2001–2011. aasta kohordis; lineaarne regressioon, regressioonikordaja

	Funktsionaalne lugemisoskus kordaja st viga		Matemaatiline kirjaoskus kordaja st viga		Probleemi-lahendusoskus kordaja st viga	
Sugu (Ref - naine)						
<i>Mees</i>	-1,37	4,86	13,34	5,34	8,17	4,34
Vanus	-1,40	0,37	-1,00	0,37	-1,88	0,37
Kodune keel (Ref - eesti)						
<i>Vene/muu</i>	-15,35	7,39	-9,19	8,68	-6,96	6,28
Vanemate haridus (Ref - alla keskh)						
<i>Vähemalt üks vanem keskh-ga</i>	1,36	14,00	-2,70	12,99	6,62	13,10
<i>Vähemalt üks vanem kõrgh-ga</i>	4,89	13,82	4,48	12,83	16,37	12,92
Raamatute arv kodus	7,59	2,47	7,57	2,79	5,16	2,62
Katkestamine	6,95	6,33	1,10	5,79	8,65	7,18
R ²	0,16		0,15		0,23	

Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused, N=265

Märkused: statiliselt oluline erinevus (p<.05) märgitud rasvases kirjas.

Kokkuvõtvalt, tuginedes PIAAC-i andmetele, on nii kõrghariduse esimese kui teise astme puhul oluliseks oskuste taseme eristusjooneks edasiõppimine – need, kes esimesel või teisel astmel jätkavad, näitavad võrreldes mitte-jätkanutega oluliselt kõrgemat oskuste taset. Samas ei erine kummagi puhul lõpetanute ja katkestanute oskuste tase, mis võib ühelt poolt viidata nn sisseastumisfiltrile – isegi kui ülikool annab juurde oskusi ja teadmisi, ei ole kõrghariduse erinevatele õppeastmetele sisenemine eelnevate oskuste ja teamiste mõttes juhuslik. Teiselt poolt on oma osa saanud tulemustel ilmselt ka katkestajate grupi heterogeensusel, mis võib muu hulgas tähendada erinevat tüüpi katkestajate olemasolu ning seetõttu on nimetatud grupi näitajate hajuvus suurem ning gruppidevahelised erinevused ei ole statistiliselt olulised. Niisamuti ei saa ka unustada, et mõõdetud on üsna lkdisi oskusi – matemaatiline kirjaoskus, lugemis- ja probleemilahendusoskus –, samas kui õpingute puhul on olulised ka (eriala)spetsiifilised oskused ning võib oletada, et lõpetanutel on nende oskuste tase kõrgem. Käesolev analüüs aga neid erinevusi andmete puudumisel ei kajasta. Küll analüüsitakse aga raporti edasistes osades oskuste rakendamist nii töö- kui ka igapäevaselt, sest lõpetanud ja katkestanud üldiste oskuste mõttes oluliselt ei erine, kuid võivad nende tööturuvõimalused oskuste rakendamise mõttes võivad siiski olla erinevad (lähtuvalt loogikast, et ühel grupil on haridust tõendav dokument ja teisel mitte). Seda vaadeldaksegi järgnevas tööturuanalüüsis.

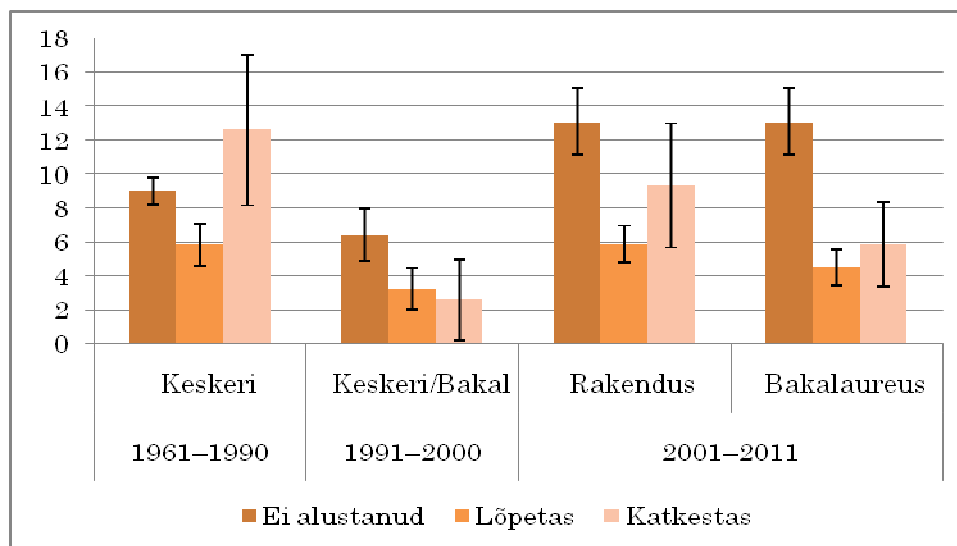
3 Katkestanute tööturupositsioon

Käesolevas peatükis keskendutakse kõrghariduse lõpetanute ja katkestanute tööturupositsioonile. Kui oskuste analüüs näitas, et lõpetanud ja katkestanud ei erine oskuste taseme mõttes oluliselt, siis järgnev analüüs vaatab, kas ja millised on nende tööturvõimalused ja -positsioon. Kesksed uurimisküsimused siin on: Kuidas erineb katkestanute praegune tööturupositsioon võrdlusgruppidest? Kas oskused seletavad õpingud katkestanute ja edukalt lõpetanute tööturupositsiooni erinevusi? Lõpetanute ja katkestanute tööturupositsiooni vaadatakse käesolevas analüüsis läbi töötuse määra, hõive iseloomu, ametikoha ja sissetuleku.

3.1 Kõrghariduse esimesel astmel osalenute tööturupositsioon

Üks võimalus hinnata lõpetanute ja katkestanute tööturupositsiooni ja võimalusi on vaadata töötuse määra. Käesolevas andmestikus on seda võimalik hinnata respondentide tööturupositsiooni kaudu küsitlushetkel, mis tähendab aga nende gruppide üldist tööturupositsiooni ning mitte niivõrd lõpetamise-katkestamise vahetut mõju tööturvõimalustele. Kuna töötuse määr on üldiselt madal, siis indiviidide vähesust silmas pidades on 1990ndate kohordis keskeri ja bakalaureuse aste analüüsi jaoks kokku pandud. Tulemused näitavad (Joonis 3.1.1), et kõrgeim töötuse määr iseloomustab pigem neid, kes õpinguid ei jätkanud, võrreldes nendega, kes seda tegid. Ka lõpetajate ja katkestajate vahel on väikesed erinevused – katkestanutel kaldub töötuse määr olema kõrgem, kuid erinevused mitte-alustanutega võrreldes on pigem tagasihoidlikud (va nn nõukogude perioodi kohordis).

Vanimas, nn nõukogude perioodi hariduskohordis on oluliselt madalam töötute protsent nende hulgas, kes esimese astme kõrghariduse lõpetasid, samas kui katkestanute ja mitte-alustanute hulgas on töötute protsent oluliselt kõrgem. 1990ndate kohordi puhul on taas kõrgeim töötute protsent mitte-alustanute hulgas, samas kui lõpetanud ja katkestanud teineteisest oluliselt ei erine. Lisaks tuleks siin veel mainida, et 1990ndate hariduskohordi tööturupositsioon on töötuse mõttes kõige kindlam, sest nende puhul saame rääkida madalaimast töötute protsendist kõigi kolme kohordi võrdluses. Noorima kohordi puhul on süvenenenud vahe mitte-alustanute ja alustanute vahel, samas kui lõpetanud ja mitte-lõpetanud töötuse protsendi mõttes oluliselt ei erine, seda nii rakenduskõrghariduse kui bakalaureuseõppe astmel.

Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused, N=3344
Märkus: Analüüsis on vaid tööturul aktiivsed inividid

Joonis 3.1.1 Kõrghariduse esimesel astmel osalenute töötusemäär, %

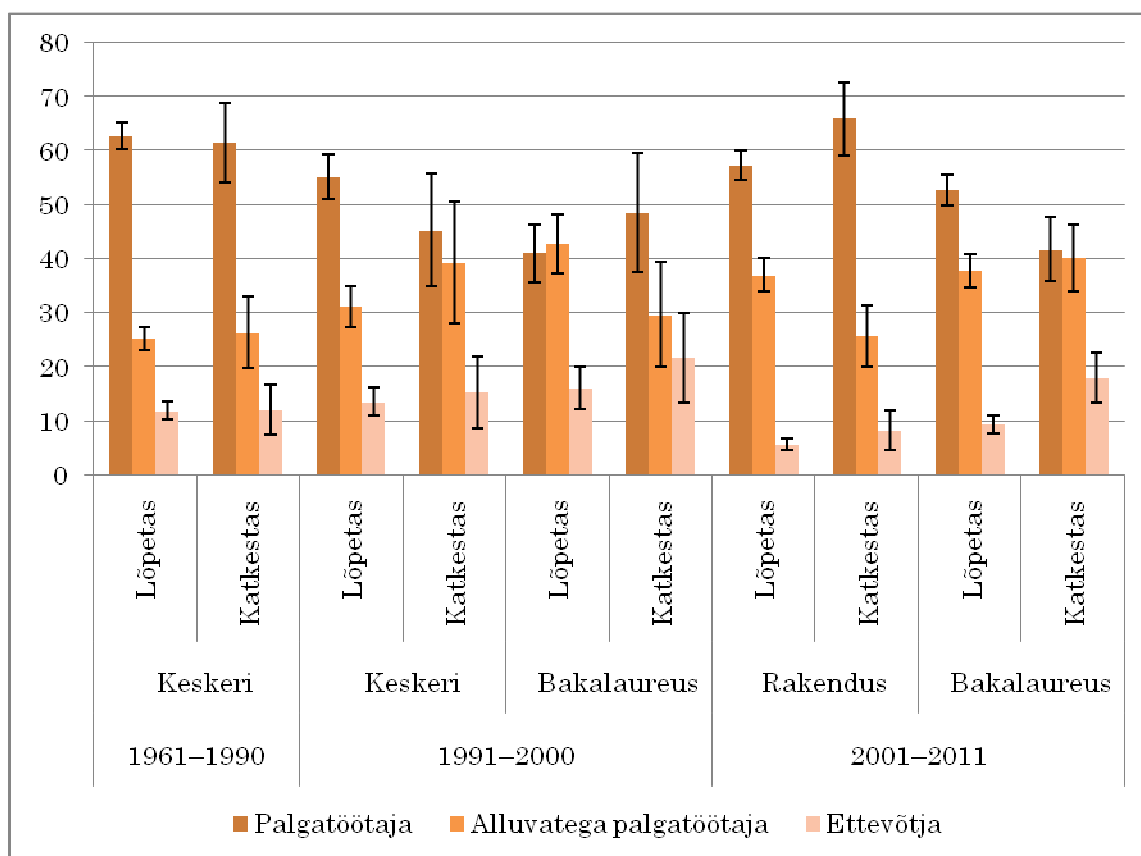
Kuna töötuse tase sõltub lisaks haridusastmele ja katkestamisele/mittekatkestamisele ka muudest asjaoludest, siis noorima kohordi regressioonanalüüsis (Tabel 3.1.1) on lisaks haridusastmele ja katkestamisele võrreldud ka sugu, vanust, kodust keelt, oskuste taset ning päritolu. Kontrollides noorimas kohordis kõigi nende võimalike tegurite mõju selgus endiselt, et kuigi katkestanute töötuse risk on umbes poolteist korda kõrgem (suhtekordaja=1,46) kui lõpetanutel, ei ole nende kahe grupi erinevused siiski statistiliselt olulised.

Tabel 3.1.1 2001–2011. a kohordi esimese astme kõrghariduses õppinute töötuse šanss; binaarne logistiline regressioon, suhtekordaja

	Suhtekordaja
Sugu (Ref - Naine)	
<i>Mees</i>	0,64
Vanus	0,92***
Kodune keel (Ref - Eesti)	
<i>Vene/muu</i>	3,57***
Vanemate haridus (Ref - alla keskhariduse)	
<i>Vähemalt üks vanem keskharidusega</i>	1,04
<i>Vähemalt üks vanem kõrgharidusega</i>	1,89
Raamatute arv kodus	0,94
Matemaatiline probleemilahendusoskus	0,99
Rakenduslik õpe	1,33
Katkestamine	1,46
N	850
R ²	0,13

Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused
Märkus: Sõltuv tunnus: Alavalim – tööturul aktiivsed. *p<.1; **p<.05; ***p<.01

Vaadates edasi hõive iseloomu (Joonis 3.1.2) küsitlusetkel, siis väga olulisi ja süstemaatilisi erinevusi lõpetajate ja katkestajate vahel ajaloolises perspektiivis taas täheldada ei saa (ruumi kokkuhoiu mõttes on joonisel ära toodud vaid lõpetanud ja katkestanud). Nn nõukogude perioodi kohordi lõpetajad ja katkestajad töötavad enam-vähem võrdsel määral palgatöötajate (veidi üle 60% hõivatutest), alluvatega palgatöötajate (umbes veerand hõivatutest) ja ettevõtjatena (veidi enam kui kümnendik hõivatutest). 1990ndatel keskeriõppes õppinute puhul on katkestajate hulgas palgatöötajate osakaal mõnevõrra madalam ning alluvatega palgatöötajate osakaal kõrgem kui lõpetanute hulgas, kuid need erinevused ei ole siiski olulised. Ettevõtjate osakaal on mõlema grupi puhul üsna sarnane (13% ja 15%). Bakalaureuseõppes osalenute puhul on trend pigem vastupidine – palgatöötajate ja ettevõtjate osakaal on kõrgem katkestajate seas, kuid ka siin ei ole erinevused siiski olulised.

Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused, N=3032
Märkus: Analüüsis on vaid majanduslikult aktiivsed inivid

Joonis 3.1.2 Esimese astme kõrghariduses osalenute hõive iseloom, %

2000ndate kohordi puhul võib aga hõive iseloomu mõttes ka juba mõningaid olulisemaid astmetevahelisi erinevusi täheldada. Näiteks rakenduskõrghariduses osalenutest on õpingud katkestanud märksa sagedamini palgatöötajad kui on seda lõpetanud ning õpingud lõpetanud on sagedamini

alluvatega palgatöötajad võrreldes katkestanutega. Ettevõtjate osakaal kummaski grupis on üsna sarnane, jäädes veidi alla kümnendiku. Bakalaureuseõppe lõpetanute hulgas on aga oluliselt enam palgatöötajaid kui katkestanute hulgas, samas kui alluvatega palgatöötajate osakaal on enam-vähem sama. Katkestajate hulgas on siin aga enam ettevõtjaid, moodustades ligikaudu viiendiku selle grupi hõivatutest.

Katkestamise erinevaid põhjuseid vaagides võiks eeldada, et katkestanute puhul on ettevõtjaks olemine sagedasem. Ühelt poolt võiks seda seletada mitte-lõpetanute nõrgema tööturupositsiooni ning piiratud juurdepääsuga kindlat kvalifikatsiooni nõudvatele ametipositsioonidele, mis võiks olla oluliseks motivaatoriks ise ettevõtjaks hakkamisel. Teiselt poolt võib katkestamise põhjuseks olla paremad ja tasuvamad tööturuvõimalused ning oma ettevõtte võiks olla üheks selleks võimaluste loojaks. Seega keskendub viimase kohordi analüüs ettevõtjaks olemise šanssidele, kusjuures analüüsis võetakse arvesse ka muid individuaalseid ja päritolukarakteristikuid (Tabel 3.1.2). Analüüsist selgub aga, et kuigi katkestanute hulgas on ettevõtjaks olemise šanss 1,6 korda kõrgem kui lõpetajate hulgas, ei ole need erinevused siiski statistiliselt olulised.

Tabel 3.1.2 2001–2011. a kohordi ettevõtjaks olemise šanss; logistiline regressioon, suhtekordaja

	suhtekordaja
Sugu (Ref - Naine)	
<i>Mees</i>	2.09 ***
Vanus	1.00
Kodune keel (Ref - Eesti)	
<i>Vene / muu</i>	0.35 **
Probleemilahendusoskus	0.99 *
Vanemate haridus (Ref - alla keskhariduse)	
<i>Vähemalt üks vanem keskharidusega</i>	0.90
<i>Vähemalt üks vanem kõrgharidusega</i>	0.79
Raamatute arv kodus	0.97
Rakenduslik õpe	0.49 **
Katkestamine	1.58
N	696
R ²	0.06

Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused

Märkus: Sõltuv tunnus: 0 – palgatöötaja või alluvatega palgatöötaja, 1 – ettevõtja;

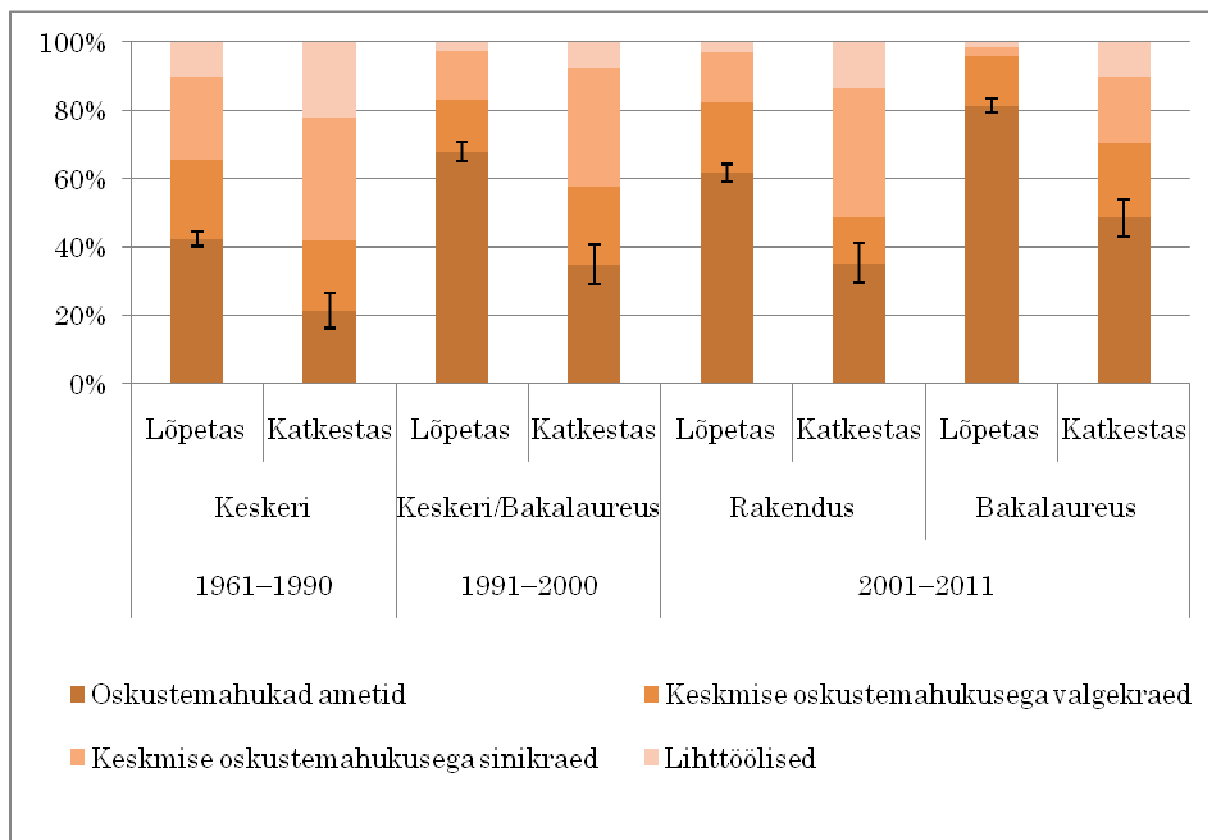
Analüüsis on vaid majanduslikult aktiivsed inividid. * p<.1; ** p<.05; *** p<.01

Eristavateks dimensioonideks noorimas hariduskohordis esimese astme kõrghariduses osalenute puhul ettevõtjaks olemisel on aga näiteks sugu (meeste puhul on šanss olla ettevõtja kaks korda kõrgem kui naiste puhul), kodune keel (mitte-eesti koduse keelega indiidide puhul on šanss ettevõtja olla 0,35

eestlaste šansist, ehk siis kolm korda madalam) ja rakenduslikus õppes õppimine (rakendusliku õppe lõpetanute puhul on šanss olla ettevõtja umbes pool bakalaureuseõppes õppinute šanssist, ehk siis kaks korda madalam). Antud mudeli üldine kirjeldusvõime on siiski suhteliselt tagasihoidlik ning ilmselt peaks ettevõtjaks olemise põhjuseid ja allikaid otsima lisaks kõrghariduse astmele ja (mitte)katkestamisele ka mujalt. Need seosed kehtivad ka oskuste puhul – käesolevas analüüsis on mudelis kontrolli all probleemilahendusoskused, kuid ka teiste oskuste lisamisel ei muutu üldine pilt. Oskuste ja ettevõtluse seosesuunast rääkides näitavad analüüsi tulemused, et mida kõrgemad oskused, seda väiksem šanss olla ettevõtja.

Kuigi hõive iseloomu mõttes lõpetanud ja katkestanud pigem teineteisest ei erine, näitab edasine analüüs (Joonis 3.1.3 ja Tabel 3.1.3), et lõpetanute ja katkestanute tööturupositsioon erineb märkimisväärselt ametipositsiooni mõttes. Nimelt vaatleb järgnev analüüs vastanute tööturupositsiooni ameti oskustemahukuse lõikes, eristades oskustemahukaid ameteid (juhid, professionaalid), keskmise oskustemahukusega valgekraesid (keskaste professionaalid, ametnikud), keskmiste oskustemahukusega sinikraesid (oskustöölised ja masinaoperaatorid) ning lihttöölisi. Nagu näha jooniselt, siis on võrreldavate gruppide ametite struktuur üsna erinev. Siiski, sõltumata kohordist või haridusastmest (andmete vähesuse tõttu oli see eristus võimalik vaid noorimas kohordis) on esimese astme hariduse lõpetanute hulgas oskustemahukas ametis töötajate osakaal oluliselt kõrgem, kusjuures nii vanimas, nn nõukogude kohordis, kui ka 1990ndate hariduskohordis on see erinevus pea kahekordne. Noorimas kohordis need erinevused veidi taanduvad, kuid jäävad siiski märkimisväärselt suureks, seda sõltumata sellest, kas tegemist on rakendus- või bakalaureuseõppega. Noorim hariduskohort erineb vanematest aga üldise keskmiselt kõrgema oskustemahukatel töökohtadel töötamise osakaaluga, seda nii lõpetanute kui katkestanute puhul. Seega ei ole siin küsimus selles, kas tegemist on diplomi omamisega või mitte, vaid nooremate ja vanemate tööturustruktuurid näevad oskustemahukuse mõttes välja pisut erinevad.

Kontrollides lisaks lõpetamisele/mitte-lõpetamisele ning õppeastmele ka muid olulisi individuaalseid ja päritolu karakteristikuid (Tabel 3.1.3), on näha, et 2001–2011. a kohordi töötavate respondentide puhul on kõrghariduse esimesel astmel katkestanute puhul tõenäosus töötada oskustemahukas ametis 0,27 lõpetanute tõenäosusest, ehk siis pea neli korda väiksem, ning see vahe on statistiliselt oluline. Oskustemahukas ametis töötamise tõenäosus on kordades väiksem (suhtekorajaga 0,43, ehk ligi kaks ja pool korda) ka rakenduskõrghariduses õppinutel võrreldes bakalaureuseõppega.

Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused, N=3652
Märkus: Analüüsis on vaid majanduslikult aktiivsed iniviidid

Joonis 3.1.3 Esimese astme kõrghariduses osalenute töö iseloom oskumahukuse järgi, %

Need seosed kehtivad, kui mudelis on kontrolli all teised olulised näitajad, nagu respondendi sugu (mehed ja naised siin oluliselt ei erine), vanus (kõrgem vanus tähendab antud juhul ilmselt ka pikemat tööturukogemust, seega on ootuspärane, et noorima kohordi sees on vanematel respondentidel suurem šanss töötada oskustemahukal ametikohal), oskused (mida kõrgem probleemilahendusoskus, seda suurem šanss töötada oskustemahukas ametis), päritolu (mida haritumad vanemad ja kultuuriliselt rikkam kasvukeskkond, seda suurem šanss töötada oskustemahukal ametikohal) ja rahvus (mitte-eestlaste puhul on šanss töötada oskustemahukal ametikohal ligikaudu neli korda madalam kui eestlaste puhul).

Järgnevalt on vaadeldud katkestamise ja lõpetamise seost sissetulekuga. Nagu teistegi tööalaste karakteristikutega on seda mõõdetud küsitlushetkel. Ühest seost sissetuleku ning lõpetamise/katkestamise vahel antud jooniselt (Joonis 3.1.4a) välja tuua ei saa. Kõige kõrgemad keskmised sissetulekud iseloomustavad 1990ndate kohordis bakalaureuseõppes osalenuid, kelle sissetulekud on oluliselt kõrgemad neist, kes õpinguid kõrghariduse esimesel astmel ei jätkanud, ning ka neist, kes õppisid keskeriõppes. Lõpetanute ja katkestanute vahel, sõltumata

haridusastmest, olulist erinevust sissetuleku mõttes selles kohordis aga ei ole. Lõpetanud ja katkestanud ei erine oluliselt ka teistes kohortides ja haridusastmetes. Noorimas kohordis on oluliselt madalam sissetulek neil, kes ei jätkanud õpinguid kolmanda astme hariduses, vanimas kohordis puudub isegi see vahe.

Tabel 3.1.3 2001–2011. a hariduskohordi esimese astme kõrghariduses osalenute oskusmahukas ametis töötamine; logistiline regressioon, suhtekordajad

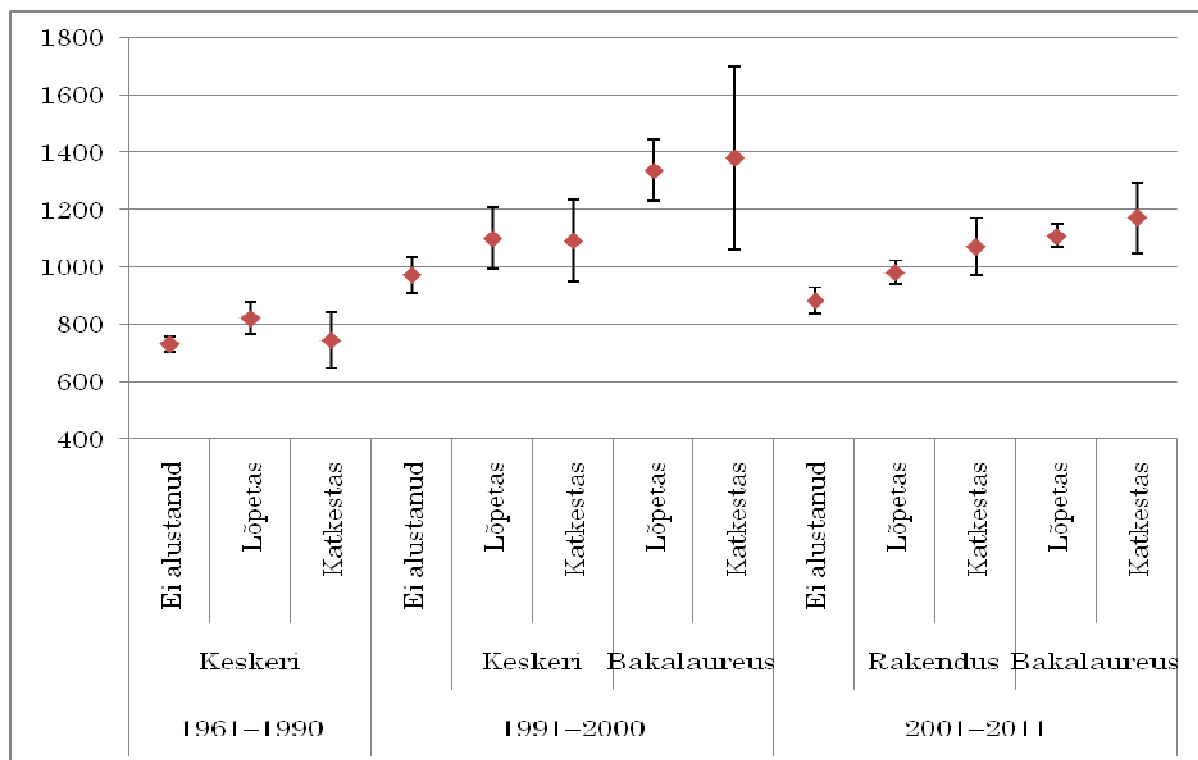
	suhtekordaja
Sugu (Ref - Naine)	
<i>Mees</i>	0,87
Vanus	1,08 ***
Kodune keel (Ref - Eesti)	
<i>Vene / muu</i>	0,23 ***
Matemaatiline probleemilahenduoskus	1,01 ***
Vanemate haridus (Ref - alla keskhariduse)	
<i>Vähemalt üks vanem keskharidusega</i>	2,10 **
<i>Vähemalt üks vanem kõrgharidusega</i>	2,60 ***
Raamatute arv kodus	1,15 *
Rakenduslik õpe	0,43 ***
Katkestamine	0,27 ***
N	900
R ²	0,19

Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused

Märkus: Alavalim – majanduslikult aktiivsed inividid. * $p < .1$; ** $p < .05$; *** $p < .01$

Kuna Eestis on sissetulek väga oluliselt seotud sooga, siis järgnev joonis (Joonis 3.1.4b) esitleb keskmist sissetulekut kohortide kohta soo lõikes. Antud analüüsis ei eristata küll haridusastmeid, kuid ka ilma selleta on näha, et meeste ja naiste sissetulekute vahel on sõltumata kohordist suured käärid ning mõnel juhul võib täheldada ka seost esimese astme kõrghariduses osalemisega. Kõigis kolmes kohordis ning sõltumata soost on esimese astme hariduse lõpetanute keskmine sissetulek oluliselt kõrgem neist, kes ei jätkanud pärast keskhariduse omandamist õpinguid kõrghariduses.

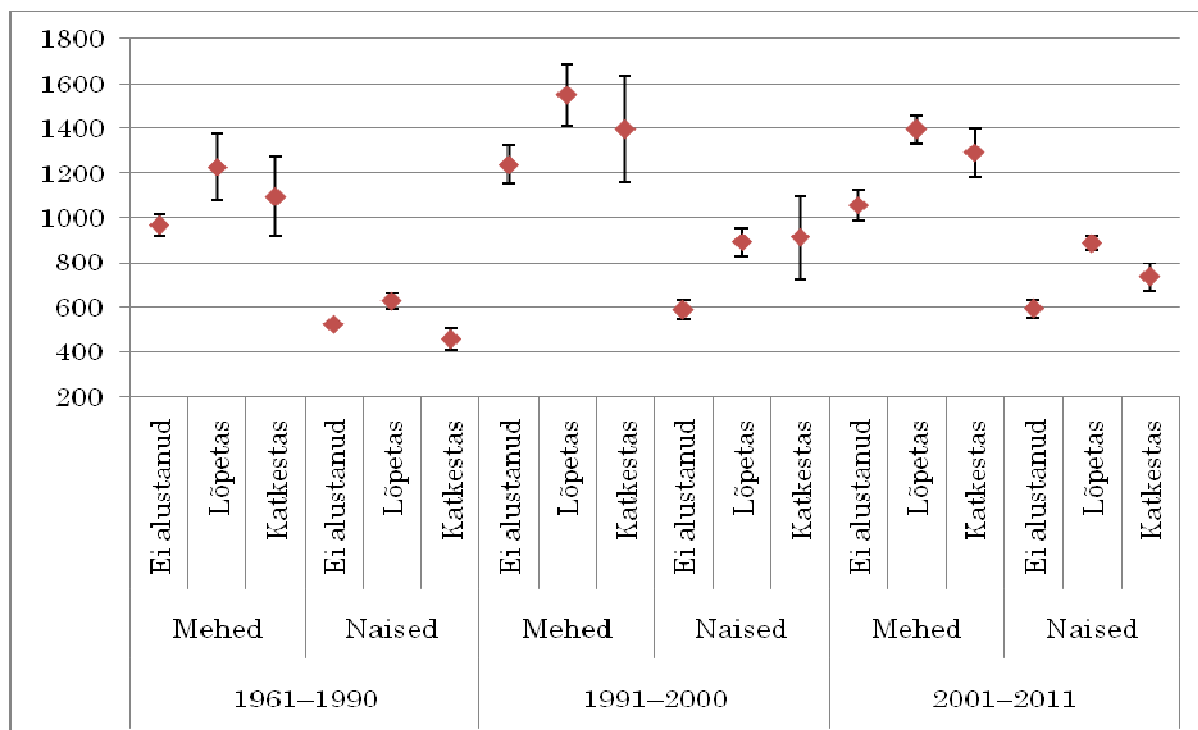
Lõpetanute ja katkestanute vahelisi erinevusi võib märgata vähem ning kui need erinevused on olulised, siis seostuvad pigem naiste sissetulekuga – nii vanimas kui noorimas kohordis on näha, et naiste puhul on katkestanute sissetulek madalam kui lõpetanutel.

Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused; N=2482

Märkus: Sissetulekute analüüsist on välja jäetud 0.5% kõige kõrgemaid sissetulekuid, mis tähendab, et kõrgeim registreeritud kuusissetulek antud analüüsis on 10 000€.

Joonis 3.1.4a Esimese astme kõrghariduses osalenute (bruto)sissetulek, €

Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused; N=2482

Märkus: Sissetulekute analüüsist on välja jäetud 0.5% kõige kõrgemaid sissetulekuid, mis tähendab, et kõrgeim registreeritud kuusissetulek antud analüüsis on 10 000€.

Joonis 3.1.4b Esimese astme kõrghariduses osalenute sissetulek soo lõikes, €

Kontrollides aga lisaks soole ja lõpetamisele/katkestamisele ka muude individuaalsete ning päritolu tunnuste mõju (Tabel 3.1.4), on näha, et noorima kohordi katkestanute keskmiselt madalam sissetulek ei ole siiski statistiliselt oluliselt erinev lõpetanute keskmisest sissetulekust. Seesama kehtib ka eraldi meeste ja naiste puhul. Oluliselt erineb keskmine sissetulek (kontrollides teiste näitajate mõju) aga haridustasemeti – rakendusõppes õppinud teenivad keskmiselt 98€ vähem kui bakalaureuseõppes õppinud. Samas on näha, et see erinevus on enam rõhutatud naiste puhul, kus rakendus- ja bakalaureuseõppes õppinute sissetulekute käärid on suuremad kui meestel. Nii nagu sissetulekute tasemetes üldiselt, nii on ka mõjutegurite osas naiste ja meeste puhul pilt erinev. Meeste puhul võib täheldada olulist erinevust sissetulekutes rahvuse (s.o koduse keele) tasemel, kus mitte-eesti koduse keelega respondentide keskmine kuusissetulek on oluliselt madalam. Samas meeste enda (sh oskused, aga ka vanemate haridusest tulenevad) mõjutegurid on üsna teisejärgulised. Naiste puhul on seos nii haridusvalikute, oskuste kui ka päritoluga märksa selgem – mida paremad oskused, seda kõrgem sissetulek, mida kõrgemalt haritud vanemad, seda kõrgem sissetulek – samas kui rahvuse/keele mõju ei ole siin oluline.

Tabel 3.1.4 2001–2011. a kohordi esimese astme kõrghariduses osalenute sissetulek, €

	Kõik	Mehed	Naised
Sugu (Ref - Naine)			
<i>Mees</i>	515,33***		
Vanus	8,68***	4,78	10,45 ***
Kodune keel (Ref - Eesti)			
<i>Vene/muu</i>	-195,03***	-342,09***	-87,44
Matemaatiline probleemilahendusoskus	1,35*	1,21	1,53 *
Vanemate haridus (Ref - alla keskhariduse)			
<i>Vähemalt üks vanem keskharidusega</i>	191,51***	84,85	214,69 ***
<i>Vähemalt üks vanem kõrgharidusega</i>	270,84***	172,9	286,49 ***
Raamatute arv kodus	14,56	10,99	16,79
Rakenduslik õpe	-97,98*	-56,4	-112,93 **
Katkestamine	-83,85	-72,7	-68,1
N	678	232	446
R ²	0,16	0,06	0,07

Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused;

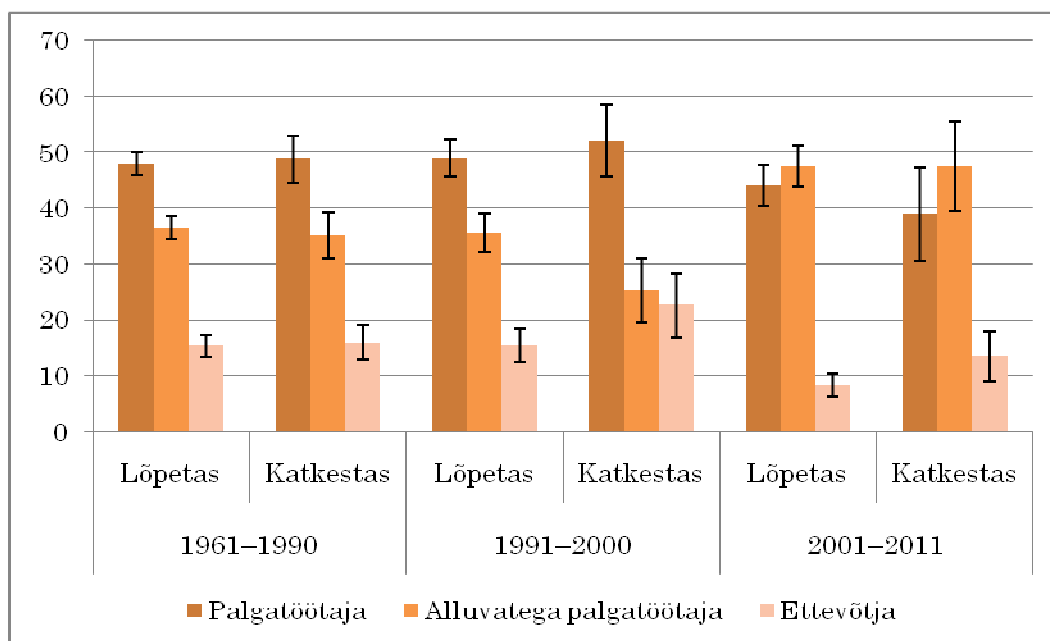
Märkus: Sissetulekute analüüsist on välja jäetud 0.5% kõige kõrgemaid sissetulekuid, mis tähendab, et kõrgeim registreeritud kuusissetulek antud analüüsis on 10000€. * p<.1; ** p<.05; *** p<.01

Kokkuvõtvalt võib öelda, et kuigi esimese astme kõrghariduses osalenute puhul lõpetanute ja katkestanute oskused oluliselt ei erine, on siiski olulisi erinevusi nende tööturupositsioonis. See on ka kooskõlas eespool toodud nn diplomi hüpoteesiga, et isegi kui oskuste mõttes lõpetanud ja katkestanud omavahel ei

erine, annab lõpetanu staatus (diplom) tööturul ilmselt eelise, seda nii tööturukindlust (madalam töötuse määr) kui ka ametialaseid võimalusi (oskustemahukatel töökohtadel töötamine) silmas pidades. Siiski, siin ei saa tähelepanuta jätta tõsiasja, et katkestajate puhul on nii tööturu staatuse kui sissetulekute mõttes grupisisene variatiivsus suurim, seega võib arvata, et katkestanud ei ole ka tööturuvõimaluste mõttes päris ühtne grupp. Siiski, üldisem pilt lubab arvata, et lõpetanute võimalused oma oskusi realiseerida, seda just saavutatud ametipostisiooni mõttes, võivad olla paremad kui katkestanutel. Selle seose analüüsiga tegelebki järgmine, s.o neljas peatükk. Enne aga ülevaade teise astme kõrghariduses osalenute tööturuvõimalustest.

3.2 Kõrghariduse teisel astmel osalenute tööturupositsioon

Kõrghariduse teisel astmel osalenute tööturupositsiooni analüüs näitab lõpetanute ja katkestanute vahel mõnevõrra väiksemaid erinevusi kui, seda oli kõrghariduse esimesel astmel. Töötuse analüüsi jaoks oli analüüsis olevaid indiviide liiga vähe, et sellest tõsisemaid järeldusi teha. Hõive iseloomu analüüs (Joonis 3.2.1) näitab aga, et vanemate kohortide puhul on umbes pooled lõpetanutest ja katkestanutest (48–52%) palgatöötajad ning kolmandik alluvatega palgatöötajad, v.a 1990ndatel magistriõpingud katkestanud, kellede hulgas on oluliselt vähem alluvatega palgatöötajaid võrrelduna sama kohordi lõpetanutega. Katkestajate hulgas on aga vastavalt enam ettevõtjaid, kes moodustavad enam kui viiendiku selle grupi esindajatest.

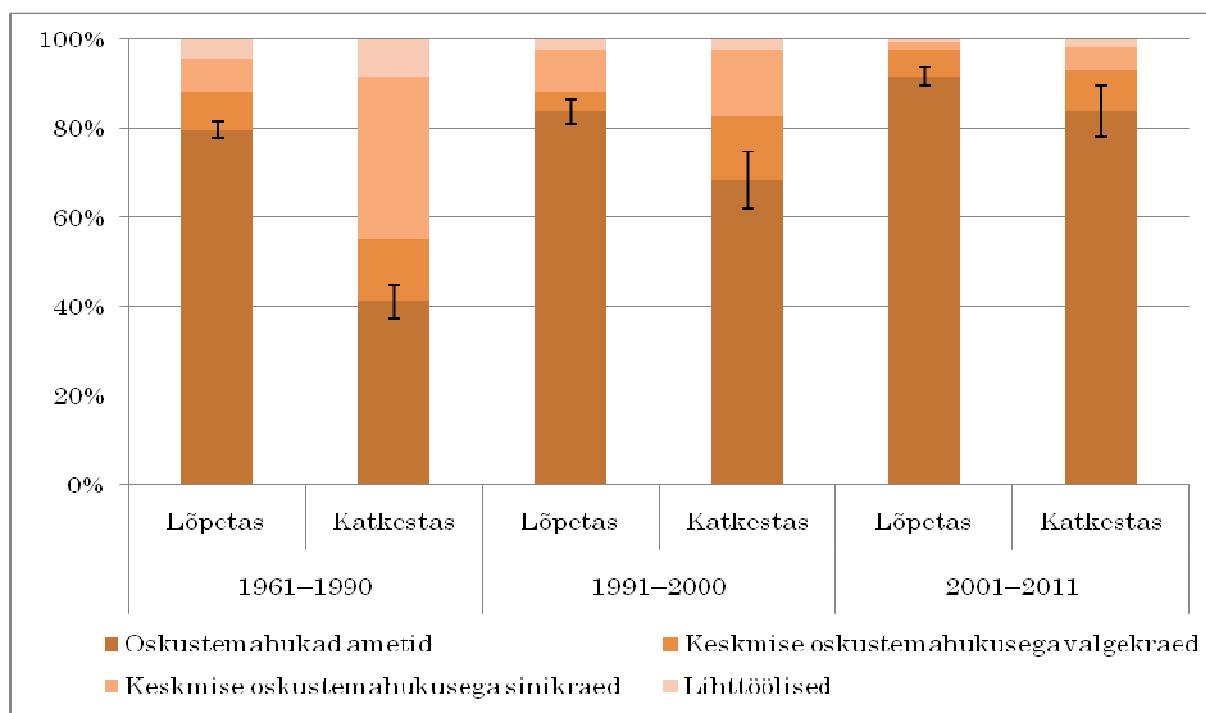
Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused; N=2364

Joonis 3.2.1 Teise astme kõrghariduses osalenute hõive iseloom, %

Kui alluvatega palgatöötajate osakaal lõpetanute hulgas on katkestajatega võrreldes oluliselt kõrgem (1990ndate kohordis vastavalt lõpetanute hulgas 36% ja katkestajate hulgas 25%), siis palgatöötajate osakaal katkestajate hulgas võrrelduna lõpetajatega praktiliselt ei erine. Noorima kohordi puhul ei saa aga täheldada lõpetanute ja katkestanute olulisi erinevusi hõive iseloomus – enim on selle kohordi hulgas küll alluvatega palgatöötajaid ning varasemate kohortidega võrreldes ehk veidi vähem ettevõtjaid, kuid nende kahe grupi võrdluses ei ole need vahed oluliselt suured.

Selgemaid erinevusi võib aga lõpetanute ja katkestanute (sarnaselt kõrghariduse esimesel astmel õppinute analüüsiga) vahel näha, kui vaadata töö iseloomu, täpsemalt oskustemahukust. Mida noorem kohort, seda suurem on keskmiselt oskustemahukates ametites töötajate osakaal kohordi sees. Muutus on aga tulnud peamiselt katkestanute arvelt, st kui vanimas, nn nõukogude kohordis töötas ülikooliõpingud katkestanutest oskustemahukas ametis umbes 40% sellest grupis, siis 1990ndate kohordis juba pea kaks kolmandikku ning noorimas kohordis juba üle 80% nimetatud grupi esindajatest. Samas on lõpetanute hulgas oskustemahukal ametil töötajate osakaal püsinud suhteliselt stabiilselt 80% läheduses, ulatudes vaid noorima kohordi puhul pisut üle 90%. Hoolimata katkestajate tööturupositsiooni paranemisest ajas on oskusmahukal ametil töötamine nende seas oluliselt väiksem kui lõpetanute hulgas.

Joonis 3.2.2 Teise astme kõrghariduses osalenute töö iseloom oskusmahukuse järgi, %

Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused; N=2674

Regressioonianalüüs (Tabel 3.2.1), mis noorimas kohordis võtab lisaks lõpetamisele/katkestamisele arvesse ka respondendi sugu, vanust, kodust keelt, oskusi ning päritolu, kinnitab samuti katkestanute oluliselt väiksemat tõenäosust töötada oskustemahukas ametis võrrelduna lõpetanutega, kusjuures selle erinevuse suurusjärg on võrreldav kõrghariduse esimesel astmel katkestanute analüüsi tulemustega – kõrghariduse teisel astmel katkestanute puhul on šansid olla oskustemahukas ametis umbes kolm ja pool korda madalamad, kui neil, kes lõpetasid.

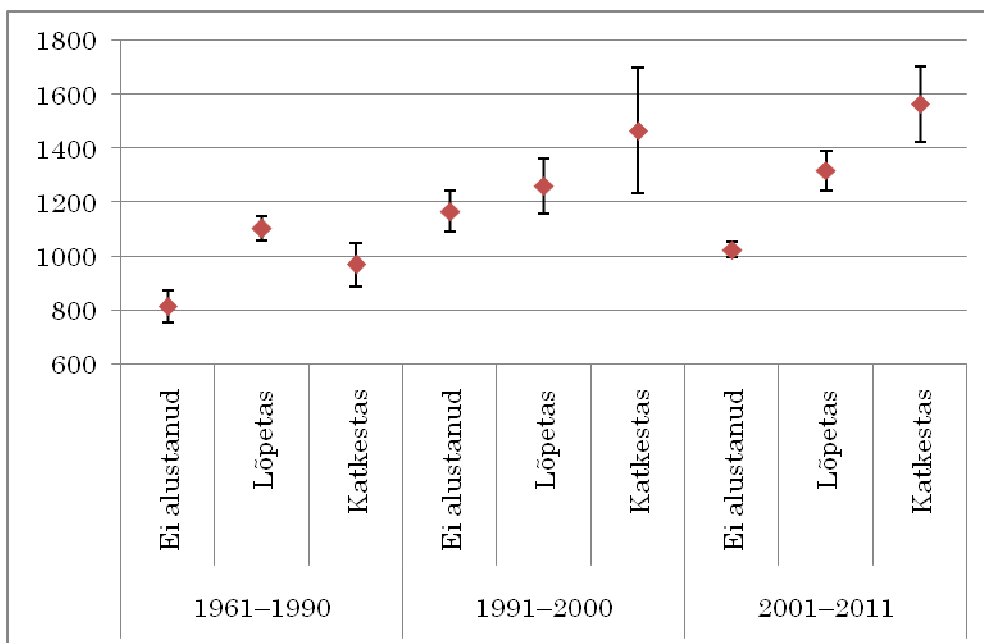
Tabel 3.2.1 2001–2011. a hariduskohordi teise astme kõrghariduses osalenute töötamine oskumahukas ametis; logistiline regressioon, suhtekordajad

	suhtekordaja
Sugu (Ref - Naine)	
<i>Mees</i>	1,22
Vanus	1,08
Kodune keel (Ref - Eesti)	
<i>Vene/muu</i>	0,35 **
Matemaatiline probleemilahendusoskus	1,01 *
Vanemate haridus (Ref - alla keskhariduse)	
<i>Vähemalt üks vanem keskharidusega</i>	1,88
<i>Vähemalt üks vanem kõrgharidusega</i>	1,30
Raamatute arv kodus	1,69 **
Katkestamine	0,29 **
N	259
R ²	0,15

Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused

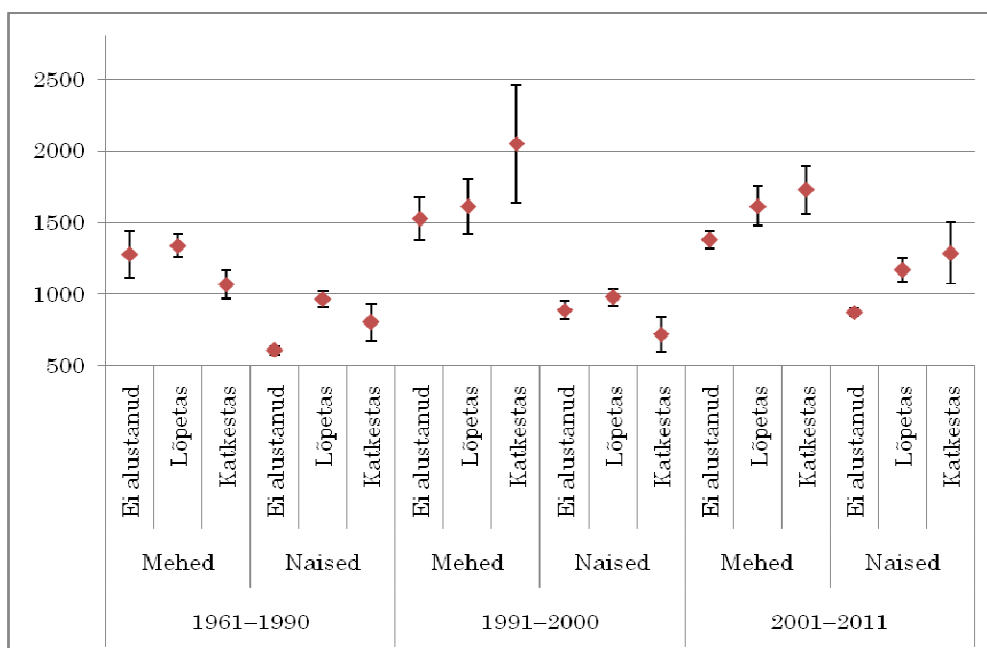
Märkus: Analüüsis on vad majanduslikult aktiivsed inividid. * p<.1; ** p<.05; *** p<.01

Liikudes edasi sissetulekute analüüsi juurde, näitavad joonisel 3.2.3a toodud tulemused, et sarnaselt kõrghariduse esimese astme analüüsi tulemustele on lõpetanute ja katkestanute erinevused pigem tagasihoidlikud. Nn nõukogude kohordi puhul iseloomustab madalaim sissetulek neid, kes ülikooli ei läinud, kuid lisaks sellele on erinevused ka ülikooliõpingute lõpetanute ja katkestanute vahel – viimaseid iseloomustab keskmiselt veidi madalam sissetulek. 1990ndate kohordis muutusid erinevused nende kolme grupi vahel niipalju väiksemaks, et ükski grupp teisest olulisel määral ei eristu. Viimase, 2000ndate kohordi puhul ilmnevad aga taas olulised erinevused ühelt poolt mitte-jätkanute ja jätkanute vahel (mitte-jätkanute keskmine sissetulek on madalam) ning teiselt poolt lõpetanute ja katkestanute vahel (katkestanute sissetulek on siin kõrgem, kui neil, kes magistriõpingud lõpule viisid).

Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused; N=1902
Märkus: Sissetulekute analüüsist on välja jäetud 0.5% kõige kõrgemaid sissetulekuid, mis tähendab, et kõrgeim registreeritud kuusissetulek antud analüüsis on 10 000€.

Joonis 3.2.3a Teise astme kõrghariduses osalenute (bruto)sissetulek, €

Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused; N=1902
Märkus: Sissetulekute analüüsist on välja jäetud 0.5% kõige kõrgemaid sissetulekuid, mis tähendab, et kõrgeim registreeritud kuusissetulek antud analüüsis on 10 000€.

Joonis 3.2.3b Teise astme kõrghariduses osalenute sissetulek soo lõikes, €

Ka antud analüüsi puhul ei saa ignoreerida soolisi erinevusi sissetulekutes (Joonis 3.2.3b). Kuigi naiste keskmine sissetulekulek on meestega võrreldes märkimisväärselt madalam, seda sõltumata kohordist, siis lõpetanute ja katkestanute vahel olulisi erinevusi kohortide lõikes pea-aegu ei eksisteeri.

1990ndate kohordi puhul võib täheldada, et naiste puhul on magistriõppe katkestanute sissetulek mõnevõrra madalam neist, kes õpingud siiski lõpetasid. 2000ndate puhul on sissetulek oluliselt madalam neil, kes oma õpinguid magistritasemel ei jätkanud (seda nii meeste kui naiste puhul), kuid lõpetanute ja katkestanute vahel olulisi erinevusi antud juhul siiski täheldada ei saa.

Regressioonianalüüsist (Tabel 3.2.2), kus lisaks katkestamisele on arvesse võetud ka sugu, vanust, kodust keelt, oskusi ning päritolu, selgub, et noorima kohordi puhul katkestanute keskmine sissetulek on küll kõrgem kui lõpetanutel, kuid see erinevus ei ole statistiliselt oluline. Olulised on siin pigem sugu (meeste sissetulek on oluliselt kõrgem kui naistel) ning oskused (mida kõrgemad oskused, seda kõrgem sissetulek). Eraldi mehi ja naisi analüüsides (tulemusi ei ole siin näidatud, kuid soovi korral saadaval) üldine muster kordus, st sissetuleku mõttes ei erine katkestanud mitte-katkestanutest ei meeste ega ka naiste puhul; olulist mõju ei ilmnenu ka teiste mudelisse kaasatud muutujate puhul.

Tabel 3.2.2 2001–2011. a kohordi teise astme kõrghariduses osalenute sissetulek, €

	Sissetulek, €
Sugu (Ref - Naine)	
<i>Mees</i>	394,09***
Vanus	9,98
Kodune keel (Ref - Eesti)	
<i>Vene/muu</i>	-231,19
Vanemate haridus (Ref - alla keskhariduse)	
<i>Vähemalt üks vanem keskharidusega</i>	-165,98
<i>Vähemalt üks vanem kõrgharidusega</i>	25,96
Raamatute arv kodus	-26,41
Matemaatiline probleemilahendusoskus	3,00**
<u>Katkestamine</u>	<u>125,56</u>
N	208
R ²	0,35

Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused;
Märkus: Sissetulekute analüüsist on välja jäetud 0.5% kõige kõrgemaid sissetulekuid, mis tähendab et kõrgeim registreeritud kuusissetulek antud analüüsis on 10000€.
* p<.1; ** p<.05; *** p<.01

Seega, tööturupositsiooni analüüsi kokkuvõtteks võib tõdeda, et tööturuväljavaadete seisukohast tundub nn lõpetamise fakt olevat siiski oluline, seda just esimese astme kõrgharidust silmas pidades. Diplom on oluline nii tööturukindlust (madalam töötuse määr lõpetanute hulgas) kui ka ametipositsiooni silmas pidades (suurem tõenäosus oskustemahukas ametis töötada, seda nii kõrghariduse esimesel kui teisel astmel). Ühe olulise väljundi, sissetuleku, mõttes lõpetanud ja katkestanud oluliselt ei erine. Erinevuste mitte-

ilmnemise taga võib osaliselt olla ka katkestajate grupi heterogeensus. Siiski annavad analüüsi tulemused alust arvata, et diplomiomanikel on enam võimalusi end tööalaselt teostada, sest see annab juurdepääsu paljudele koknreetse kvalifikatsiooninõudega ametitele. Tööga rahulolu analüüs (tulemusi ei ole siin esitatud) ei näidanud küll olulisi erinevusi lõpetanute ja katkestanute vahel, kuid pikas perspektiivis on oskuste ja eneseteostuse seisukohalt siiski ilmselt oluline, et oskused ja teadmised leiaksid aktiivset rakendust tööturul. Kas ja kuivõrd katkestanud ja lõpetanud oma oskusi igapäevases töös rakendavad, sellest juba järgmises peatükis.

4 Oskuste kasutamine igapäevases töös

Peatükk keskendub oskuste rakendamisele. Kuigi oskuste taseme mõttes lõpetanute ja katkestanute vahel olulisi erinevusi ei olnud täheldada, siis tööturupositsiooni analüüs andis alust arvata, et lõpetanutel on paremad võimalused oma oskusi igapäevases töös rakendada, töötades oskustemahukamates ametites. Peatükk keskendub oskustele teise külje pealt, täpsemalt kas ja kuidas erinevad lõpetanud ja katkestanud oskuste rakendamise osas igapäevaselt oma töös. Peamised uurimisküsimused on: Mil määral peavad katkestanud kasutama tööol erinevaid oskuseid ja kuidas see erineb võrdlusgruppidest? Kas oskuste kasutamise muster püsib sarnane ka siis, kui võtta arvesse muid tööturukarakteristikuid, nagu näiteks tööstaaž?

4.1 Esimese astme kõrghariduses osalenute oskuste kasutamine

PIAAC-i uuringus küsiti respondentitelt muu hulgas, kas ja kui sageli kasutavad nad igapäevases töös järgmisi oskustegruppe: info- ja kommunikatsioonitehnoloogia oskused, mõjutamisoskused, numbrilised oskused, planeerimisoskused, lugemisoskused ja kirjutamisoskused. Erinevate oskuste rakendamise sagedust mõõtvate tunnuste põhjal on moodustatud indekstunnus, mis mõõdab iga nimetatud oskustegrupi kasutamise intensiivsust igapäevases töös. Tulemused (Joonised 4.1.1a kuni 4.1.1f) näitavad, et nii nagu oskuste taseme puhul, kehtib ka siin kaks üldisemat trendi – a) oskuste rakendamise mõttes erinevad enim need, kes esimese astme kõrghariduses õppimist ei alustanud, ning need, kes seda tegid; b) nii nagu oskuste taseme juures on ka nende rakendamises täheldada üldist ajalist trendi, s.o nooremad põlvkonnad rakendavad oskusi enam kui vanemad põlvkonnad, samas ei ole need erinevused nii selged ja süstemaatilised kui eespool toodud analüüsides. Selgem ja süstemaatilisem erinevus ilmneb siinses analüüsis (võrreldes näiteks oskuste omamise analüüsiga) aga õpingud lõpetanute ja katkestanute vahel. Üldisematest trendidest selgub, et keskmiselt kõige sagedamini leiavad igapäevases töös rakendust planeerimis- ja info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatega (IKT) kasutamise oskused, kõige vähem aga kirjutamisoskused. Oskuste rakendamise erinevusi katkestajate ja lõpetajate vahel võib kirjeldava analüüsi põhjal täheldada süstemaatilisemalt kuuest oskustegrupist kolme puhul – mõjutamis-, lugemis- ja kirjutamisoskus.

Enne kui minna analüüsi juurde on hea meelde tuletada, et kui oskusi mõõdeti kõigi vastanute puhul, siis oskuste rakendamine puudutas vaid neid respondente, kes küsitlushetkel töötasid või enne seda töökogemust omasid (oma viimast töökohta silmas pidades). Lisaks tuleb arvesse võtta, et erinevatele küsimusteblokkidele oli vastamise määr erinev ning selle tulemusena on erinevate oskuste rakendamise indeksite puhul puuduvate väärtuste arv erinev. Igas analüüsis olev indiviidide arv (võttes arvesse ka teistes, seletavates tunnustes olnud puuduvaid väärtusi) on näha Tabel 4.1.1 lõpus.

Vaadeldes üksikuid oskustegruppe eraldi, siis IKT oskusi (Joonis 4.1.1a) rakendavad igapäevases töös selgemalt vähem need, kes omandasid küll keskhariduse, kuid ei alustanud õpinguid esimese astme kõrghariduses (võrreldes nendega, kes alustasid). IKT oskuste kasutamise tase on üldiselt madalam ka vanima kohordi puhul, s.o nn nõukogude perioodil haridustee lõpetanute puhul, seda sõltumata sellest, kas esimese astme kõrghariduse õpingud lõpetati või katkestati. Nooremate kohortide puhul võib pigem täheldada, et oskuste taseme erinevused ilmnevad haridusastmete vahel – keskeri/rakenduskõrghariduse astmel õppinute keskmine oskuste rakendamise määr on madalam bakalaureuseõppes osalenutest. Samas haridusastmete siseselt lõpetajate ja katkestajate oskuste kasutamise vahel olulisi erinevusi ei ilmne.

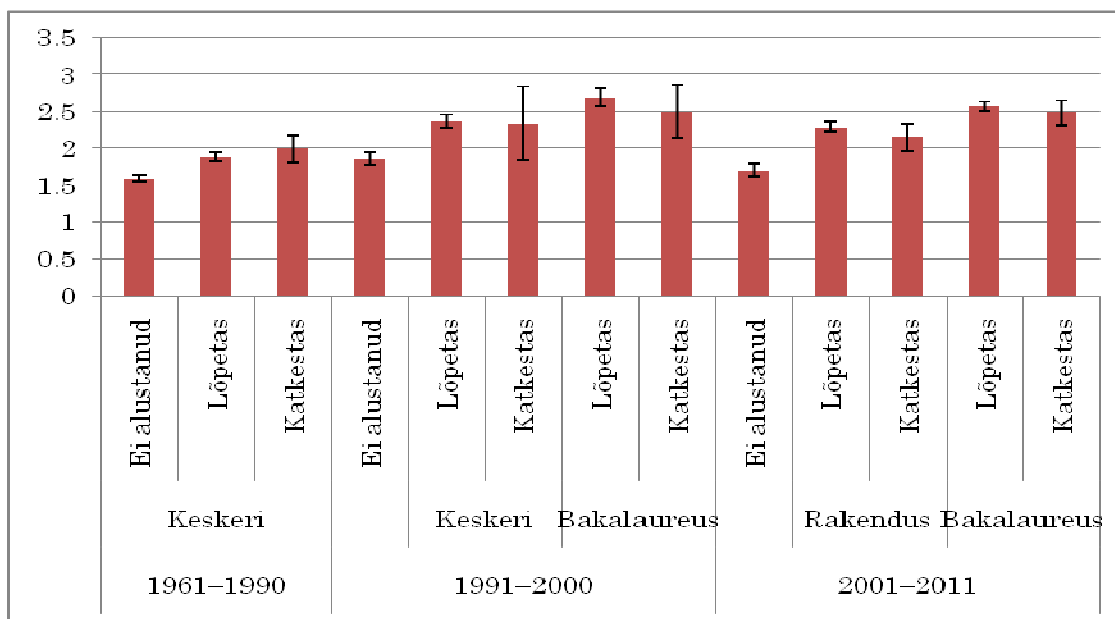
Erinevused ilmnevad selgemini mõjutamisoskuste rakendamise korral (Joonis 4.1.1b). Siiski saab ka siin pigem üldise eristusjoonena välja tuua selle, kas asuti esimese astme kõrghariduses õppima või mitte, ning et mõjutamisoskuste rakendamise tase on keskmiselt kõrgem bakalaureuseastmel õppinute hulgas. Siiski võib aga lisaks täheldada lõpetamise efekti, ehk eriti alates 1990ndatest on lõpetanute puhul mõjutamisoskuste rakendamise määr keskmiselt kõrgem, kui neil, kes oma õpingud katkestasid, seda sõltumata haridusastmest. Viimane võib olla seotud just erinevustega tööturuvõimaluste ja positsiooni osas – kuna lõpetanute tööturupositsioon ja võimalused tunduvad olevat paremad, siis järelikult ka oskuste rakendamise võimalused on nende gruppide puhul paremad.

Numbriliste oskuste rakendamise (Joonis 4.1.1c) osas on erinevused nii haridusastmete kui ka katkestajate ja lõpetajate vahel taas tagasihoidlikumad. Kui nn nõukogude perioodil keskeriõppe lõpetanute hulgas võib täheldada kõrgemat numbriliste oskuste rakendamise määra kui katkestajate hulgas, siis 1990ndate kohordi puhul on see näitaja vastupidine. Need erinevused on aga tasandunud 2000ndate kohordis, kus nimetatud oskuste rakendumine ei erine ei õppeastmeti ega lõpetamise/katkestamise mõttes.

Veidi suuremat variatiivsust õppeastmete ja lõpetamise-katkestamise mõttes iseloomustab aga planeerimisoskuste rakendamine igapäevases töös (Joonis 4.1.1d). Nn nõukogude perioodil haridustee lõpetanute kohordis võib täheldada esimese astme kõrghariduses mitte-alustanute puhul veidi madalamat planeerimisoskuste rakendamise määra, kuid lõpetanud ja katkestanud siin omavahel oluliselt ei erine. Erinevused muutuvad selgemaks 1990ndate hariduskohordis – kõige madalam planeerimisoskuste rakendamise määr iseloomustab neid, kes ei alustanud õpinguid esimese astme kõrghariduses, ning neid, kes selle keskeriõppes katkestasid. Kõrgem on planeerimisoskuste rakendamise määr nende hulgas, kes oma õpingud keskeriõppes lõpuni viisid, ja bakalaureuseastmel õppinute hulgas. 2000ndatel lõpetanute seas on pilt veelgi selginenud – madalaim planeerimisoskuste määr iseloomustab neid, kes ei jätkanud oma õpinguid esimese astme kõrghariduses, ning neid, kes kõrghariduse esimese astme õpingud katkestasid võrreldes nendega, kes need lõpuni viisid. Haridusastmete mõttes on planeerimisoskuste rakendamise määr kõrgem bakalaureuseõppe astmel õppinute hulgas.

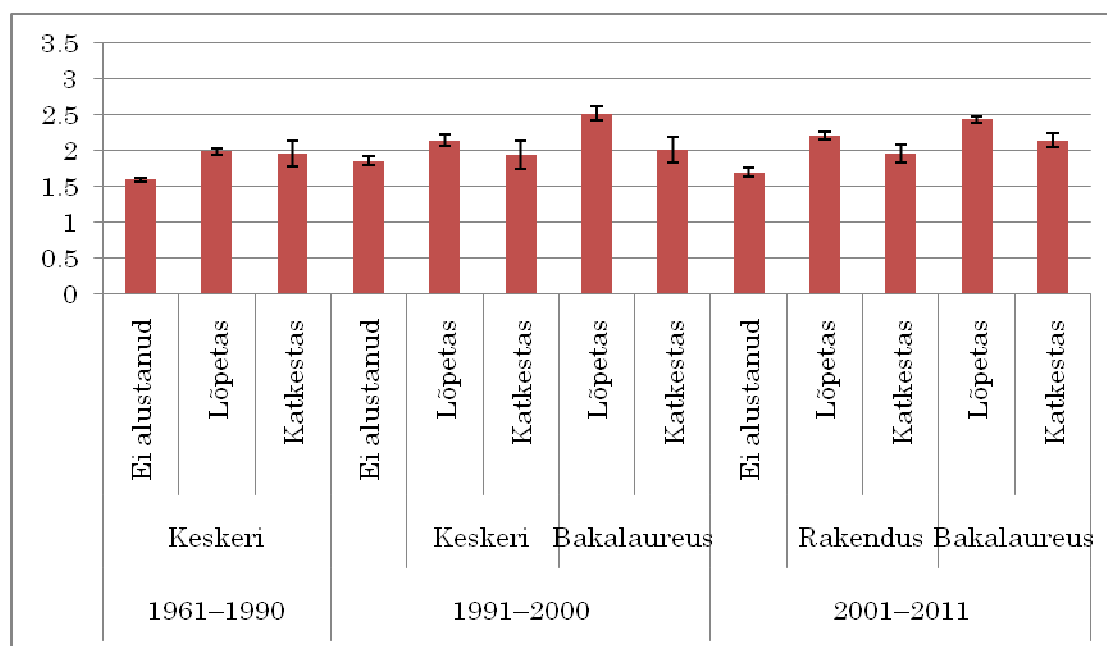
Erinevused mitte-alustanute ning lõpetajate ja katkestajate oskuste rakendamise vahel muutuvad veelgi selgemaks, kui vaadata lugemisoskuste rakendamist igapäevases töös (Joonis 4.1.1e). Läbivalt iseloomustab madalaim lugemisoskuste rakendamise määr neid, kes ei alustanud oma õpinguid esimese astme kõrghariduses võrreldes nendega, kes seda tegid. Selge erinevus ilmneb aga ka katkestajate ja lõpetajate lugemisoskuste rakendamises – katkestanute puhul on nende igapäevases töös lugemisoskuste rakendamine oluliselt madalam, seda sõltumata kohordist ja haridusastmest.

Kirjutamisoskuste rakendamises (Joonis 4.1.1f) ilmnenu erinevused ei ole ehk nii selged ja süstemaatilised kui lugemisoskuste puhul, kuid siiski võib ka siin täheldada juba eespool kirjeldatud üldist trendi, kus mitte-alustanute oskuste rakendamise määr on alati süstemaatiliselt madalam, kui neil, kes alustasid oma õpinguid kolmanda astme hariduses. Lisaks võib nii 1990ndate kui 2000ndate kohordi puhul täheldada, et bakalaureuse astmel on katkestanute kirjutamisoskuste rakendamise määr oluliselt madalam võrreldes nendega, kes kraadi omandanud.

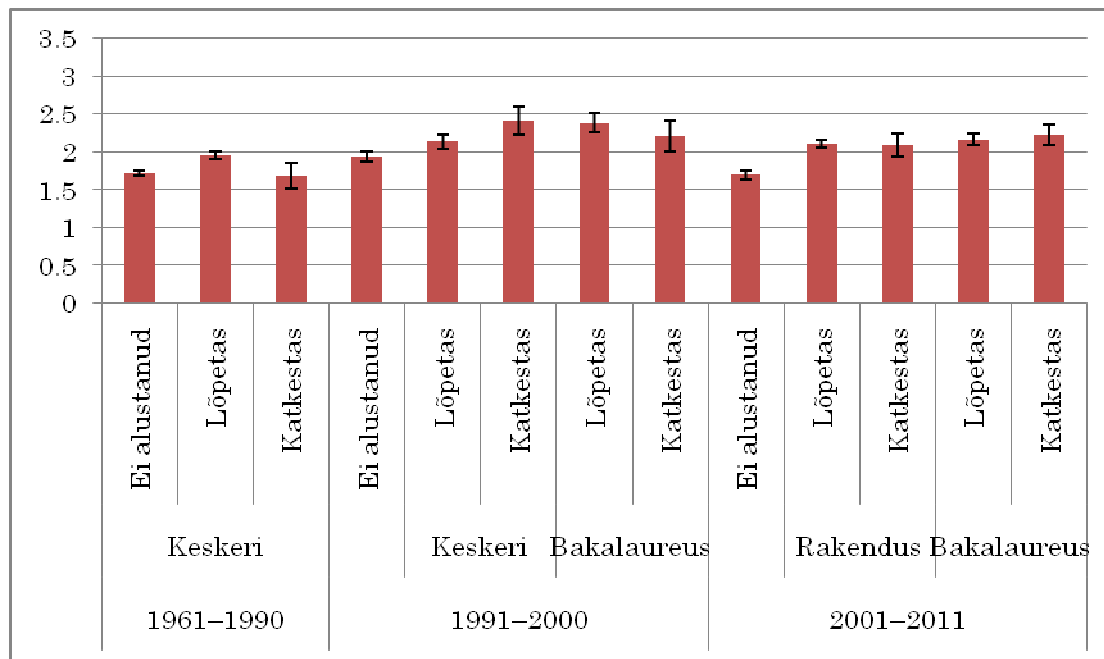
Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused;
Märkus: Indeksi väärtus näitab oskuste kasutamise sagedust, mida kõrgem väärtus, seda sagedasem oskuste kasutamine

Joonis 4.1.1a Esimese astme kõrghariduses osalenute IKT oskuste rakendamine igapäevases töös, keskmine

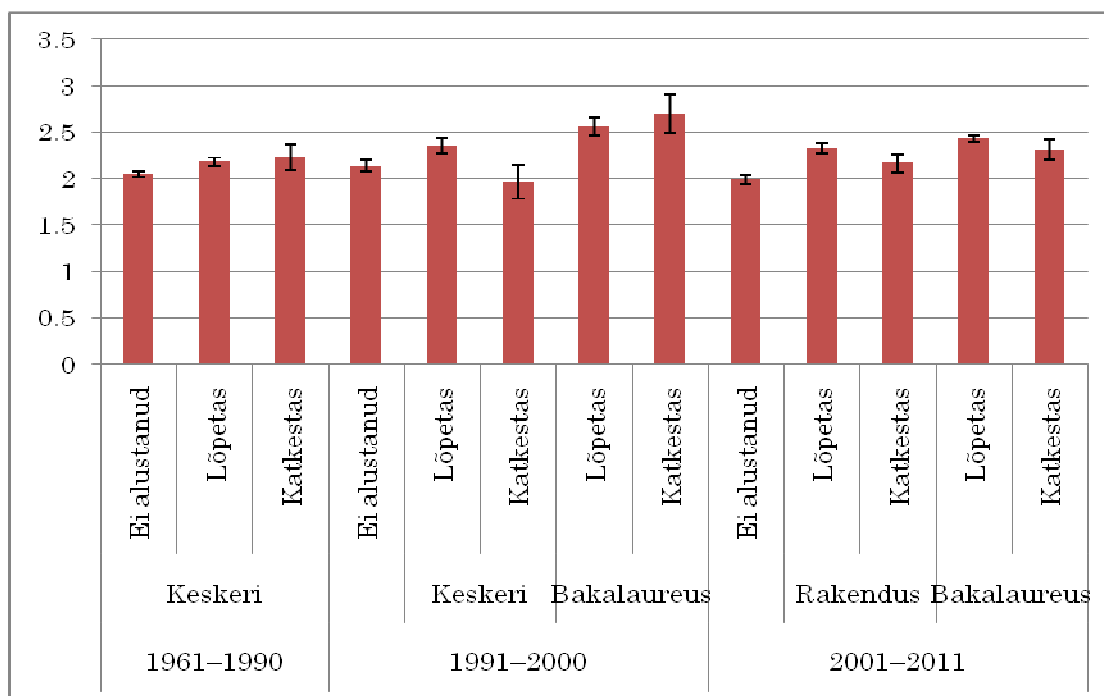
Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused;
Märkus: Indeksi väärtus näitab oskuste kasutamise sagedust, mida kõrgem väärtus, seda sagedasem oskuste kasutamine

Joonis 4.1.1b Esimese astme kõrghariduses osalenute mõjutamisoskuste rakendamine igapäevases töös, keskmine

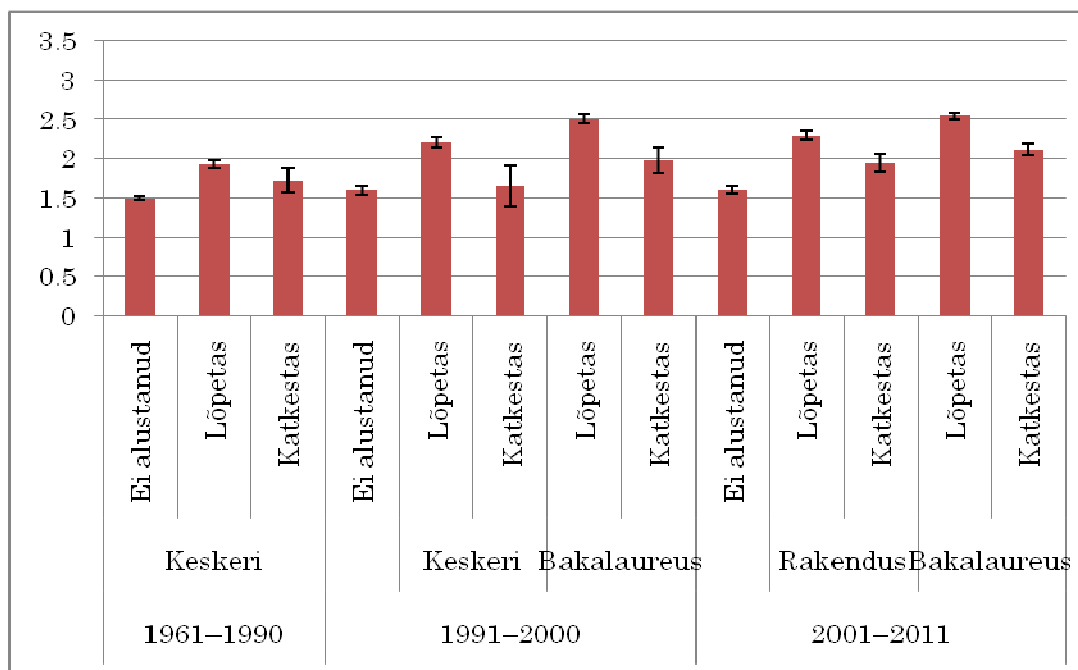
Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused;
Märkus: Indeksi väärtus näitab oskuste kasutamise sagedust, mida kõrgem väärtus, seda sagedasem oskuste kasutamine

Joonis 4.1.1c Esimese astme kõrghariduses osalenute numbriliste oskuste rakendamine igapäevases töös, keskmine

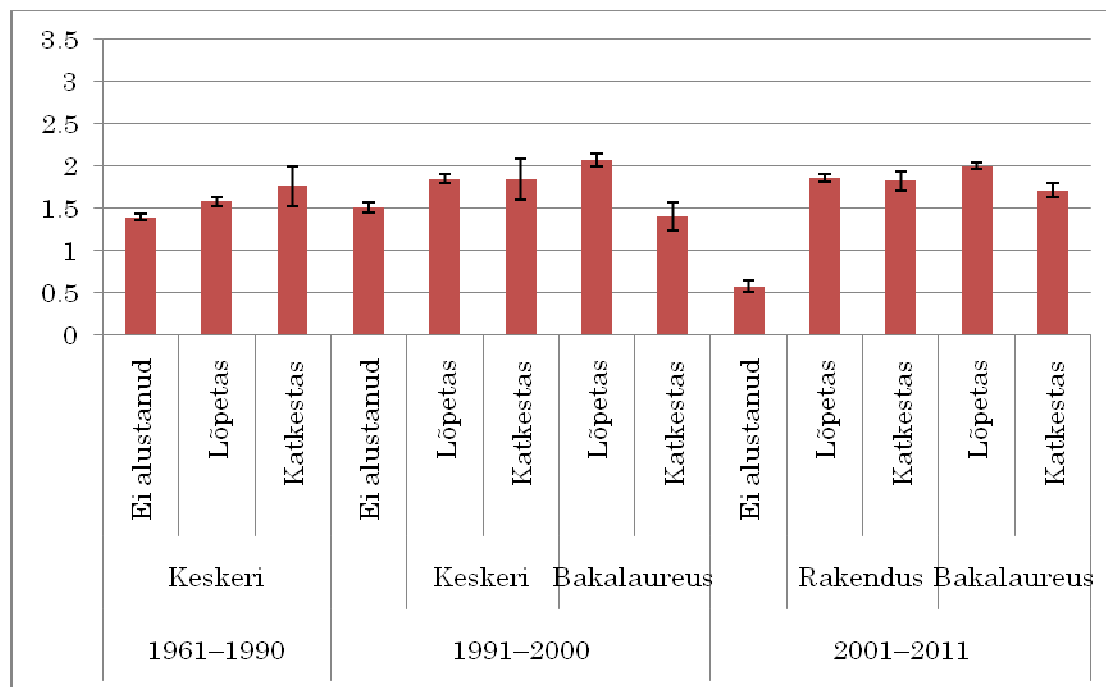
Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused;
Märkus: Indeksi väärtus näitab oskuste kasutamise sagedust, mida kõrgem väärtus, seda sagedasem oskuste kasutamine

Joonis 4.1.1d Esimese astme kõrghariduses osalenute planeerimisoskuste rakendamine igapäevases töös, keskmine

Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused;
Märkus: Indeksi väärtus näitab oskuste kasutamise sagedust, mida kõrgem väärtus, seda sagedasem oskuste kasutamine

Joonis 4.1.1e Esimese astme kõrghariduses osalenute lugemisoskuste rakendamine igapäevases töös, keskmine

Andmed: PIAAC Eesti 2011, autorite arvutused;
Märkus: Indeksi väärtus näitab oskuste kasutamise sagedust, mida kõrgem väärtus, seda sagedasem oskuste kasutamine

Joonis 4.1.1f Esimese astme kõrghariduses osalenute kirjutamisoskuste rakendamine igapäevases töös, keskmine

Kuigi üksikute oskustegruppide mõttes on nende rakendamise määr igapäevases töös veidi erinev (nii keskmise kasutamissageduse kui ka erinevate kohordi/haridusgruppide osas), on nende rakendamine siiski omavahel seotud ($\alpha=,77$). Üheks võimalikuks eristusjooneks selles mustris on kõigi oskuste pigem harv või pigem keskmine/sage kasutamine igapäevatöös. Keskmiste klasteranalüüsi 2-klastrilise analüüsi tulemustest vaadeldud hariduskohortides ilmneb ühelt poolt grupp (56% kõigist analüüsis olnutest), kus erinevaid oskusi kasutatakse keskmiselt vähem ning teiselt poolt grupp (44% kõigist vastanuist), kus erinevad oskusi rakendatakse keskmisel määral. Erinevate klasterlahenduste korral (tulemused ei ole siin esitatud) on keskmiselt madalama oskuste rakendamise tasemega grupp üsna stabiilne (see eristub igas analüüsis, vaid grupi suurus erineb), samas kui keskmise ja kõrge oskuste tasemega gruppides on variatiivus sõltuvalt analüüsist suurem. Lõpetamise/katkestamise ja oskuste rakendamise seose analüüsis (vt regressioonanalüüsi Tabelis 4.1.1) osutub selgeima erisustusvõimega olevaks siiski nimetatud 2-klastriline jaotus.

Nagu juba eespool mainitud, üks võimalus seletada lõpetanute ja mitte-lõpetanute (aga ka alustanute ja mitte-alustanute) erinevusi oskuste rakendamisel võiks olla nende ametipositsioon – nagu ka eelmises peatükis tõstatatud, võib kõrgharidust tõendava diplomi olemasolu suurendada töötajate väärtus tööandjate silmis ning üldiselt anda paremad võimalused tööturu ning karjääriväljavaadetes. Sellest tulenevalt on järgnevas, regressioonanalüüsis, lisaks indiviidi enda karakteristikutele (sugu, rahvus, keel) ja päritoluperekonnale (vanemate haridus, raamatute arv kodus), kontrollitud nii oskuste olemasolu (multi-kollineearsuse vältimiseks on mudelis ainult üks oskus, s.o probleemilahendusoskus, kuid üsna samaväärselt seletasid oskuste rakendamise erinevusi ka teised mõõdetud oskused) kui ka tööturupositsiooni (kas töötab teadmistemahukas ametis, milline on tööturukogemus). Regressioonanalüüsi tulemused noorimas kohordis (Tabel 4.1.1) näitavad, järgides kirjeldavas analüüsis toodud üldisi trende, et kuuest kolme oskuse puhul on lõpetajate ja mitte-lõpetajate erinevus oskuste rakendamisel statistiliselt oluline, isegi kui kõiki neid teisi näitajaid konstantsena hoida. Viimases mudelis, kus kõik rakendatavad oskused on ühes analüüsi koos, on näha, et keskmise või kõrge oskuste rakendamise grupp eristub madala oskuste rakendamise määraga grupist muu hulgas ka esimese astme kõrghariduse lõpetamise/katkestamise osas.

Tabel 4.1.1 Esimese astme kõrghariduse seos oskuste rakendamise tasemega 2001–2011. kohordis, regressioonikordaja

	IKT oskuste rakenda- mise määr	Mõjutamis- oskuste rakenda- mise määr	Numbriliste oskuste rakenda- mise määr	Planeerimis- oskuste rakenda- mise määr	Lugemis- oskuste rakenda- mise määr	Kirjutamis- oskuste rakenda- mise määr	Keskmiselt kõrge oskuste rakendamise määr ^a
Sugu (Ref - naine)							
<i>Mees</i>	0,23**	0,16**	0,22***	0,13*	0,19***	0,08	0,14 ***
Vanus	-0,03**	-0,01	-0,04***	-0,01	0,01*	0,00	-0,01 *
Kodune keel (Ref - eesti)							
<i>Vene/muu</i>	0,07	-0,03	-0,22**	0,16*	-0,12*	0,22***	0,06
Vanemate haridus (Ref - alla keskh)							
<i>Vähemalt üks vanem keskharidusega</i>	0,18	0,38**	0,10	0,10	-0,01	0,12	0,21 **
<i>Vähemalt üks vanem kõrgharidusega</i>	0,10	0,41**	0,14	0,12	-0,00	0,11	0,15 *
Raamatute arv kodus	0,05	0,04	-0,01	0,03	0,02	0,06**	0,02
Oskused ^b	0,00***	0,00**	0,00***	0,00	-0,00	0,00	0,00
Oskustemahukas amet	0,50***	0,37***	0,25***	0,30***	0,52***	0,32***	0,14 ***
Töökogemus (aastad)	0,04***	0,03**	0,04***	0,02*	0,01	0,02	0,02 ***
Rakenduslik õpe	-0,20**	-0,17**	0,04	-0,06	-0,13**	-0,03	-0,05
Katkestamine	-0,15	-0,19**	-0,02	-0,09	-0,29***	-0,18**	-0,10 *
Konstant	1,37**	2,16***	1,88***	2,21***	1,59***	0,93**	0,36
N	684	839	779	845	843	732	682
R ²	0,10	0,10	0,09	0,05	0,22	0,10	0,08

Andmed: PIAAC Eesti (2011), autorite arvutused

Märkused: ^aOskuste koondtunnus, binaarne tunnus, kus 1 – kõrge oskuste tasemega, 0 – madala oskuste tasemega, binaarne logistiline regressioon ^biga oskuse rakendamise analüüsis on kasutatud erinevat, sellest analüüsiks enim sobivat oskust: ITK – matemaalne probleemilahendusoskus; Mõjutamisoskus – funktsionaalne lugemisoskus; Numbrilised oskused – matemaatiline probleemilahendusoskus; Planeerimisoskused – matemaatiline probleemilahendusoskus; Lugemisoskus – funktsionaalne lugemisoskus; Kirjutamisoskused – probleemilahendusoskus; Kõrge oskuste tase – funktsionaalne lugemisoskus

* p<.1; ** p<.05; *** p<.01

Konkreetsimate karakteristikute lõikes võib öelda, et mehed rakendavad erinevaid oskusi oma igapäevases töös naistest keskmiselt enam – meeste ja naiste vahelised erinevused ei olnud olulised vaid planeerimis- ja kirjutamisoskuste rakendamisel (seda pärast teiste karakteristikute mõju kontrollimist). Vanuse mõju ei ole nii ühene – vaadeldud hariduskohordi sees rakendavad vanemad respondendid pigem vähem numbrilisi ja IKT oskusi, samas aga veidi enam lugemisoskusi, kui nooremad. Kõiki oskusi koos käsitlevas analüüsis jäävad vanemad respondendid väiksema tõenäosusega sellesse gruppi, kus keskmine oskuste rakendamise määr on kõrgem. Ka rahvuse/keele mõju ei ole siin ühene – mitte-eestlased kasutavad pigem vähem numbrilisi oskusi, samas aga enam planeerimis- ja kirjutamisoskusi. Sotsiaalse päritolu mõju on oskuste rakendamise seletamises pigem tagasihoidlik – statistiliselt olulist erinevust võib täheldada mõjutamisoskuste rakendamisel, aga ka üldises oskuste kasutamise määras (tabeli viimases veerus olev koondtunnusega .analüüs), nende laste puhul, kelle vanemad on kõrgema haridusega.

Ootuspäraselt seletab respondendi enda töökoht oluliselt oskuste rakendamist igapäevases töös – kõigi kuue vaadeldud oskuse, aga ka koondtunnuse puhul on oskustemahukas ametis töötajate jaoks nende oskuste rakendamine oluliselt kõrgem/sagedasem kui ülejäänud töökohtadel. Ka tööstaaž seletab osa oskuste rakendamise variatiivsusest ning seda samuti ootuspäraselt suunas – mida kogenum/staazhikam töötaja, seda enam rakendab ta oma töös IKT, mõjutamis-, numbrilisi-, ja planeerimisoskusi ning kõiki neid koos, seda isegi siis, kui teised indiviidi, päritolu ja ameti karakteristikud on kontrollitud.

Tulles õpingute (s.o õppeastme ja õpingute katkestamise) juurde, siis on samas tabelis (Tabel 4.1.1) näha, et nii IKT, mõjutamis- kui lugemisoskuste puhul on rakenduskõrghariduses õppinute jaoks nende kasutamine keskmiselt oluliselt madalam kui bakalaureuseõppes õppinutel. Kontrollides aga kõiki eespool nimetatud individuaalseid, päritolu ning tööturukarakteristikuid, on endiselt katkestanute puhul mõningate oskuste (mõjutamisoskused, lugemisoskused, kirjutamisoskused) rakendamine igapäevaselt oma töös madalam kui neil, kes õpingud lõpetasid. Katkestanute puhul on oluliselt väiksem tõenäosus kuuluda ka keskmise/kõrge oskuste rakendamise määraga gruppi võrreldes lõpetanutega. Kogu analüüs kinnitab ühelt poolt, et tööturupositsioon võib tõesti olla üheks seletavaks teguriks lõpetanute ja katkestanute erinevast oskuste rakendamise määrast, teiselt poolt püsivad need erinevused ka siis kui tööturupositsiooni tunnused on kontrollitud.

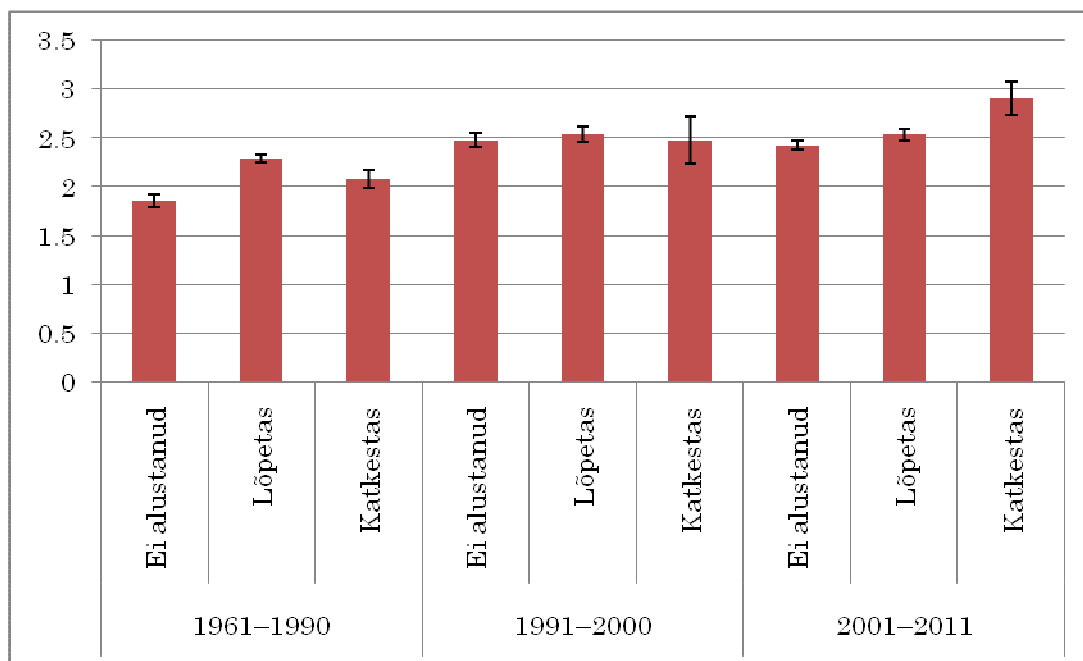
4.2 Teise astme kõrghariduses osalenute oskuste kasutamine

Teise astme kõrghariduses osalenute võrdluses nendega, kes ei osalenud (Joonis 4.2.1a–f), selgub, et oskuste rakendamises on üldised erinevused võrreldavate gruppide vahel veelgi väiksemad kui esimese astme kõrghariduse puhul. Üldisema trendina võib ka siin välja tuua, et nendel, kes pärast esimese astme kõrghariduse omandamist teisel astmel ei jätkanud, on oskuste kasutamise määr igapäevases töös keskmiselt veidi madalam, kuid sageli on erinevus teiste gruppidega väga väike. Ka lõpetanute ja katkestanute võrdluse puhul ei saa välja tuua mingit ühest trendi, pigem sõltub see konkreetsest oskusest.

IKT puhul (Joonis 4.2.1a) on näha, et vanima hariduskohordi esindajad kasutavad neid oskusi keskmiselt vähem ning grupisiselt on IKT oskuste kasutamise määr madalaim nende hulgas, kes ei jätkanud õpinguid esimese astme kõrghariduses, (keskeriõppeasutuses). 1990ndate kohordi puhul erinevused nii mitte-alustanute kui ka lõpetanute ja katkestanute vahel praktiliselt kaovad, samas 2000ndal võib jälle mõningast varieeruvust märgata. Nii on nende puhul, kes ei jätkanud õpinguid kolmanda astme hariduses, IKT oskuste kasutamine keskmiselt veidi madalam kui neil, kes jätkasid. Huvitava trendina ilmneb aga, et magistriõppes katkestanute puhul on nende igapäevases töös IKT oskuste kasutamine oluliselt kõrgem kui nende puhul, kes magistriõpingud lõpule viisid.

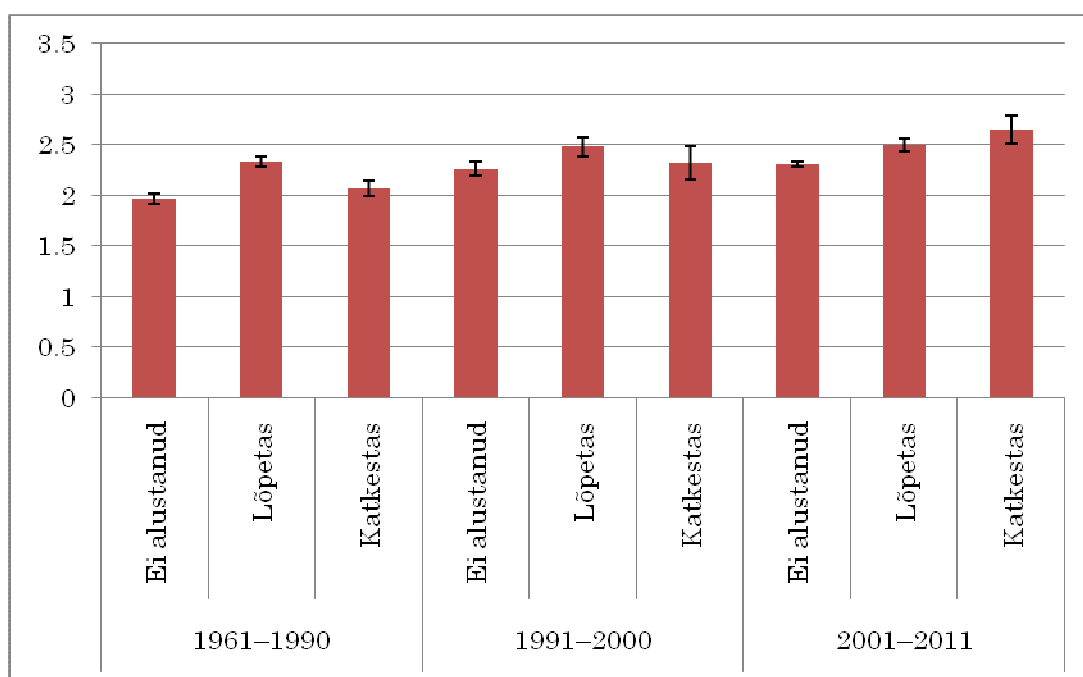
Mõjutamisoskustest on näha, et kahe vanema kohordi puhul eristub pigem teise astme kõrghariduse lõpetanute grupp, mille esindajad kasutavad nimetatud oskusi teistest keskmiselt oluliselt enam. Noorima, 2000ndate hariduskohordi puhul on aga eristusjooneks pigem see, kas alustati õpinguid nimetatud astmel või mitte – mitte-alustanune keskmise mõjutamisoskuste kasutamine igapäevases töös on madalam, kui neil, kes jätkasid õpinguid magistris. Ka siin on katkestanute puhul oskuste rakendamise määr veidi kõrgem kui lõpetanutel, kuid see vahe ei ole siiski oluline.

Numbriliste oskuste rakendamise trendid ühtivad suuresti mõjutamisoskuste rakendamises valitsenud trendidega – vanemates kohortides näitasid keskmiselt kõrgeimat määra kõrghariduse lõpetanud, noorimas kohordis madalaimat magistriõppes mitte-alustanud ning kõrgeimat sellel astmel õpingud pooleli jätnud.

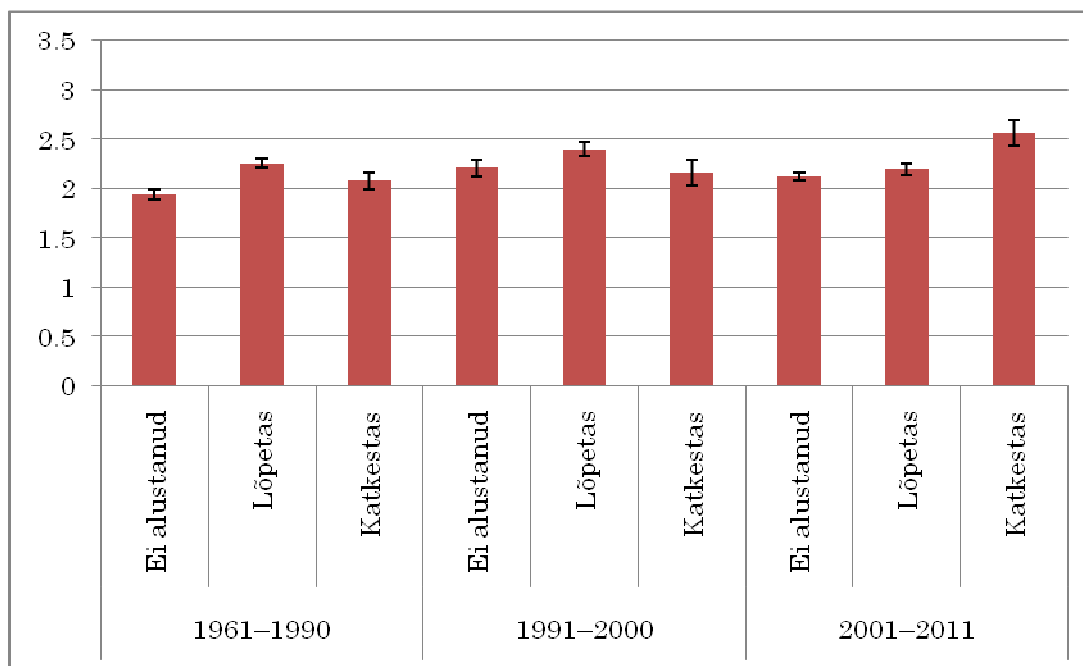
Andmed: PIAAC Eesti (2011), autorite arvutused

Joonis 4.2.1a Teise astme kõrghariduses osalenute IKT oskuste rakendamine, keskmine

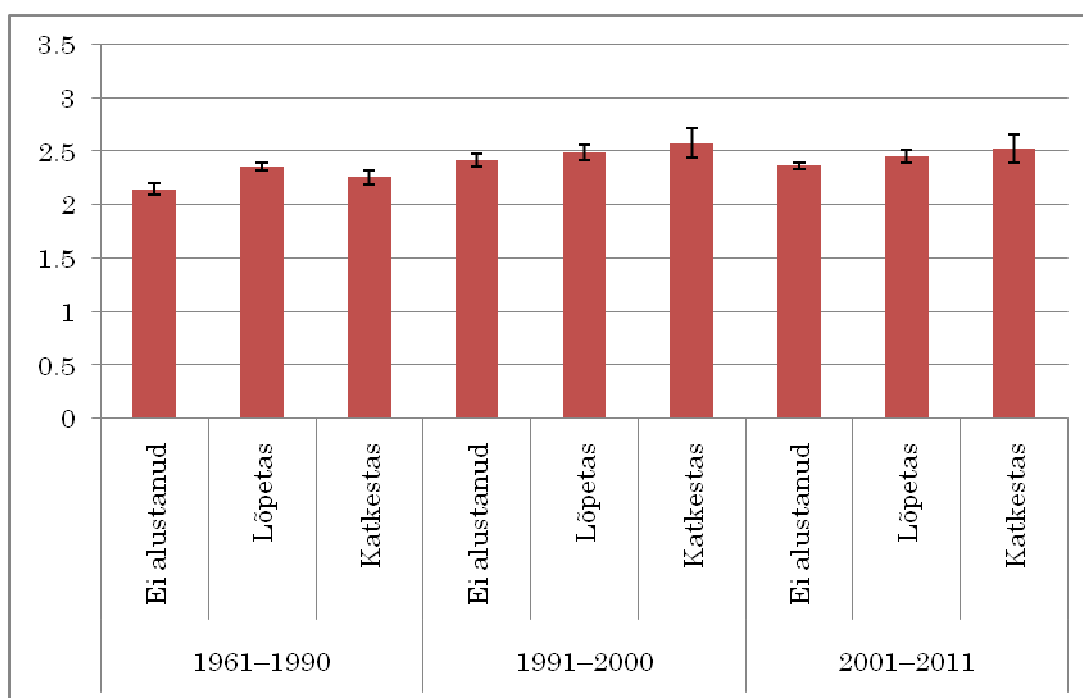
Andmed: PIAAC Eesti (2011), autorite arvutused

Joonis 4.2.1b Teise astme kõrghariduses osalenute mõjutamisioskuste rakendamine, keskmine

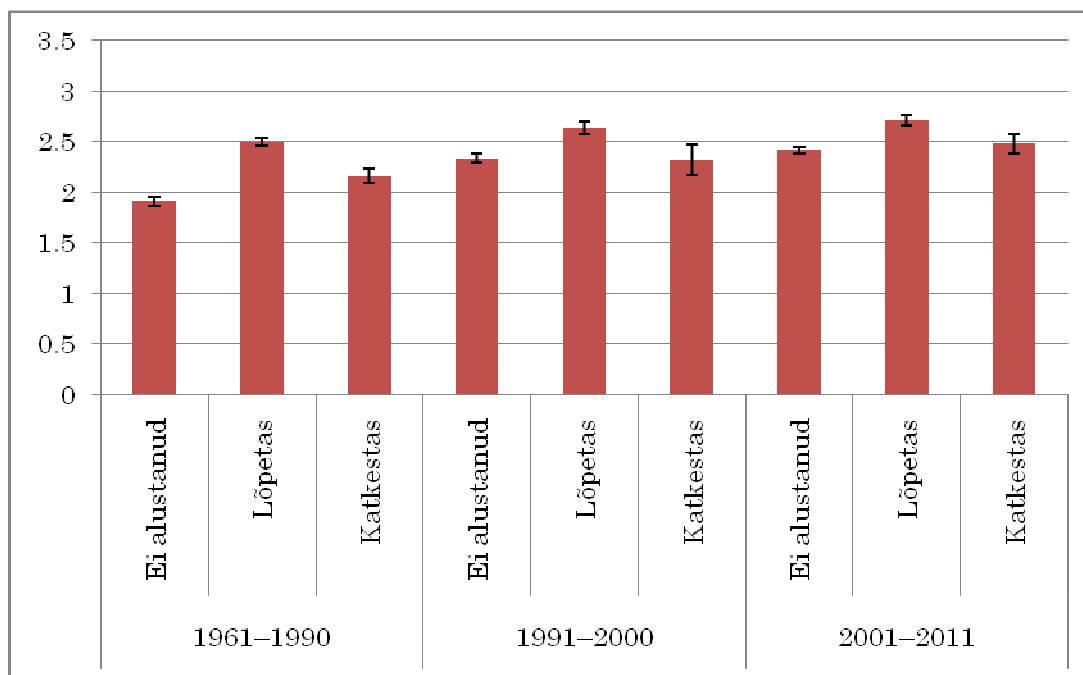
Andmed: PIAAC Eesti (2011), autorite arvutused

Joonis 4.2.1c Teise astme kõrghariduses osalenute numbriliste oskuste rakendamine, keskmine

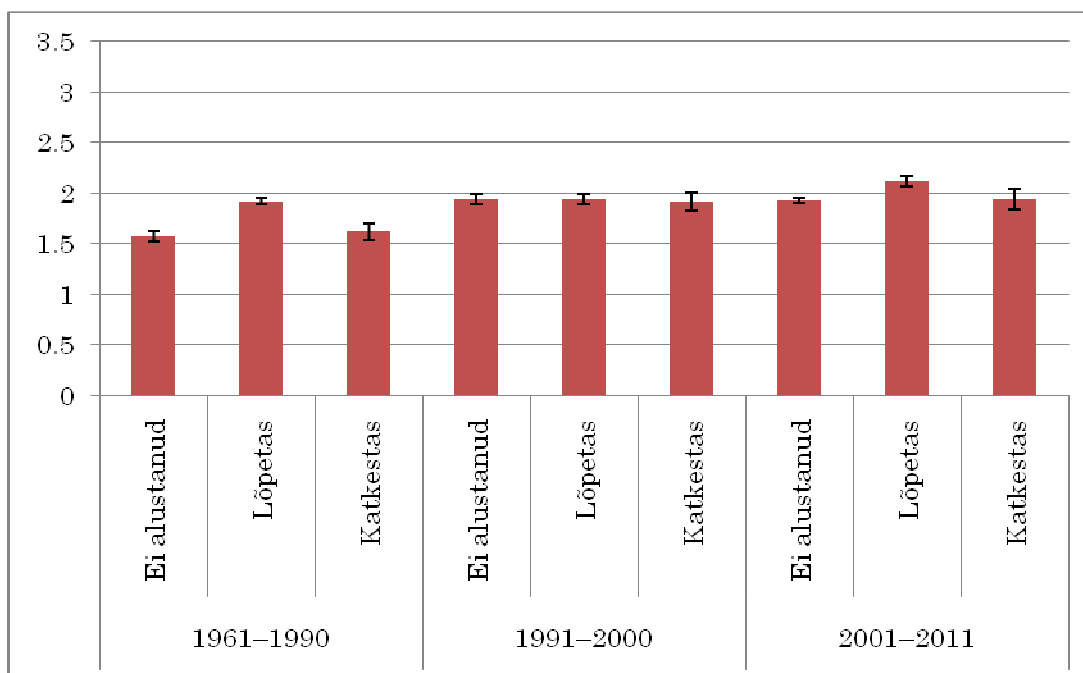
Andmed: PIAAC Eesti (2011), autorite arvutused

Joonis 4.2.1d Teise astme kõrghariduses osalenute planeerimisoskuste rakendamine, keskmine

Andmed: PIAAC Eesti (2011), autorite arvutused

Joonis 4.2.1e Teise astme kõrghariduses osalenute lugemisoskuste rakendamine, keskmine

Andmed: PIAAC Eesti (2011), autorite arvutused

Joonis 4.2.1f Teise astme kõrghariduses osalenute kirjutamisoskuste rakendamine, keskmine

Planeerimisoskuste rakendamise puhul on vahed erinevate gruppide (mitte-alustanute, lõpetanute ja katkestanute) vahel veelgi väiksemad ning mingit selget trendi on sealt raske välja tuua. Kui nn nõukogude perioodi

hariduskohordis tundub teistest veidi kõrgem planeerimisoskuste kasutamise määr iseloomustavat kõrghariduse lõpetanuid, siis hilisemates kohortides erinevad grupid üksteisest oluliselt ei eristu. Kui, siis võib veidi madalamat keskmist planeerimisoskuste rakendamise määra täheldada nende hulgas, kes magistriõpinguid ei alustanud.

Veidi selgemad erinevused ilmnevad kui vaadata lugemisoskuste (Joonis 4.2.1e) kasutamist igapäevases töös. Nn nõukogude perioodil kõrghariduse omandanute ja mitte-omandanute kohordi puhul rakendavad keskmiselt enam lugemisoskusi need, kes õpinguid kõrgharidussüsteemis alustasid, võrreldes nendega, kes seda ei teinud. Teistest oluliselt enam rakendavad neid aga õpingud lõpule viinud. 1990ndate hariduskohordi puhul eristuvad õpingud lõpetanud – nende puhul on keskmine lugemisoskuste rakendamine oluliselt kõrgem. 2000ndatel eristuvad teistest pigem need, kes oma magistriõpingud lõpule viisid, seda nii võrdluses mitte-alustanute kui ka katkestanutega. Ka kirjutamisoskuste (Joonis 4.2.1f) puhul võib vaadeldud gruppide vahel täheldada mõningasi erinevusi vaid vanimas ja noorimas kohordis – mõlemal juhul on näha, et teise astme kõrghariduse omandanute puhul on kirjutamisoskuste rakendamine igapäevases töös keskmiselt kõrgem nii neil, kes oma õpingud katkestasid, kui ka neil, kes ei alustanudki.

Oskuste rakendamise koondtunnuse puhul rakendub ka kõrghariduse teisel astmel õppinute puhul kahe-klastriline lahendus, kus ühes grupis on pigem madalama oskustega rakendamise määraga individidid, teises aga keskmise või sagedase keskmise oskuste rakendamise määraga individidid. Enam kui kahe-klastrilise lahenduse puhul ei olnud gruppide eristusjooned enam nii selged ja üheselt tõlgendatavad. Suurimat n-ö stabiilsust näitas üles pigem madala oskuste rakendamise määraga grupi olemasolu.

Sarnaselt kõrghariduse esimese astme analüüsile võiks ka siin erisuste ühe võimaliku seletusena välja pakkuda ametipositsiooni, eeldusel, et kõrgemalt haritud inimestel on kõrgem ja oskustemahukam amet. Sellest tulenevalt kontrollitakse regressioonianalüüsis muu hulgas ka respondendi tööturupositsiooni ja staaži.

Tabelis 4.2.1 toodud 2001–2011 hariduskohordi analüüsi tulemused aga näitavad, et kui kontrollida nii individuaalseid, päritolu kui tööturukarakteristikuid, siis magistriõppes alustanud ja lõpetanud ning mitte-lõpetanud ei erine oluliselt oskuste rakendamise määra mõttes. Ainus oskus, mille puhul erinevused lõpetajate ja katkestajate vahel on statistiliselt olulised ka pärast teiste näitajate kontrollimist, on kirjutamisoskuste rakendamine.

Tabel 4.2.1 Teise astme kõrghariduse seos oskuste rakendamisega 2001–2011. hariduskohordis, lineaarne regressioon, regressioonikordaja

	IKT oskusest rakenda- mise määr	Mõjutamis- oskuste rakenda- mise määr	Numbriliste oskuste rakenda- mise määr	Planeerimis- oskuste rakenda- mise määr	Lugemis- oskuste rakenda- mise määr	Kirjutamis- oskuste rakenda- mise määr	Keskmiselt kõrge oskuste rakendamise määr ^a
Sugu (Ref - Naine)							
<i>Mees</i>	0,37 ***	0,14	0,66 ***	0,07	-0,01	0,16 *	0,16**
Vanus	-0,05 **	-0,01	0,00	0,01	-0,01	-0,04 **	0,00
Kodune keel (Ref - Eesti)							
<i>Vene/muu</i>	-0,26	0,04	-0,04	0,26	-0,11	0,18	0,16*
Vanemate haridus (Ref - alla keskhariduse)							
<i>Vähemalt üks vanem keskharidusega</i>	0,18	0,18	-0,17	0,02	-0,07	-0,05	0,04
<i>Vähemalt üks vanem kõrgharidusega</i>	0,25	0,38	-0,01	0,04	0,04	-0,07	0,07
Raamatute arv kodus	0,09 *	-0,07	0,01	-0,07	-0,06	0,01	0,04
Oskused ^b	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Oskustemahukas amet	0,82 ***	0,73 ***	0,35 **	0,36	0,95 ***	0,71 ***	0,24*
Töökogemus (aastad)	0,06 ***	0,02	0,01	0,00	0,01	0,05 ***	0,00
Katkestamine	0,29	0,16	0,21	0,08	-0,18	-0,19 *	0,14*
Konstant	1,67 *	2,57 ***	0,64	2,05 **	2,72 ***	2,64 ***	0,17
N	226	251	247	253	252	251	235
R ²	0,21	0,10	0,22	0,04	0,19	0,21	0,12

Andmed: PIAAC Eesti (2011), autorite arvutused

Märkused: ^a Oskuste koondtunnus, binaarne tunnus, kus 1 – kõrge oskuste tasemega, 0 – madala oskuste tasemega, binaarne logistiline regressioon ^b iga oskuse rakendamise analüüsis on kasutatud erinevat, analüüsiks enim sobivat oskust: ITK – matemaalne probleemilahenduskus; Mõjutamiskus – funktsionaalne lugemiskus; Numbrilised oskused – matemaatiline probleemilahenduskus; Planeerimiskused – matemaatiline probleemilahenduskus; Lugemiskus – funktsionaalne lugemiskus; Kirjutamiskused - probleemilahenduskus . * p<.1; ** p<.05; *** p<.01

Ka lugemisoskuste rakendamise osas olid erinevused lõpetanute ja katkestanute vahel statistiliselt olulised, kuid pärast ameti ja töökogemuse pikkuse mõju kontrollimist muutus nende vahe statistiliselt ebaoluliseks. Kõigi oskuste koondtunnuse puhul (Tabel 4.2.1 viimane veerg) ilmneb aga, et kontrollides erinevad individuaalseid, päritolu ja tööturupositsiooni mõjureid on katkestajatel isegi suurem tõenäosus kuuluda pigem kõrgemate oskuste rakendamise määraga gruppi. Selles mõttes eristub kõrghariduse teisel astmel katkestamine märkimisväärselt esimesel astmel katkestamisest, sest seal tähendas katkestamine pigem madalamat oskuste rakendamise määra igapäevases töös. Selle taga võib olla üldisem selektsioon, st miks magistrantuuri õppima minnakse – kui kõrghariduse esimesel astmel õppimine toob sisse erisuse „on/ei ole kõrgharidus”, siis teisel astmel õppimine on (tööturu seisukohast) ilmselt pigem oma positsiooni kinnistamiseks ja esimesele astmele n-ö „lisaks” õppimine. Seega, nagu ka juba eespool öeldud, ei saa välistada, et kõrghariduse teisel astmel katkestanutest paljud on tegelikult tööturul üsna stabiilses seisus ning kõrgetasemelistel töökohtadel, ning katkestamise taga võib olla töö ja õppimise või töö ja pereelu eduka ühendamise raskused. Diplom ise tööturu seisukohast nii palju ei anna. Siinkohal tuleb muidugi arvestada, et tegemist on 2011. aasta andmetega, seega suurem osa selle hariduskohordi käitumisest jääb nn masu ning ka kõrgharidusreformi eelsesse aega, ning nüüdseks võib olla ka magistriõppe tähendus ja roll veidi muutunud.

5 Hariduse ja oskuste vastavus

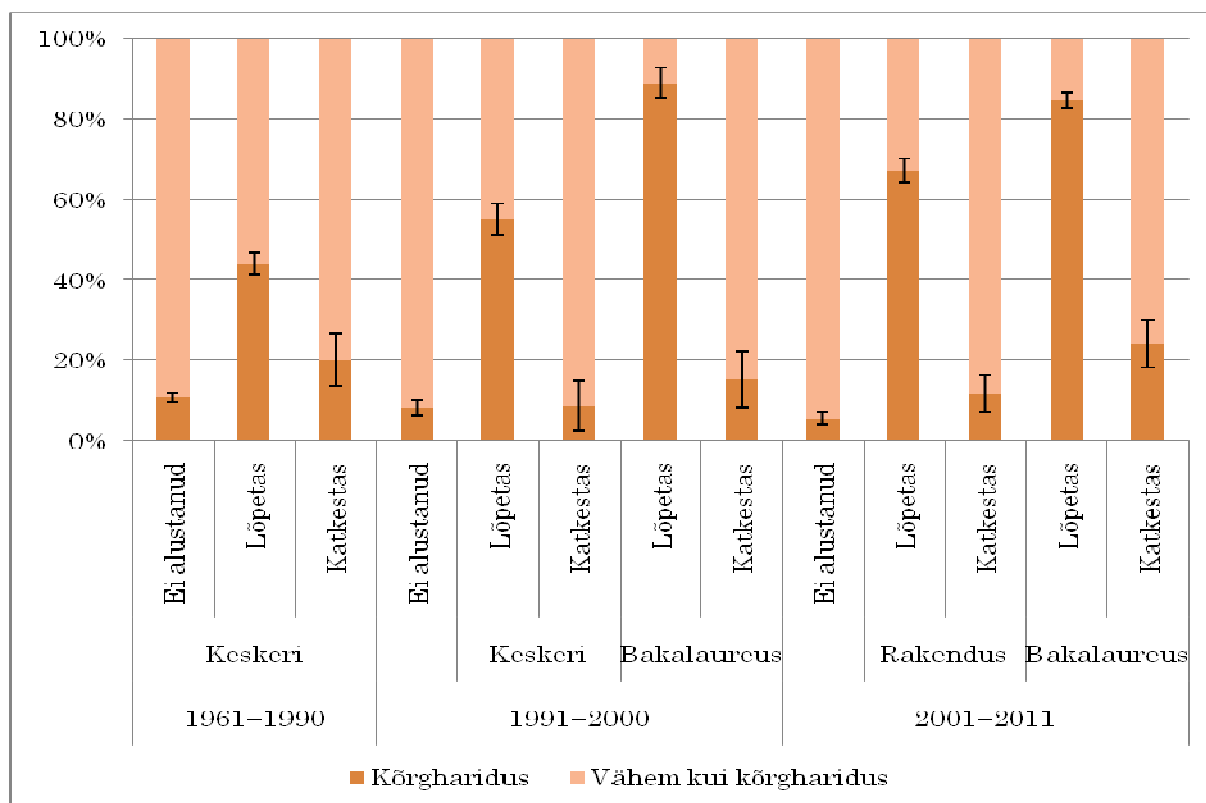
Kui eelnevad peatükid keskendusid oskuste tasemele ning oskuste rakendamisele (ja rakendamise võimalustele) tööturupositsioonist lähtuvalt, siis käesolev peatükk keskendub oskuste rakendamise subjektiivsele poolele – kas ja kuivõrd tajuvad lõpetanud ja katkestanud ise, et nende oskused leiavad piisavalt rakendust ning et nad töötavad omandatud haridusele vastaval töökohal. Lisaks uurime, kas ja kui aktiivsed on katkestanud ja lõpetanud oma oskuste täiendamisel. Kesksed uurimisküsimused on vastavalt: Kas ja kui paljud katkestanud tunnetavad enda hariduse või oskuste mittevastavust töökohale? Milline on lõpetanute ja katkestanute valmisolek õppida ning osalemine täiendõppes?

5.1 Esimese astme kõrghariduses osalenute hariduse ja oskuste tajutud vastavus

Veel üks võimalus mõtestada lahti lõpetamise ja katkestamise seost tööturvõimalustega, on vaadata respondentide endi hinnaguid nende hariduse vajalikkusele, st kas ja kuivõrd vastab kõrghariduse esimesel astmel õppinute hinnangul nende haridustase tehtavale tööle, ja vastupidi. PIAAC-i küsitluses küsiti vastanuilt muu hulgas hinangut nende praeguse töö/positsiooni täitmise (hariduslikele) nõuetele, täpsemalt: „Kui keegi peaks täna tahtma sellist tööd (mida respondent teeb) saada, milline peaks olema tema haridustase?”. Nagu näha jooniselt 5.1.1, siis mõneti ootuspäraselt töötavad kõrghariduse omandanud sageli töökohtadel, mis (nende endi hinnagul) eeldab kõrghariduse olemasolu, samas kui katkestajate töökohtade puhul nähakse kõrghariduse vajalikkust sellel töökohal oluliselt harvemini. Lisaks sellele üsna süstemaatilisele erinevusele lõpetajate ja katkestajate vahel, võib aga täheldada ka erinevusi kohortide vahel – nooremate kohortide puhul tundub saadud kõrgharidus sagedamini sobivat rakendust leidvat kui vanemate põlvkondade puhul.

Tajutud kõrghariduse vajalikkuse nõue on kõrgeim bakalaureusekraadi omandanute seas – 1990ndate hariduskohordi hulka kuuluvatest bakalaureuseõppes osalenutest 89% hindas oma tänase töö eelduseks kõrghariduse olemasolu, samas kui katkestajate puhul oli neid 15%. 2000ndal olid vastvad näitajad 85% ja 24%.

Rakenduskõrghariduse omandanute seas on kõrghariduse olemasolu eelduse tajumine bakalaureuseõppega võrreldes madalam, mis on mõneti ootuspärane selle haridusastme sees toimunud muutusi silmas pidades, kuid siiski märkimisväärselt kõrge ning ajas kasvava trendiga – nn nõukogude perioodil tajus kõrghariduse vajalikkust oma praeguses töökohas 44% lõpetanutest, samas kui sama tajus 20% katkestanutest; 1990ndatel lõpetanute hulgas tajuti kõrghariduse vajalikkust praeguse töö tegemiseks 55% respondentide poolt (võrdluseks katkestajate 7%) ning 2000ndatel lõpetanute hulgas oli see näitaja 67% (katkestajatel 12%). Viimane seostub ilmselt üldisema rakenduskõrghariduse positsiooni ja tähenduse muutusega tööturul.

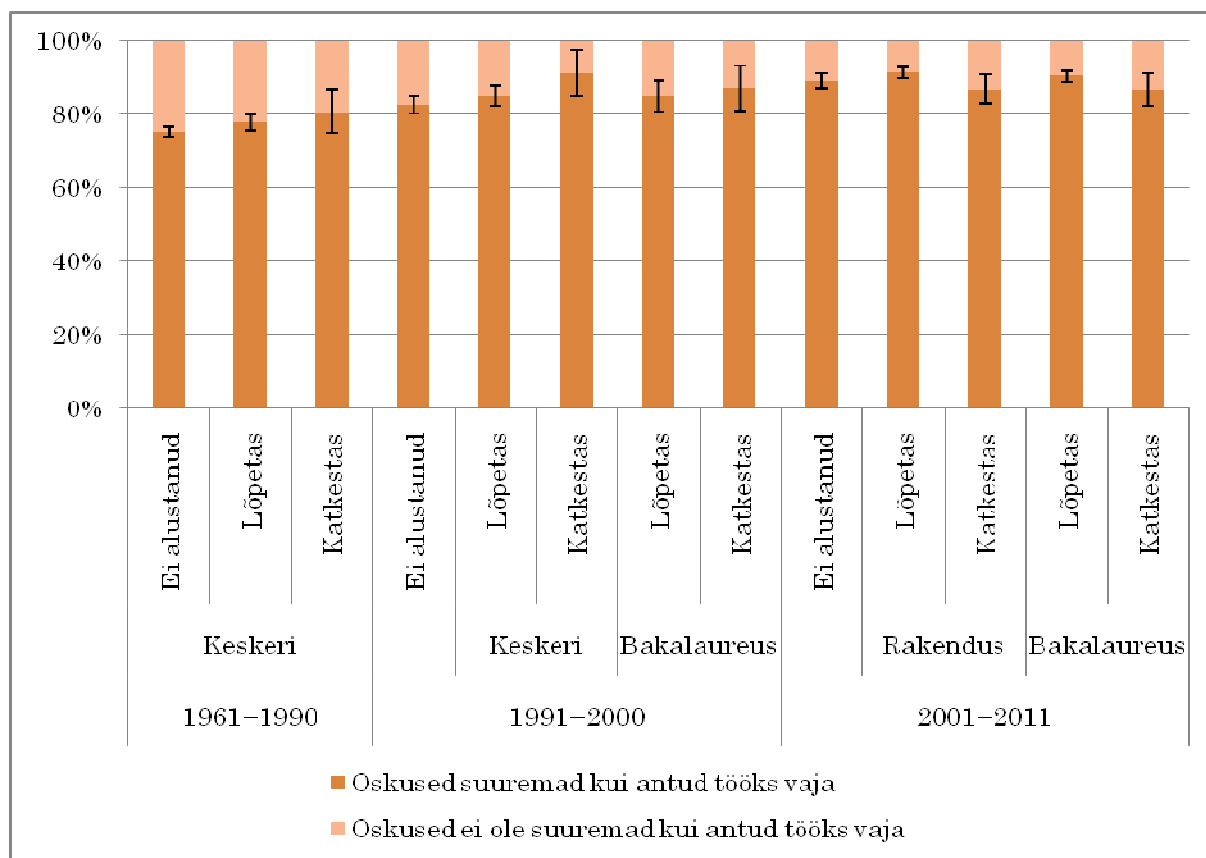
Andmed: PIAAC Eesti (2011), autorite arvutused, N=2766
Märkus: Küsimus: „Kui keegi peaks täna tahtma sellist tööd saada, milline peaks olema tema haridustase?”

Joonis 5.1.1 Esimese astme kõrghariduses osalenute hinnang oma töö hariduslikele eeldustele, %

Nii nagu n-ö objektiivsed näitajad, lubavad ka subjektiivsed hinnangud taas arvata, et kõrghariduse lõpetanute ja katkestanute oluline erinevus tööturuperspektiivist vaadatuna on saavutatav ametipositsioon. Kõrgharidusdiplomi olemasolu on paljude ametite puhul ametlikuks nõudeks, ning nagu mitmed teised uurimused on näidanud, ka tööandjate ootus, ning see piirab õpingud katkestanute juurdepääsu neile ametitele. Nagu ka olemasolevatest andmetest näha, siis õpingud mitte-katkestanud töötavadki

enamasti ametikohtadel, mille täitmiseks ei oleks nende hinnangul kõrgharidust vaja.

Seda ilmekamaks muutub järgmine joonis (Joonis 5.1.2), millel on ära toodud respondentide hinnangud sellele, kas nende oskused vastavad tööülesannetele, st kas nende olemasolevad oskused on pigem kõrgemad või madalamad kui need, mida praegune amet nõuab/eeldab. Nagu jooniselt nähtub, siis hindab valdav enamust vastanuist oma oskusi enamaks kui käesolev amet nõuab. Samas ei erine oma hinnangutes oluliselt kõrghariduse omandanud ja õpingud pooleli jättnud kohortide ega ka haridusastmete lõikes.

Andmed: PIAAC Eesti (2011), autorite arvutused, N=3065

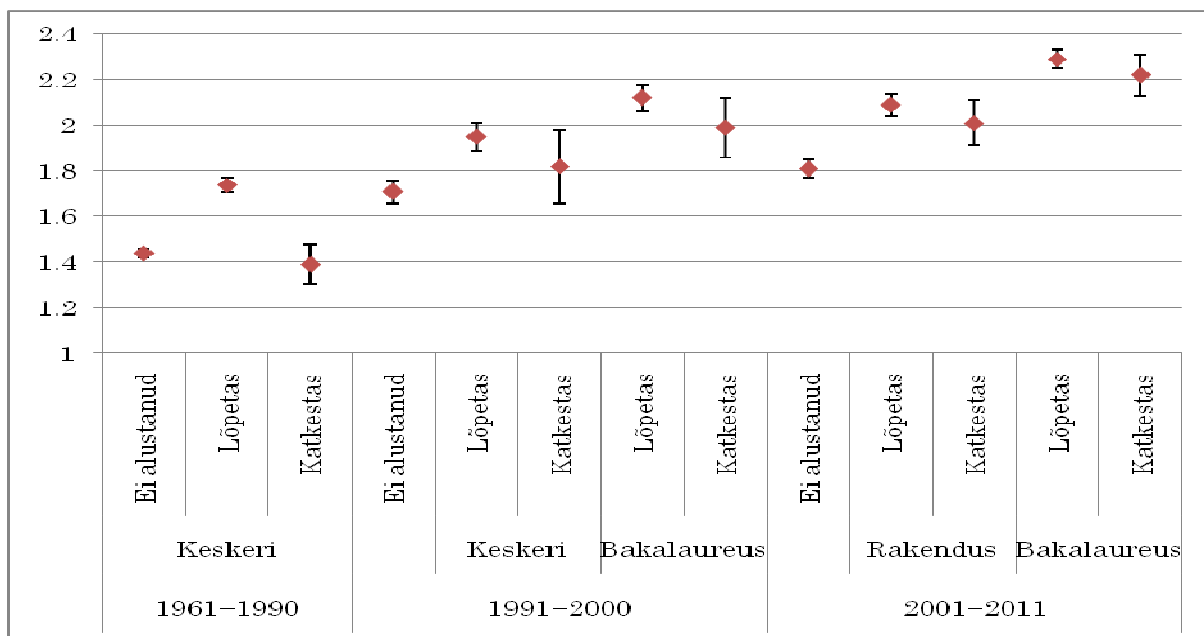
Märkus: Küsimus: „Kas tunnete, et Teil on oskused saada hakkama suuremaid nõudmisi esitavate tööülesannetega, kui need, mida Teil tuleb täita oma praegusel töökohal?”

Joonis 5.1.2 Esimese astme kõrghariduses osalenute hinnang oma oskustele igapäevase töö puhul, %

Analüüsi käigus vaadati ka oskuste taseme seost ametikohaga, võrreldes seda, kas hinnangud töös kasutatavate oskuste piisavusele erinesid lõpetajate ja katkestajate vahel sõltuvalt sellest, kas nad töötasi teadmistemahukal ametikohal või mitte. Tulemused (ei ole siin esitatud) näitasid aga väga sarnast pilti eelnevale – sõltumata respondendi tegelikult tööturupositsioonist (kas ta töötas oskustemahukal ametikohal või mitte), ei erinenud lõpetanud ja

katkestanud oma hinnangutes – 86–87% lõpetanutest ning 84–88% katkestanutest hindas oma oskusi kõrgemaks kui töökoht nõuab. Oluline on siinkohal aga meenutada, et lõpetanute puhul on tõenäosus töötada oskustemahukas ametis oluliselt kõrgem kui katkestanutel.

Seega võib arvata, et hinnang oskuste rakendamise võimalustele töökohal peegeldab üldisemat rahulolematust oma võimete ja oskuste rakendamise võimalustega tööturul, mis ei tundu olevat seotud sellega, kas hindaja on kõrgkooliõpingud lõpetanud või katkestanud. Võib see aga olla seotud nende kahe grupi erineva (õpi)motivatsiooniga? PIAAC-is paluti respondentidel muu hulgas hinnata enda valmisolekut igapäevasituatsioonides midagi uut õppida. Nagu näitavad erinevate gruppide võrdlused (Joonis 5.1.3), siis lõpetanute üldisem valmisolek õppida on veidi kõrgem kui katkestanutel, sõltumata sellest, millise kohordi või haridusastmega on tegu. Samas ei ole erinevused nende kahe grupi vahel märkimisväärselt suured. Eristuv on pigem grupp, kes pärast keskhariduse omandamist oma õpinguid ei jätkanud – nende puhul on igapäevane valmisolek õppida keskmiselt oluliselt madalam, kui neil, kes õpinguid jätkasid. Siin võib loomulikult argumenteerida, et osaliselt on siin tegemist selektsiooniefektiga ning madalam valmisolek õppida võib olla üheks seletuseks, miks õpinguid ei jätkatud või need katkestati, samas kui katkestanute puhul see (võrreldes lõpetanutega) põhjuseks ei tundu siiski olevat.

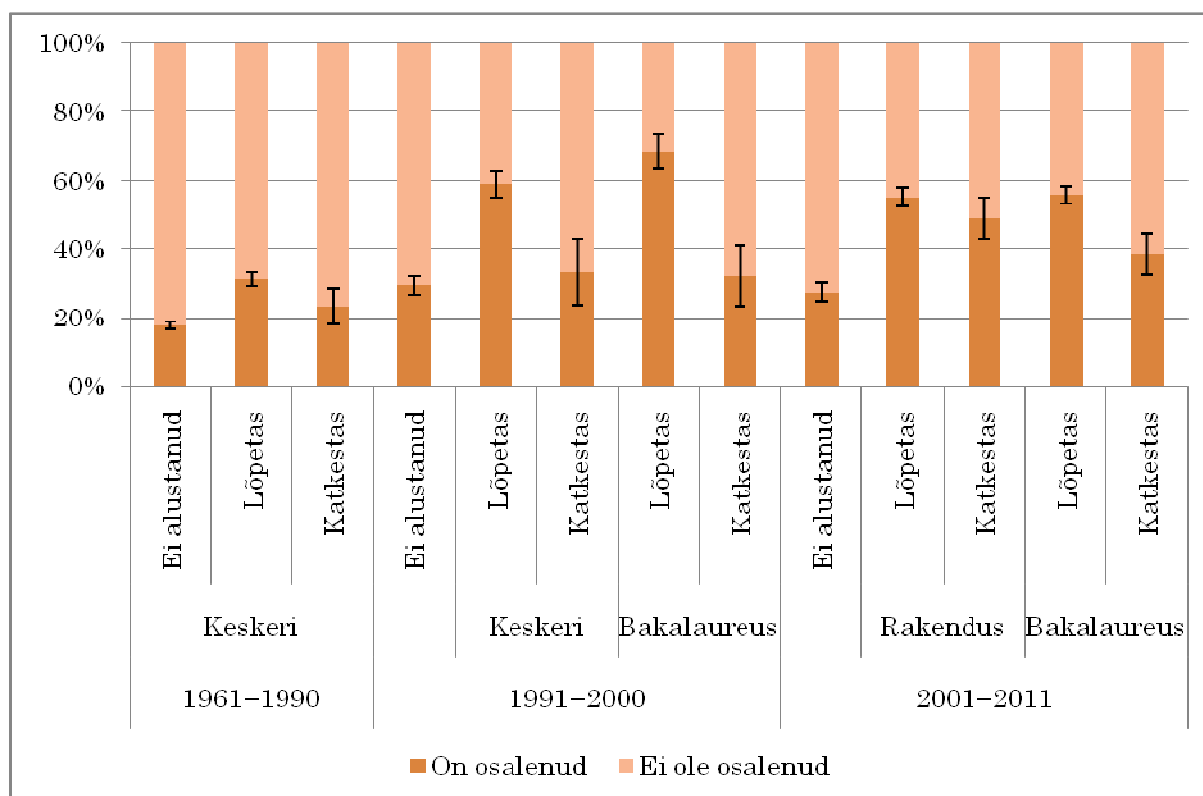
Andmed: PIAAC Eesti (2011), autorite arvutused, N=3995

Märkus: Analüüsi aluseks on indekstunnus, mis on moodustatud kuue erineva tunnuse põhjal ning mille maksimumväärtus on 6. Tunnus mõeldab valmisolekut igapäevaselt ja igapäevasituatsioonidest midagi uut õppida.

Joonis 5.1.3 Esimese astme kõrghariduses osalenute valmisolek õppida, keskmine

Õppeastmeti võib samuti mõningaid erinevusi täheldada – bakalaureuseõppes osalenute keskmine õpivalmiduse tase on üldiselt kõrgem kui rakendusõppes, seda nii 1990ndate kui 2000ndate kohordis. Selgemad on erinevused siiski lõpetanute vahel, samas kui katkestanute grupi õpivalmiduse hinnang jääb mõlema haridusastme puhul üsna heterogeenseks. See võib muu hulgas viidata erinevatele alagruppidele selle grupi sees, st üks osa katkestamistest võib tõesti tuleneda üldisest madalamast õpivalmidusest/motivatsioonist, kuid selle testimiseks on antud juhul nende gruppide suurus liiga väike. Veel ühe trendina võib aga välja tuua nooremate põlvkondade keskmiselt kõrgema valmisoleku õppida, seda eriti siis kui sama astme haridusgruppe omavahel võrrelda.

Selgemat erinevust lõpetanute ja katkestanute vahel õpiaktiivsuse mõttes võib täheldada, kui vaadata nende osalust tööga seotud mitte-formaalhariduses (täiendõppes) viimase 12 kuu jooksul. Jooniselt 5.1.4 nähtub, et esimese astme kõrghariduse lõpetanud osalevad reeglina sagedamini tööalases täiendõppes kui katkestanud, seda sõltumata vaadeldud hariduskohordist (v.a viimase kohordi rakendusõppes osalenud, kus lõpetanute ja katkestanute osalemise määra vahe ei ole oluline).

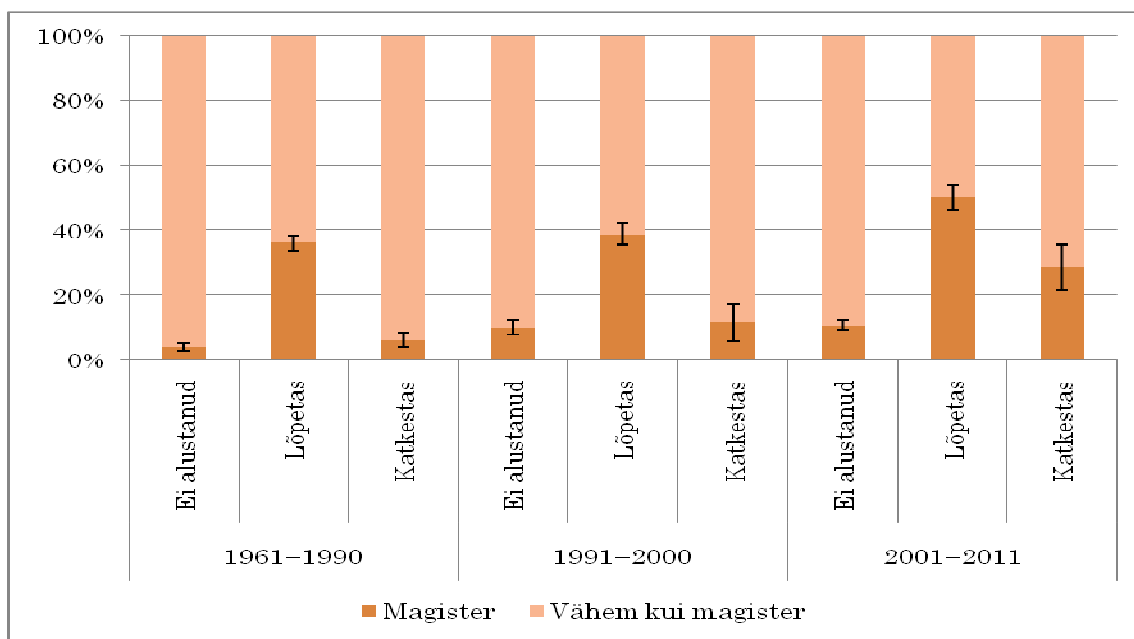
Andmed: PIAAC Eesti (2011), autorite arvutused, N=3660

Joonis 5.1.4 Esimese astme kõrghariduses osalenute kaasa löömine tööga seotud mitte-formaalhariduses viimase 12 kuu jooksul, %

Viimane on ilmselt seotud ametitega, kus parasjagu töötakse – nagu ka juba eespool toodud, siis lõpetanud töötavad sageli teadmistemahukamates ametites ning seega võib neis olla juurdepääs täiendõppele oluliselt parem. Viimane tähendab aga muu hulgas ka seda, et lisaks katkestanute piiratumatele tööturuvõimalustele (nt ametipositsiooni silmas pidades) eksisteerib ka (lisa)risk, et nende võimalused hilisemaks täiendõppeks on väiksemad, kusjuures õpimotivatsiooni mõttes need kaks gruppi oluliselt ei erine. Seega on katkestanute puhul oht, et nende mõnevõrra piiratumad tööturuväljavaated (ennekõike ameipostitsiooni silmas pidades) võivad ajapikku veelgi süveneda.

5.2 Teise astme kõrghariduses osalenute hariduse ja oskuste tajutud vastavus

Respondentide hinnagud nende tänase töö haridusnõuete osas kõrghariduse teisel astmel osalenute ja mitte-osalenute kohta (Joonis 5.2.1) näitavad sarnast trendi esimesel astmel osalenutega – sõltumata perioodist hindavad magistrikraadi olemasolu vajalikkust nende praegusel tööl need, kes on lõpetanud kõrghariduse esimese astme ning õpinguid ei jätkanud. Vanimas kohordis ei erine teisel astmel õpingud katkestanute hinnang magistrikraadi vajalikkusele oluliselt neist, kes sellel astmel õpinguid ei alustanud.

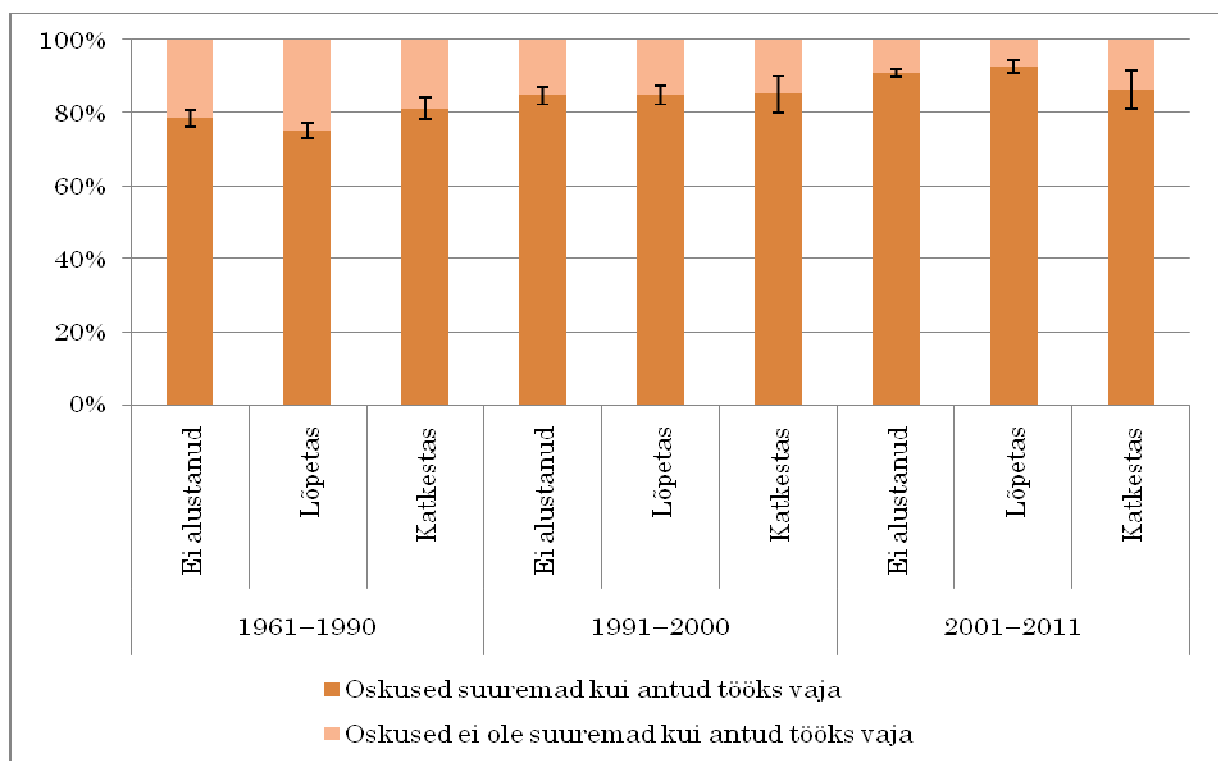
Andmed: PIAAC Eesti (2011), autorite arvutused, N=2110

Märkus: Küsimus: „Kui keegi peaks täna tahtma sellist tööd saada, milline peaks olema tema haridustase?”

Joonis 5.2.1 Teise astme kõrghariduses osalenute hinnang oma töö haridusnõuetele, %

Noorimas kohordis on aga nende kahe grupi vahel täheldada juba olulisi erinevusi – neist, kes magistriõpingud katkestas, 29% leiab, et sarnase töö puhul oleks tal vaja magistrikraadi. Siiski on nende hulgas, kes magistrikraadi omandasid, 50% neid, kes ka tunnetuslikult vastava haridusvajadusega töökohal töötavad, mis on oluliselt kõrgem näitaja kui katkestanute puhul. Samas tasub aga silmas pidada tõsiasi, et pooled magistrikraadi omandanutest tunnevad tegelikult, et sellel töö ei oleks nii kõrget kraadi vaja. Vanemas kohordis, s.o 1990ndatel lõpetanute hulgas, on nende hulk veelgi suurem – 61% leiab, et nende tehtaval töö ei oleks ilmselt vaja magistrikraadi.

Mis puudutab olemasolevate oskuste rakendamist, siis sarnaselt esimese astme kõrghariduses osalenutele, tunnetab ka valdav enamus teisel astmel õppinuid, et nende oskused on suuremad kui antud tööks vaja. Vanima hariduspõlvkonna puhul on näha, et kõige vähem tajub „enam oskusi kui vaja”-olukorda teise astme kõrghariduse lõpetanute grupp, kuigi ka nende puhul on selle grupi osakaaluks 75%.

Andmed: PIAAC Eesti (2011), autorite arvutused, N=2382

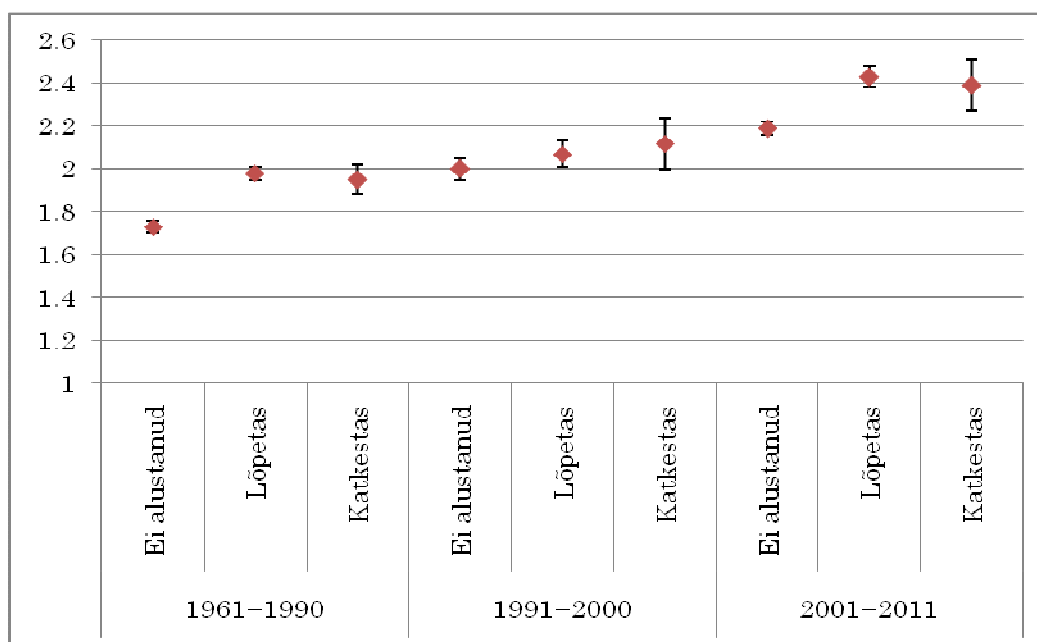
Märkus: Küsimus: „Kas tunnete, et Teil on oskused saada hakkama suuremaid nõudmisi esitavate tööülesannetega, kui need, mida Teil tuleb täita oma praegusel töökohal?”

Joonis 5.2.2 Teise astme kõrghariduses osalenute hinnang oskuste kasutamisele igapäevases töös, %

Kõige noorema kohordi puhul tajuvad aga lõpetanud n-ö liigseid oskusi kõige enam – 93% tunneb, et nende tegelikud oskused on suuremad kui antud tööks

vaja. Kuigi ühelt poolt on tegemist üldisema trendiga, kus suurem osa töötajatest tunneb, et neil on enam oskusi kui töö nõuab, siis teiselt poolt ei ole imeks panna, et just magistrikraadi omandanud eriti sagedasti „ülekvalifitseeritust” tunnetavad, sest nagu näitas eelnev anlüüs, siis pooled neist möönavad, et nende tehtaval tööil ei oleks tegelikult magistrikraadi vaja.

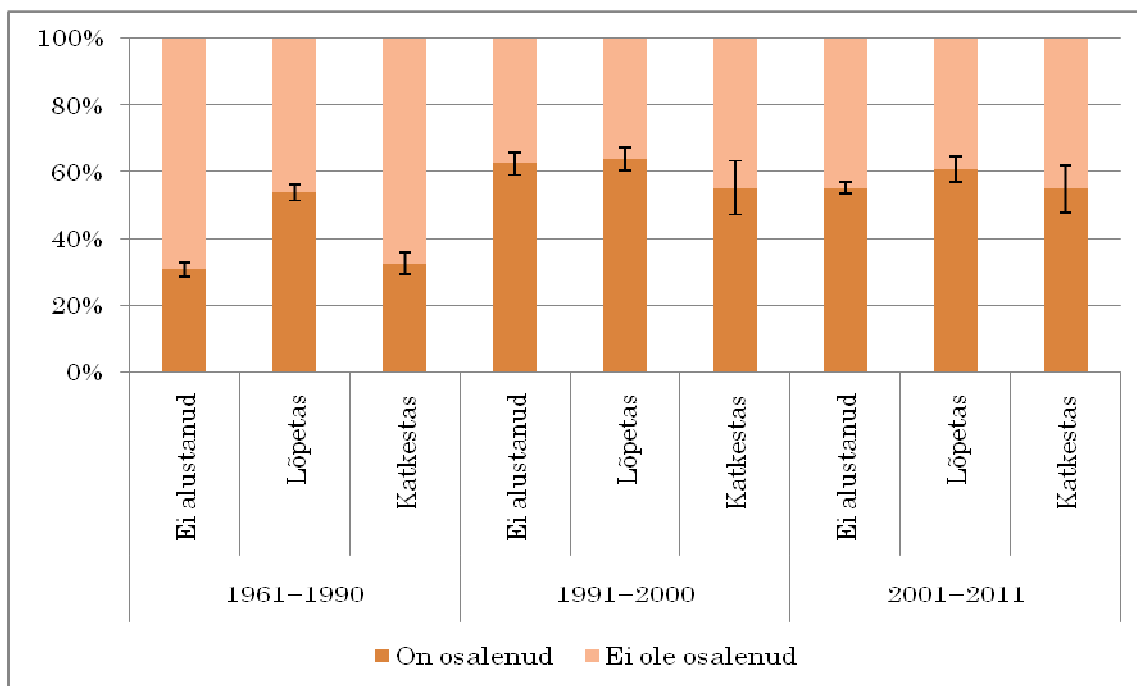
Tulles üldise õpivalmiduse juurde (Joonis 5.2.3), siis sarnaselt esimese astme kõrghariduses osalenutega, võib ka siin täheldada, et madalaim keskmine valmisolek õppida iseloomustab neid, kes magistriastme õpingutes ei jätkanud (v.a 1990ndatel, kui vahe teiste gruppidega on väga väike), samas kui magistriastme omandanute ja selle katkestanute vahel on erinevused minimaalsed. Taas võiks arvata, et see trend peegeldab üldisemat selektsiooni, kus teise astme kõrghariduse omandamise on ette võtnud kõrgema õpivalmidusega inimesed.

Andmed: PIAAC Eesti (2011), autorite arvutused, N=1517

Joonis 5.2.3 Teise astme kõrghariduses osalenute valmisolek õppida, keskmine

Erinevalt esimese astme kõrghariduses osalenutest ei erine teise astme kõrghariduses osalenute puhul lõpetanud ja katkestanud oluliselt tööga seotud mitte-formaalhariduses osalemise määras. Nn nõukogude perioodi hariduskohordi puhul võib küll täheldada, et need kes alustatud õpingud ka lõpule viisid, osalevad keskmiselt sagedamini tööalases koolituses, kuid hilisemate kohortide puhul on see vahe kahanenud juba mitte-oluliseks. Ilmselt on esimene „selektsioon” tööturupositsioonide mõttes ära toimunud juba kõrghariduse esimese astme järgselt ning selles osas magistriastmel õppinute ja katkestanute võimalused tööturul enam nii väga ei erine.

Andmed: PIAAC Eesti (2011), autorite arvutused, N=2639

Joonis 5.2.4 Teise astme kõrghariduses osalenute osalemine mitte-formaalhariduses seoses tööga viimase 12 kuu jooksul, %

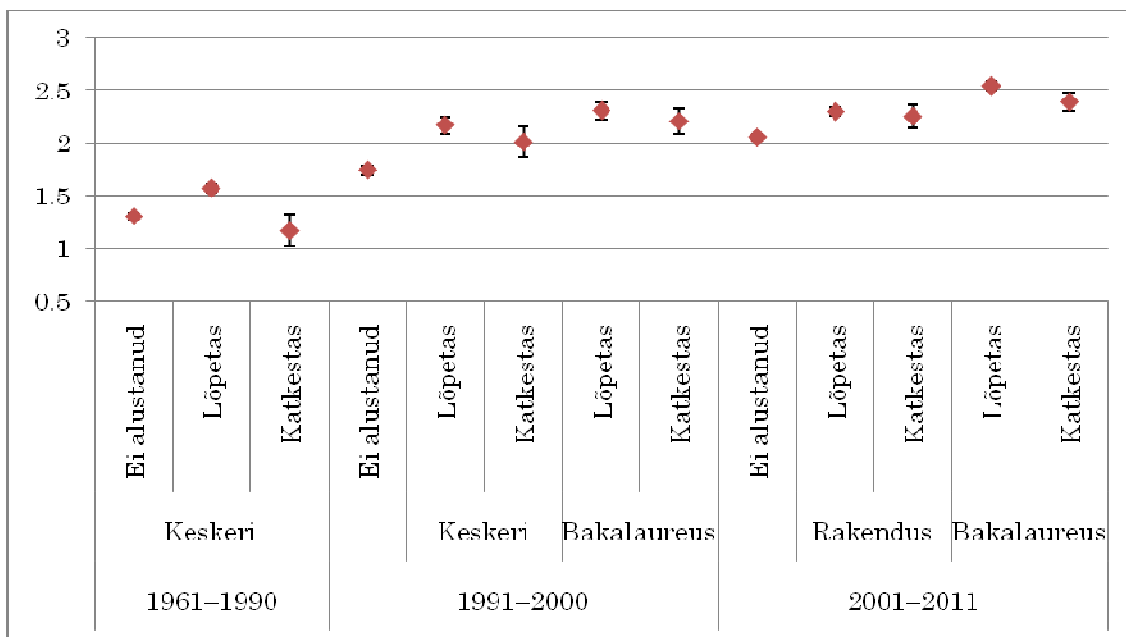
Kokkuvõtvalt annab oskuste ja hariduse vastavuse analüüs samuti alust arvata, et lõpetanutel on katkestanute ees mitmed eelised tööturul. Nagu eelnev analüüs andis alust arvata, ei tulene see niivõrd oskusest kui võrd haridusdiplomist endast – paljud töökohad on selge haridusnõudega. Nii lõpetanud kui katkestanud, sõltumata ametikohast, hindavad aga oma teadmiste olemasolu kõrgemaks kui seda nõuab nende tehtav töö. Rahulolematuse üldist taset silmas pidades võib see tähendada, et hoolimata haridusnõude eelistest/piirangutest tunnevad paljud, et tehtav töö ei paku neile väljakutseid. Lõpetanute ja katkestanute vaheliste erinevuste puudust silmas pidades aga, et lõpetanud ja katkestanud satuvad sarnase tõenäosusega oma kõrgeimale omandatud haridusastmele vastvale või mitte-vastavale ametikohale. Siiski on lõpetanute võimalused oma oskusi hoida ja täiendõppe näol rikastada märksa paremad, mis võib pikas perspektiivis selle kahe grupi erinevusi tööturul siiski süvendada.

6 Aktiivus kultuuri- ja sotsiaalelus

Järgnev osa keskendub kõrghariduse esimeses ja teises astmes osalenute sotsiaalsele ja kultuurilisele aktiivsusele – täpsemalt kuidas kasutatakse erinevaid oskusi igapäevases elus, kui aktiivsed ollakse kultuuri tarbimisega ning kui usaldavad ollakse ühiskonna suhtes üldiselt. Kesksed uurimisküsimused siin on: Kas õpingud kõrgkoolis tõstavad tõenäosust kasutada oskusi igapäevaelus? Kas kõrgkoolis õppinud on kultuuri- ja sotsiaalelus aktiivsemad ning usaldavamad teiste inimeste suhtes?

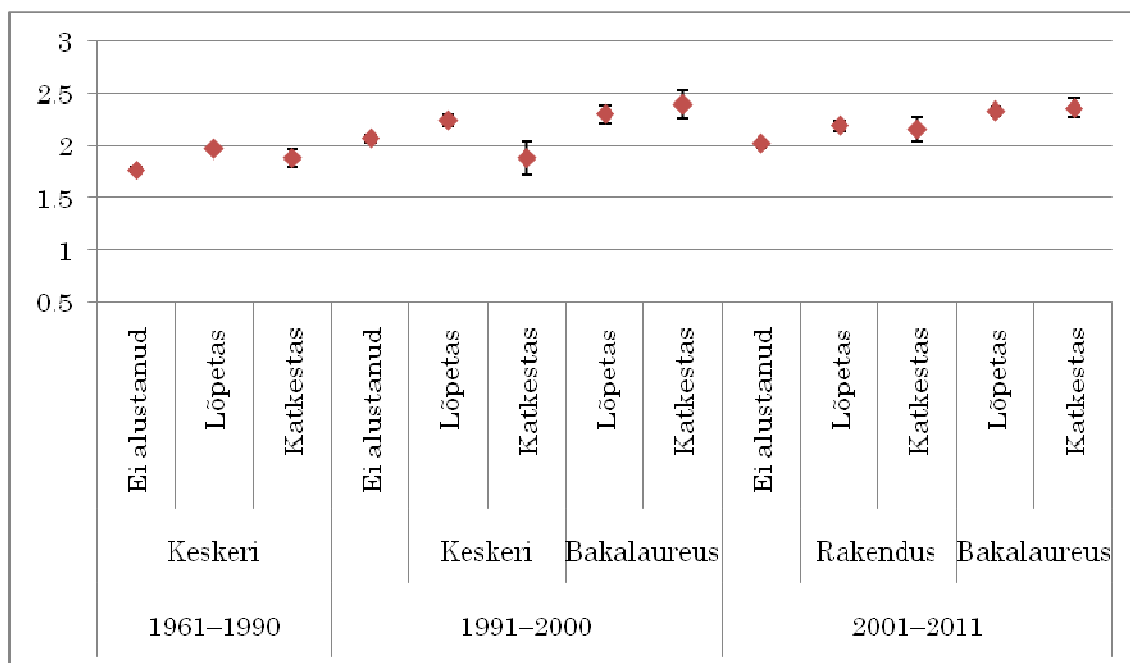
6.1 Esimese astme kõrghariduses osalenute oskuste kasutamine igapäevases elus

Vaadates esimese astme kõrghariduses osalenute oskuste kasutamist igapäevases elus (Joonised 6.1.1a–d) selgub PIAAC-i andmetest, et sarnaselt tööalaste oskuste rakendamisega väga selget erinevust mitmesuguste oskuste igapäevases kasutamises esimese astme kõrghariduse lõpetanute ja katkestanute vahel täheldada ei saa. Nii nagu tööalaste oskuste rakendamise puhul on ka siin erinevate oskuste rakendamine omavahel seotud ($\alpha = 0,77$). Statistiliselt oluliselt on omavahel seotud ka oskuste rakendamine igapäevaselt töö- ning tavaelus, samas on see seos korrelatsioonikordaja näol pigem keskmise tugevusega (infotehnoloogiaoskuste puhul $r=0,39$, numbriliste oskuste puhul $r=0,35$, lugemisoskuste puhul $r=0,43$ ja kirjutamisoskuste puhul $r=0,29$). Tulles aga tagasi oskuste igapäevase kasutamise juurde, siis hoolimata üldisest väheste erinevuste trendist, kaldub katkestanute puhul see määr jääma veidi madalamaks kui lõpetanutel. Kõige selgemalt tuleb erinevus välja vanima, nn nõukogude hariduskohordi puhul, kus keskerihariduse lõpetanute IKT oskuste igapäevane kasutamine on märkimisväärselt sagedasem kui katkestanutel või mitte-alustanutel (Joonis 6.1.1a). Samas on selle kohordi IKT oskuste kasutamine igapäevaselt nooremate kohortidega võrreldes üldiselt kõige madalam. 1990ndate hariduskohordi puhul näitab oluliselt madalamat kasutamissagedust nende grupp, kes esimese astme kõrghariduses ei jätkanud, samas kui lõpetanud ja katkestanud nii keskeri- kui bakalaureuseõppes teineteisest selles osas oluliselt ei eristu. Sarnane trend iseloomustab ka 2000ndate hariduskohorti, ainult et siin võib märgata olulisemat vahet bakalaureuseõppe lõpetanute ja katkestanute vahel – viimased kasutavad IKT oskusi igapäevasesena vähem kui need, kes selle haridusastme omandanud.

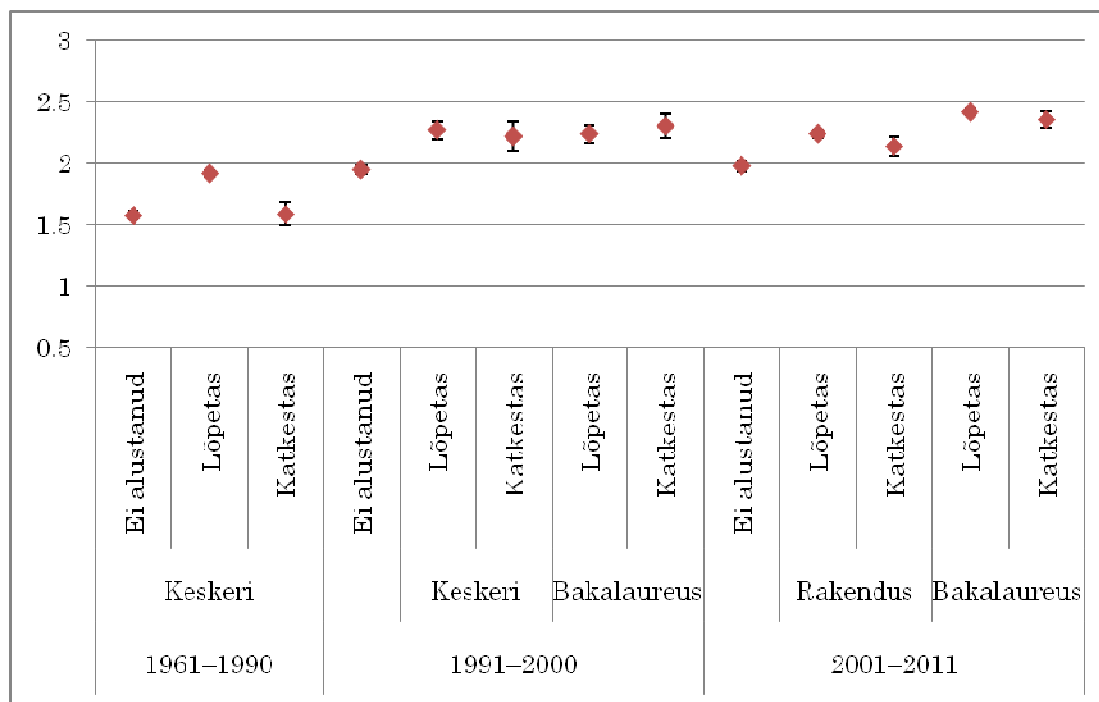
Andmed: PIAAC Eesti (2012), autorite arvutused, N=3181
Märkus: Analüüs põhineb koondindeksil, mis mõõdab seitsme erineva tunnuse kaudu IKT oskuste kasutamise sagedust igapäevases elus; indeksi max väärtus on 6,47

Joonis 6.1.1a Esimese astme kõrghariduses osalenute IKT oskuste kasutamine igapäevases elus; keskmine

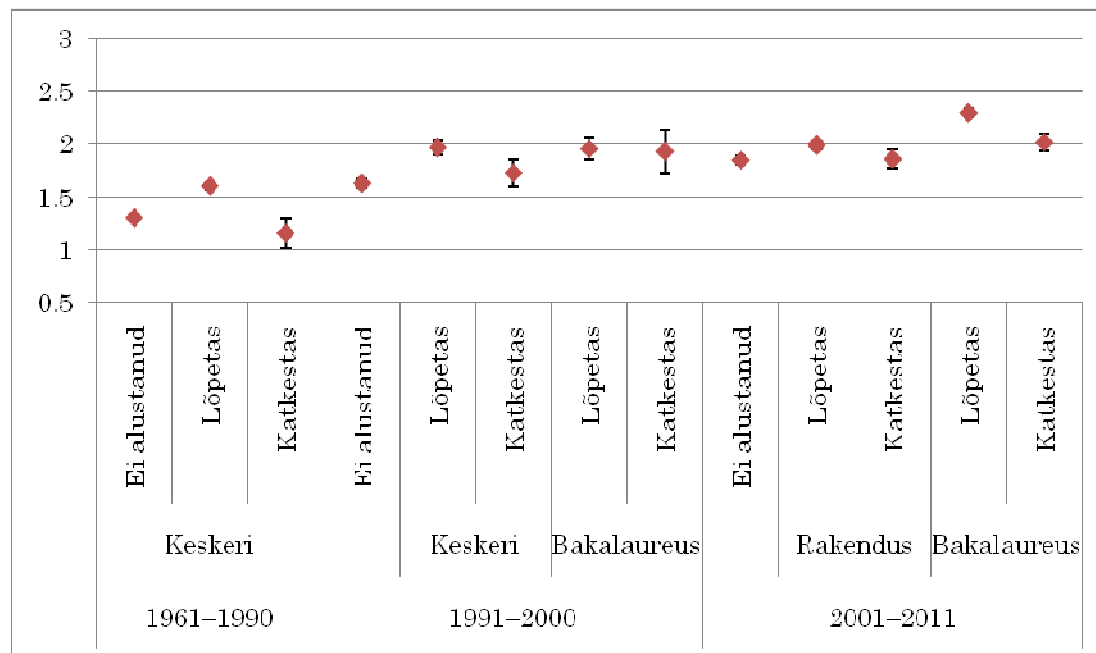
Andmed: PIAAC Eesti (2012), autorite arvutused, N=3745
Märkus: Analüüs põhineb koondindeksil, mis mõõdab kuue erineva tunnuse kaudu numbriliste oskuste kasutamise sagedust igapäevases elus; indeksi max väärtus on 6,91

Joonis 6.1.1b Esimese astme kõrghariduses osalenute numbriliste oskuste kasutamine igapäevases elus; keskmine

Andmed: PIAAC Eesti (2012), autorite arvutused, N=3991
 Märkus: Analüüs põhineb koondindeksil, mis mõõdab kaheksa erineva tunnuse kaudu lugemisoskuste kasutamise sagedust igapäevases elus; indeksi max väärtus on 5,99

Joonis 6.1.1c Esimese astme kõrghariduses osalenute lugemisoskuste kasutamine igapäevases elus; keskmine

Andmed: PIAAC Eesti (2012), autorite arvutused, N=3340
 Märkus: Analüüs põhineb koondindeksil, mis mõõdab nelja erineva tunnuse kaudu kirjutamisioskuste kasutamise sagedust igapäevases elus; indeksi max väärtus on 7,20

Joonis 6.1.1d Esimese astme kõrghariduses osalenute kirjutamisioskuste kasutamine igapäevases elus; keskmine

Numbriliste oskuste igapäevase kasutamise osas (Joonis 6.1.1b) on erinevused gruppide vahel ebaselgemad. Andmed järgivad siiski üldist trendi, kus nooremate kohortide puhul on vaadeldud oskuste kasutamine igapäevaselt sagedasem ning kõige madalamat taset kohordi sees näitab nende grupp, kes pärast keskhariduse omandamist õpinguid kõrghariduse esimesel astmel ei jätkanud. 1990ndate kohordis eristub teistest ehk enim keskerihariduses katkestanute grupp, kellede hulgas on numbriliste oskuse kasutamine igapäevaelus võrreldes lõpetanutega (aga ka mitte-alustanutega) oluliselt madalam.

Lugemisoskuste igapäevase kasutamise osas (Joonis 6.1.1c) on pilt väga sarnane juba eespool kirjeldatud IKT oskustele – enim eristuvaks grupiks on need, kes pärast keskhariduse omandamist ei jätkanud õpinguid kõrghariduse esimesel astmel ning kelle üldine lugemisoskuste kasutamine igapäevaselt on oluliselt madalam kui neil, kes õpinguid jätkasid. Erandiks on siin vanim hariduskohort, kus madalaimat lugemisoskuste taset näitab katkestanute grupp.

Mõningast vahet lõpetanute ja katkestanute oskuste kasutamistes võib täheldada kirjutamisoskuste puhul (Joonis 6.1.1d), kus nii vanimas hariduskohordis kui 1990ndate keskerihariduse ja 2000ndate bakalaureuseõppe puhul võib täheldada, et seal õpingud katkestanutel on igapäevane lugemisoskuste kasutamine madalam kui neil, kes õpingud lõpetasid. Teiste gruppide (1990ndate bakalaureuseõppe ning 2000ndatel rakenduskõrgharidusel õppinud) puhul lõpetanute ja katkestanute vahel olulisi erinevusi ei ilmnenud.

Ka siin iseloomustab vanemate hariduskohortide esindajaid üldine madalam oskuste kasutamise määr, samas kui oskuste rakendamine võib aga olla seotud ka mitmete teiste individuaalsete näitajatega. Nagu näha noorima hariduskohordi (lõpetanud või katkestanud esimese astme kõrghariduses ajavahemikus 2001–2011) kohta tehtud regressioonianalüüsi tulemustest, siis mehed kasutavad vaadeldud oskusi igapäevaselt sagedamini (v.a kirjutamisoskused, kus meeste ja naiste vahel ei ole olulist erinevust). Vanemaealised kalduvad ka oskusi vähem rakendama, kuid antud juhul on see seos oluline vaid IKT oskuste puhul. Sotsiaalne päritolu (vanemate kõrgeim haridustase, raamatute arv lapsepõlvkodus) antud analüüsi tulemustele tuginedes olulist mõju oskuste kasutamisele ei oma (samal ajal muid tunnuseid kontrollides). Oluline on oskuste olemasolu – mida kõrgem on probeemilahendus/funktsionaalne lugemisoskus, seda kõrgem on ka erinevate oskuste rakendamine igapäevases elus. Kontrollides aga nii indiviidi enda näitajaid, oskusi, õpitaset kui ka sotsiaalset päritolu, osutub endiselt IKT, lugemis- ja kirjutamisoskuste puhul oluliseks erinevus lõpetanute ja

katkestanute vahel – katkestanud rakendavad neid nimetatud oskusi igapäevaelus oluliselt väiksemal määral kui õpingud lõpuni viinud.

Tabel 6.1.1 2001–2011. a hariduskohordi esimese astme kõrghariduses osalenute oskuste kasutamine igapäevases elus; lineaarne regressioon, regressioonikoefitsient

	IKT oskuste rakenda- mise määr	Numbriliste oskuste rakenda- mise määr	Lugemis- oskuste rakenda- mise määr	Kirjutamis- oskuste rakenda- mise määr
Sugu (Ref - Naine)				
<i>Mees</i>	0,22 ***	0,31 ***	0,16 ***	0,04
Vanus	-0,01 ***	-0,00	-0,00	-0,00
Kodune keel (Ref - Eesti)				
<i>Vene/muu</i>	-0,03	0,10	-0,05	-0,04
Vanemate haridus (Ref - alla keskh.)				
<i>Vähemalt üks vanem keskh-ga</i>	-0,01	-0,16	0,01	0,17
<i>Vähemalt üks vanem kõrgh-ga</i>	0,04	-0,11	0,06	0,19
Raamatute arv kodus	0,04	0,01	0,05 **	0,04
Oskused ¹	0,00 ***	0,01 ***	0,00 ***	0,00 ***
Rakenduslik õpe	-0,17 ***	-0,09	-0,13 ***	-0,23 ***
Katkestamine	-0,20 ***	-0,11	-0,13 **	-0,23 ***
Konstant	1,88 ***	0,79 **	1,76	1,28 ***
N	844	830	931	918
R ²	0,11	0,11	0,07	0,07

Andmed: PIAAC Eesti (2012), autorite arvutused

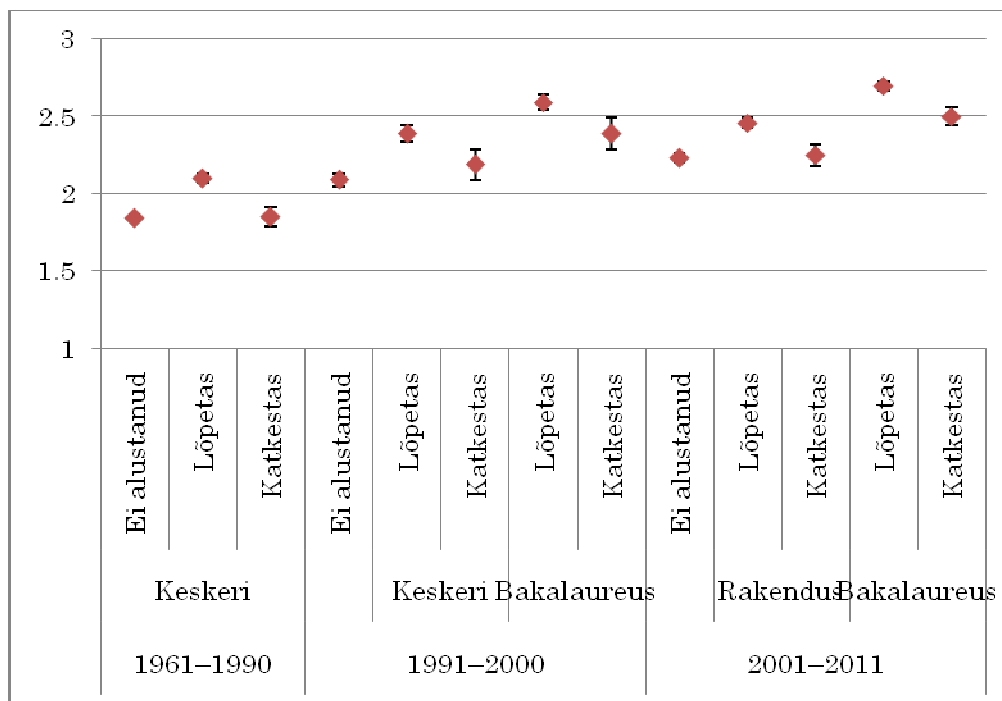
Märkus: Sõltuv tunnus – oskuste kasutamine igapäevases elus, indekstunnus (vt ka Märkus Joonis 6.1.1a□d all); ¹sõltuvalt analüüsitava oskusest on mudelis kontrollitud ühte kolmest (funktsionaalne lugemisoskus, matemaatiline oskus, probleemilahendusoskus) mõõdetud oskuses.

IKT ja numbriliste oskuste puhul on tegemist probleemilahendusoskusega, lugemis- ja kirjutamisoskuste puhul funktsionaalse lugemisoskusega, s*p<.1; ** p<.05; *** p<.01

6.2. Esimese astme kõrghariduses osalenute sotsiaalne aktiivsus

Esimese astme kõrghariduses osalenute sotsiaalsete ja kultuuriliste tegevuste sagedust vaadates ilmneb (Joonis 6.2.1), et lõpetanute ja katkestanute võrdluses tegelevad esimese astme kõrghariduse omandanud erinevate sotsiaalsete ja kultuuriliste tegevustega keskmiselt sagedamini kui katkestanud, seda sõltumata vaadeldavast kohordist ning haridusastmest. Nagu ka muude näitajate puhul, on nimetatud tegevuste esinemise sagedus üldjoontes madalaim vanima kohordi hulgas ning kõrgeim noorima kohordi hulgas.

Ühelt poolt võib selline trend tähendada võimaluste erinevust, kus lõpetanute kindlam ja parem tööturupositsioon ning vastavalt sissetulekukindlus tagab neile ka parema juurdepääsu erinevatele sotsiaalsetele ja kultuurilistele tegevustele. Teiselt poolt võib selle taga olla ka kahe grupi üldisem erinevus hoiakute mõttes – lõpetanud on ka kultuurilise ja sotsiaalse aktiivsuse mõttes selektiivsem grupp. Õpivalmiduse ja katkestamise/lõpetamise seose analüüsis siiski erinevust nende kahe grupi puhul ei ilmnenu. Nii ehk naa, käesoleva uuringu andmete ning võimaluste raames saab rääkida pigem seosest üldiselt ning mitte niivõrd põhjuslikkusest neis seostes.

Andmed: PIAAC Eesti (2012), autorite arvutused, N=4018

Märkus: Analüüs põhineb koondindeksil, mis mõõdab nelja erineva tunnuse kaudu (osalemine kultuuriüritustel; osalemine kontsertidel-pidudel, spordiga tegelemine, raamatupoos/kogus käimine) erinevate kultuuriliste ja sotsiaalsete tegevuste sagedust; indeksi max väärtus on 4,25; Cronbach'i alfa on 0.60

Joonis 6.2.1 Esimese astme kõrghariduses osalenute sotsiaalsete ja kultuuriliste tegevuste sagedus, keskmine

Kontrollides siiski ka teiste oluliste, nii indiviidi tasandi kui päritolu tunnuste mõju aktiivsusele (Tabel 6.2.1), ilmnes 2001–2011. a hariduskohordi analüüsist, et erinevalt oskuste rakendamisest ei erine selle küsimuse/käitumise osas mehed naistest. Mõningast mõju on täheldada vanusel – mida vanem respondent, seda vähem ta erinevatest üritustest osa võtab. Ka eestlaste ja mitte-eestlaste vahel on olulised erinevused – viimased osalevad erinevates sotsiaalsetes ja kultuurilistes tegevustes keskmiselt vähem kui eestlased.

Mudel kontrollib ka sotsiaalmajandusliku staatuse mõju nimetatud käitumisele (käesolevas mudelis on seda mõõdetud oskustemahukas ametis töötamisega, kuid eraldi mudel tehti ka indiviidi sissetulekuga, kusjuures mudeli headus/kirjeldusvõime oli viimasel juhul veidi madalam, niisamuti puudus oluline seos sissetulek ja osaluse vahel). Kontrollides aga nii erinevaid individuaalseid (sugu, vanus, keel, sotsiaalmajanduslik staatus) kui sotsiaalse päritolu (vanemate haridus, raamatute arv lapsepõlvekodus) näitajaid, aga ka hariduse astet, millel õpiti, ilmnes, et katkestanud on endiselt keskmiselt vähemaktiivsed kultuuritarbimises. Seega võiks siin ehk tõesti rääkida üldisematest hoiakutest – lõpetanud on pigem aktiivsema eluviisiga kui katkestanud. Samas ei saa aga antud analüüsi raames öelda, kas ja milline on neis hinnangutes õpingutes osalemise roll, st kas ja kuivõrd on see hoiak seotud õppimisega ning veel enam lõpetamisega, või on see pigem selektiivsuse küsimus (*a'la* sotsiaalselt aktiivsemad ka lõpetavad suurema tõenäosusega).

Tabel 6.2.1 2001–2011 esimese astme kõrghariduses osalenute kaasa löömine sotsiaalsetes ja kultuurilistes tegevustes, lineaarne regressioon

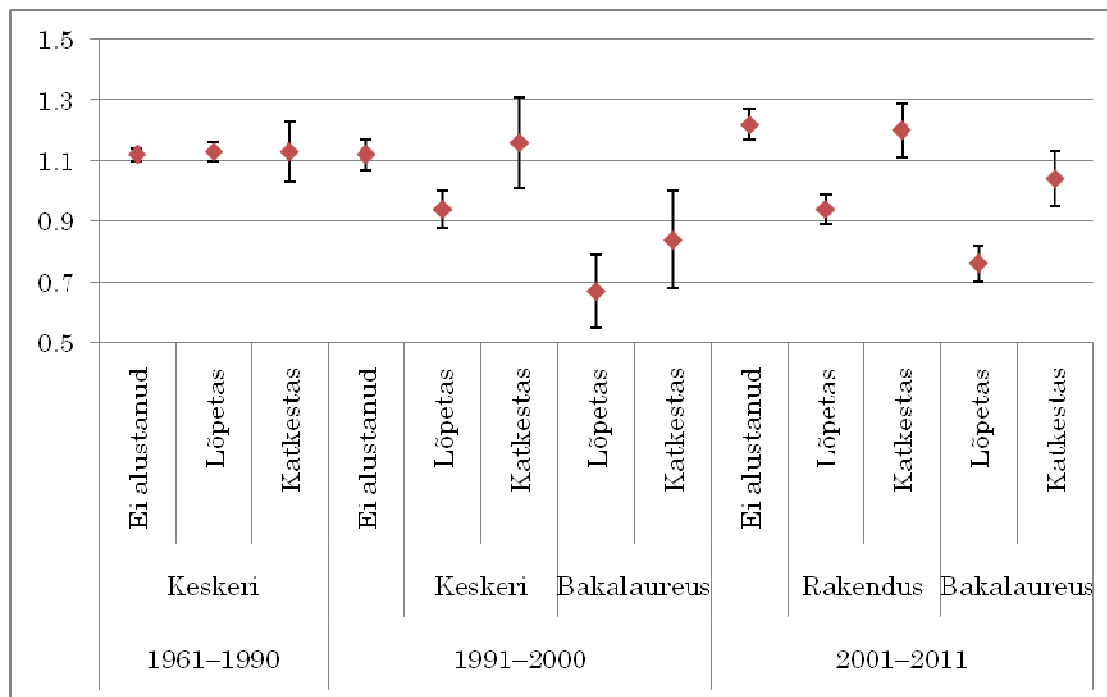
	kordaja
Sugu (Ref – naine)	
<i>Mees</i>	-0,05
Vanus	-0,02 ***
Kodune keel (Ref - Eesti)	
<i>Vene / muu</i>	-0,36 ***
Sotsiaalmajanduslik staatus ¹	0,18 ***
Vanemate haridus (Ref - alla keskhariduse)	
<i>Vähemalt üks vanem keskharidusega</i>	-0,14 *
<i>Vähemalt üks vanem kõrgharidusega</i>	-0,13
Raamatute arv kodus	0,04 **
Rakenduslik õpe	-0,18 ***
Katkestamine	-0,16 ***
Konstant	3,13 ***
N	900
R ²	0,21

Andmed: PIAAC Eesti (2012), autorite arvutused

Märkus: ¹Sotsiaalmajanduslik staatus – töötamine oskustemahukas ametis

Lisaks sotsiaal-kultuurilisele aktiivsusele näitavad esimese astme kõrghariduse lõpetanud võrreldes katkestanutega üles ka suuremat usaldust ühiskonna ja inimeste vastu. Joonisel 6.2.3 on ära toodud respondentide hinnagute keskmine väitele „Täielikult saab usaldada ainult väheseid inimesi” ning nagu sellest selgub, siis eriti nooremates hariduskohortides eristub just lõpetanute grupp kõige madalama nõustumise määraga selle väite suhtes. Vanima, nn nõukogude hariduskohordi puhul ei erine oma hinnangute mõttes lõpetanud, katkestanud

ega mitte-alustanud; 1990ndate kohordi puhul on mõlema õppeastme puhul lõpetanute nõustumise määr madalam kui katkestanutel, kuigi bakalaureuseastmel on see vahe siiski tagasihoidlik. 2000ndate hariduskohordis on aga juba selged erinevused lõpetanute ja katkestanute vahel – kõrghariduse lõpetanud nõustuvad nimetatud väitega keskmisest vähem.

Andmed: PIAAC Eesti (2012), autorite arvutused. N=4015

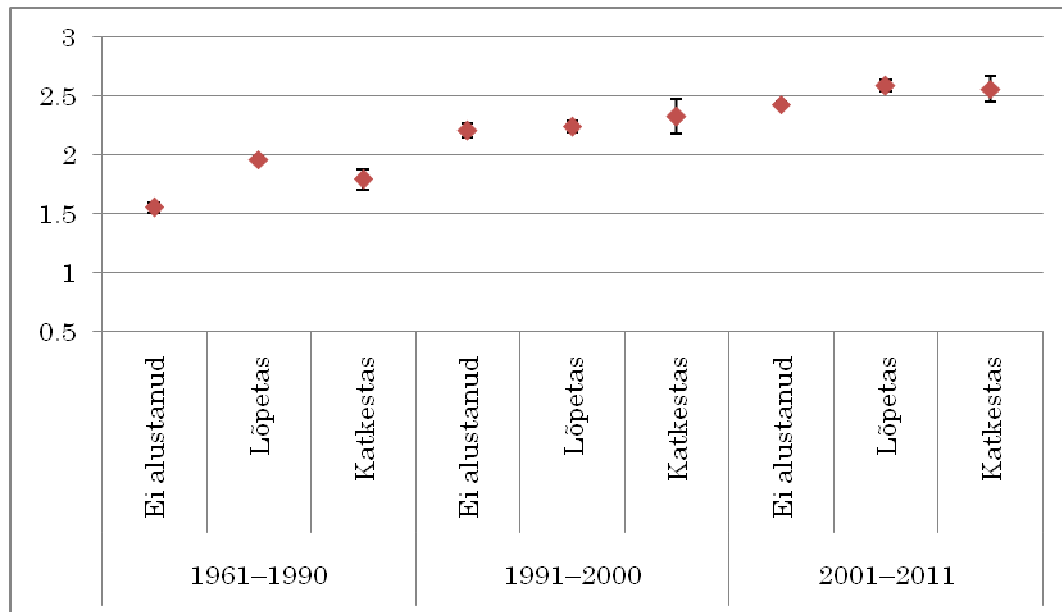
Märkus: Lähtetunnuseks on küsimus „Täielikult usaldada saab ainult väheseid inimesi” ning sellele antud hinnagud skaalal „2 – Nõustun täielikult” ... „-2 – Ei nõustu üldse”

Joonis 6.2.3 Esimese astme kõrghariduses osalenute usald(amat)us inimeste suhtes, keskmine

6.3 Teise astme kõrghariduses osalenute oskuste kasutamine igapäevases elus

Nii nagu eespool toodud analüüsides, on ka siin teise astme kõrghariduses õppinute (s.o lõpetanute ja katkestanute) vahelised erievused üsna tagasihoidlikud. Vaadates konkreetsemalt erinevate IKT, matemaatiliste, lugemis- ja kirjutamisoskuste kasutamist igapäevases elus (Joonised 6.3.1a-d), siis sarnaselt oskuste olemasolule, olulisi erinevusi lõpetanute ja katkestanute vahel täheldada ei saa. IKT oskuste puhul võib täheldada keskmiselt madalamat oskuste kasutamise määra vanimas, nn nõukogude kohordis. Sama kohordi puhul on ka katkestanute IKT oskuste kasutamise määr madalam kui lõpetanutel. 1990ndate hariduskohordi puhul erinevused kolme vaadeldud grupi vahel praktiliselt puuduvad. 2000ndate hariduskohordis on magistriõppes õpinguid mitte-alustanute IKT oskuste igapäevase rakendamise määr keskmiselt

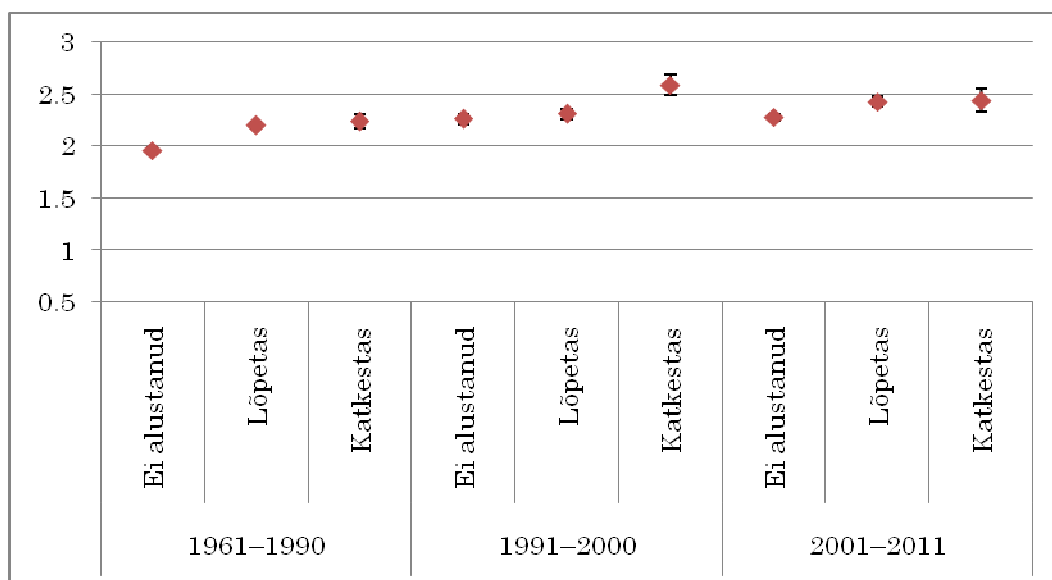
veidi madalam kui nendel, kes õpinguid alustasid. Samas ei erine siiski katkestanud ja lõpetanud omavahel.

Andmed: PIAAC Eesti (2012), autorite arvutused, N=2536

Märkus: Analüüs põhineb koondindeksil, mis mõõdab kuue erineva tunnuse kaudu numbriliste oskuste kasutamise sagedust igapäevases elus; indeksi max väärtus on 6,91

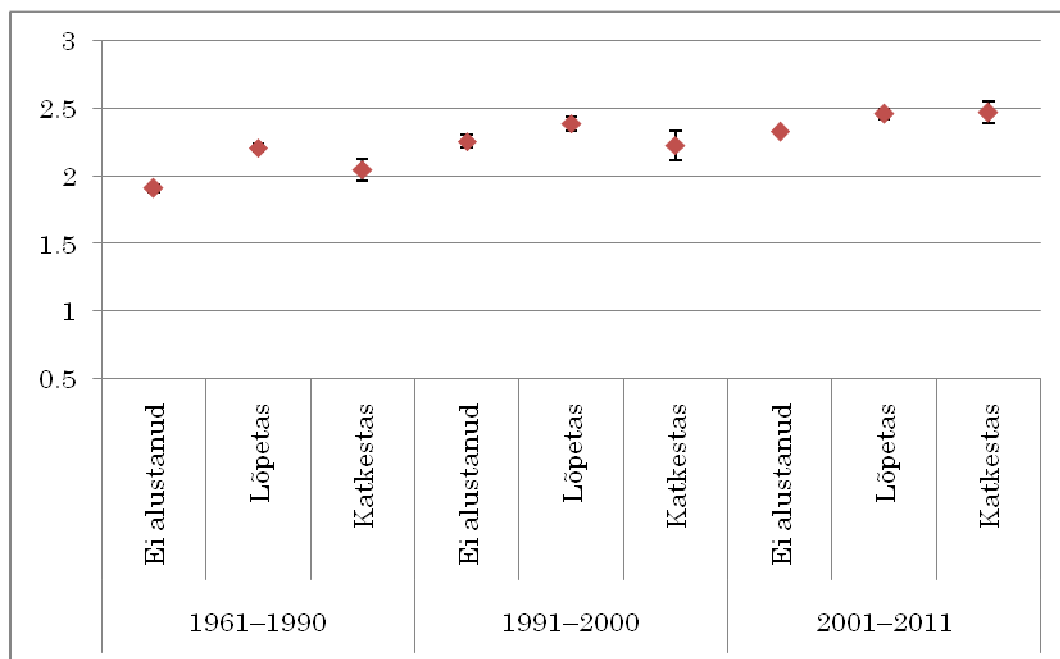
Joonis 6.3.1a Teise astme kõrghariduses osalenute IKT oskuste kasutamine igapäevases elus; keskmine

Andmed: PIAAC Eesti (2012), autorite arvutused, N=2722

Märkus: Analüüs põhineb koondindeksil, mis mõõdab kuue erineva tunnuse kaudu numbriliste oskuste kasutamise sagedust igapäevases elus; indeksi max väärtus on 6,91

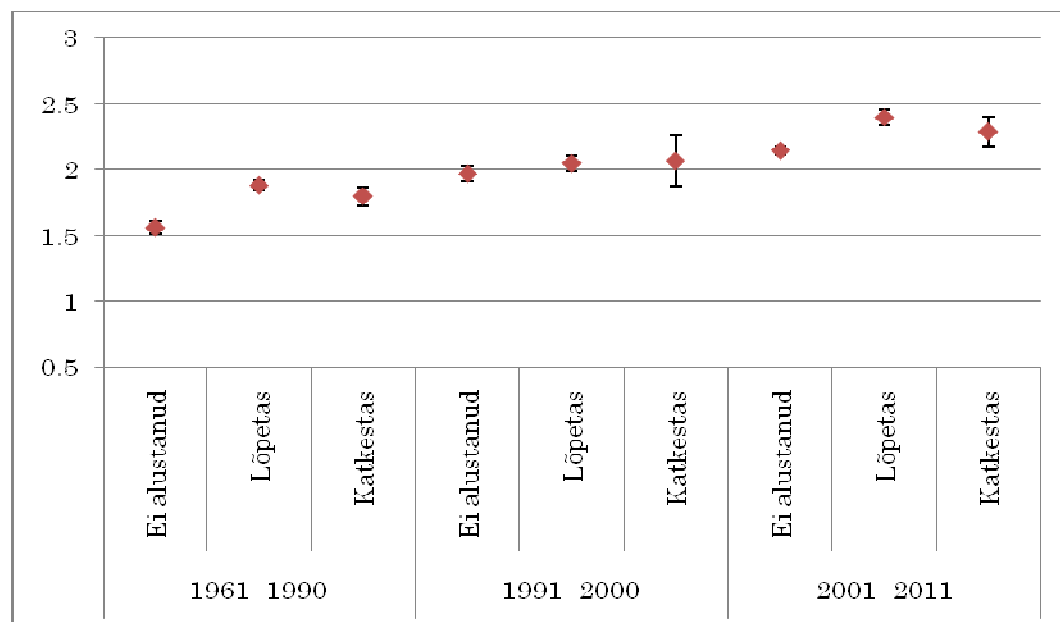
Joonis 6.3.1b Teise astme kõrghariduses osalenute numbriliste oskuste kasutamine igapäevases elus; keskmine

Andmed: PIAAC Eesti (2012), autorite arvutused, N=2822

Märkus: Analüüs põhineb koondindeksil, mis mõõdab kaheksa erineva tunnuse kaudu lugemisoskuste kasutamise sagedust igapäevases elus; indeksi max väärtus on 5,99

Joonis 6.3.1c Teise astme kõrghariduses osalenute lugemisoskuste kasutamine igapäevases elus; keskmine

Andmed: PIAAC Eesti (2012), autorite arvutused, N=2641

Märkus: Analüüs põhineb koondindeksil, mis mõõdab nelja erineva tunnuse kaudu kirjutamisoskuste kasutamise sagedust igapäevases elus; indeksi max väärtus on 7,20

Joonis 6.3.1d Teise astme kõrghariduses osalenute kirjutamisoskuste kasutamine igapäevases elus; keskmine

Matemaatiliste oskuste igapäevase rakendamise sageduse (Joonis 6.3.1b) puhul eristuvad vanimas hariduskohordis need, kes oma õpinguid kõrghariduse teisel astmel ei jätkanud – nende keskmine numbriliste oskuste kasutamine igapäevases elus on keskmiselt madalam, samas kui lõpetanute ja katkestanute vahel olulist erinevust täheldada ei saa. 1990ndate kohordi puhul eristuvad kolme grupi võrdluses aga magisriõppe katkestanud, kelle puhul on matemaatiliste oskuste kasutamine igapäevases elus märksa kõrgem kui mitte-alustanute ja lõpetanute hulgas. 2000ndatel selline eristumine taas kaob ning siin on taas teistest pisut madalama oskuste kasutamise sagedusega magistriõpinguid mitte-alustanud, samas kui lõpetanud ja katkestunud teineteisest olulisel määral ei erine.

Lugemisoskuste igapäevase rakendamise osas ilmneb (Joonis 6.3.1c), et vanemate kohortide esindajate puhul on katkestanute lugemisoskuste rakendamine igapäevases elus tõepoolest keskmiselt veidi madalam kui nendel, kes oma teise astme kõrghariduse õpingud lõpule viisid, samas kui noorima hariduskohordi puhul seda trendi enam ei ilmne. Noorima hariduskohordi puhul võib pigem täheldada, et magistriõppesse mitte-asunute keskmine lugemisoskuste kasutamise määr on keskmiselt madalam, nii nagu ka vanima kohordi puhul.

Sarnane trend iseloomustab ka kirjutamisoskuste rakendamist (Joonis 6.3.1d). Katkestanud neis kahes kohordis näitavad ka veidi madalamat kirjutamisoskuste igapäevase kasutamise määra, samas kui nende erinevus lõpetanutest on siiski väga väike. 1990ndate hariduskohordi puhul ei ilmne isegi neid erinevusi võrreldavate gruppide vahel.

Lisades oskuste kasutamise analüüsi ka teised võimalikud kaasmuutujad, on noorima kohordi analüüsis (Tabel 6.3.1) näha, et sõltumata erinevate individuaalsete (sugu, vanus, kodune keel, oskused) ning päritoluliste (vanemate haridus, raamatute arv lapsepõlvkodus) tunnuste kontrollimisel ei erine katkestanute igapäevaste oskuste kasutamise määr mitte ühegi vaadeldud oskuse raames oluliselt neist, kes õpingud lõpule viisid. Oluliselt erinesid vaid mehed ja naised – meeste puhul on kõigi, v.a lugemisoskuse kasutamise määr keskmiselt kõrgem kui naistel – ning IKT ja kirjutamisoskuste osas mitte-eesti koduse keelega eesti koduse keelega grupist. Olemasolevad oskused seletavad ka veidi nende rakendamist, kuid selle seletusvõime on suhteliselt tagasihoidlik ning katkestanute ja lõpetanute erinevused on mitte-olulised sõltumata sellest, kas mudel kontrollib respondendi enda oskusi või mitte.

Tabel 6.3.1 2001–2011. a hariduskohordi teise astme kõrghariduses osalenute oskuste kasutamine igapäevases elus; lineaarne regressioon, regressioonikoefitsient

	IKT oskused	Numbrilised oskused	Lugemis- oskused	Kirjutamis- oskused
Sugu (Ref - Naine)				
<i>Mees</i>	0,20 **	0,47 ***	0,05	0,20 *
Vanus	-0,01 **	0,00	0,00	0,00
Kodune keel (Ref - Eesti)				
<i>Vene/muu</i>	-0,26 **	-0,11	0,02	-0,31 **
Oskused	0,00 **	0,01 ***	0,00	0,00
Vanemate haridus (Ref - alla keskh)				
<i>Vähemalt üks vanem keskharidusega</i>	0,07	0,35 *	-0,13	-0,25
<i>Vähemalt üks vanem kõrgharidusega</i>	-0,05	0,25	-0,16	-0,20
Raamatute arv kodus	0,06	-0,01	-0,04	0,01
Katkestamine	-0,08	-0,04	-0,02	-0,18
Konstant	1,96 ***	0,25	2,30 ***	2,39 ***
N	245	244	265	264
R ²	0,13	0,23	0,01	0,06

Andmed: PIAAC Eesti (2012), autorite arvutused

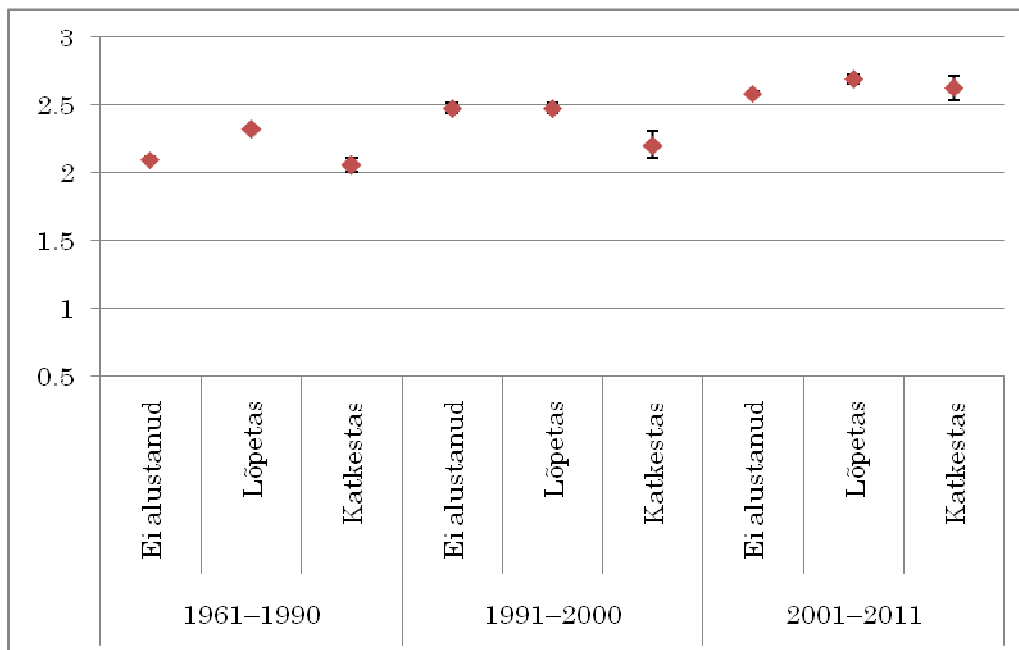
Märkus: Sõltuv tunnus – oskuste kasutamine igapäevases elus, indekstunnus (vt ka Märkus Joonis 6.3.1a–d all); ¹sõltuvalt analüüsitavast oskusest on mudelis kontrollitud ühte kolmest (funktsionaalne lugemisoskus, matemaatiline oskus, probleemilahenduoskus) mõõdetud oskuses.

IKT ja numbriliste oskuste puhul on tegemist probleemilahenduoskusega, lugemis- ja kirjutamisoskuste puhul funktsionaalse lugemisoskusega, s*p<.1; ** p<.05; *** p<.01

6.4 Teise astme kõrghariduses osalenute sotsiaalne aktiivsus

Tulles sotsiaalse ja kultuurilise aktiivsuse juurde (Joonis 6.4.1), siis PIAAC-i andmed näitavad, et nii nagu kõrghariduse esimese astme puhul võib ka teisel astmel täheldada, et katkestanute kultuurilise ja sotsiaalse aktiivsuse määr on keskmiselt madalam kui lõpetanutel. See vahe on selgem vanemate kohortide puhul, samas kui 2000ndate kohordi puhul on see kahanenud juba üsna tagasihoidlikuks. Siiski saab aga öelda, et läbivalt kaldub kultuuriliselt kõige n-ö vähem aktiivsem grupp olema antud juhul katkestanud.

Vaadates lõpetanute ja katkestanute erinevust vaid viimases kohordis ning võttes arvesse ka teisi võimalikke kaasmuutujaid (Table 6.4.1), on näha, et katkestanute erinevus lõpetanutest ei ole siiski statistiliselt oluline. Ainuke eristav tunnus selles analüüsis on respondendi kodune keel – vähemalt kõrgharidusega mitte-eesti koduse keelega respondentide kultuuriline aktiivsus on madalam kui eesti koduse keelega respondentidel.

Andmed: PIAAC Eesti (2012), autorite arvutused, N=2826

Märkus: Analüüs põhineb koondindeksil, mis mõõdab nelja erineva tunnuse kaudu (osalemine kultuuriüritustel; osalemine kontsertidel-pidudel, spordiga tegelemine, raamatupoos/kogus käimine) erinevate kultuuriliste ja sotsiaalsete tegevuste sagedust; indeksi max väärtus on 4,25, Cronbach'i alfa on 0.60

Joonis 6.4.1 Teise astme kõrghariduses osalenute sotsiaalsete ja kultuuriliste tegevuste sagedus, keskmine

Samas sotsiaalmajanduslik staatus, mida antud juhul on mõõdetud oskustemahukas ametis töötamise kaudu, olulist seletusvõimet ei oma. Mudelis, kus sotsiaalmajanduslikku staatusi mõõdeti sissetuleku kaudu (mudeli tulemusi ei ole siin esitatud) ilmnes positiivne seos – mida suurem sissetulek, seda suurem sotsiaal-kultuuriline aktiivsus –, kuid mudeli enda kirjeldusvõime oli siiski madalam. Katkestamise seost kultuurilise aktiivsusega kaasmuutujate valik ei muutnud.

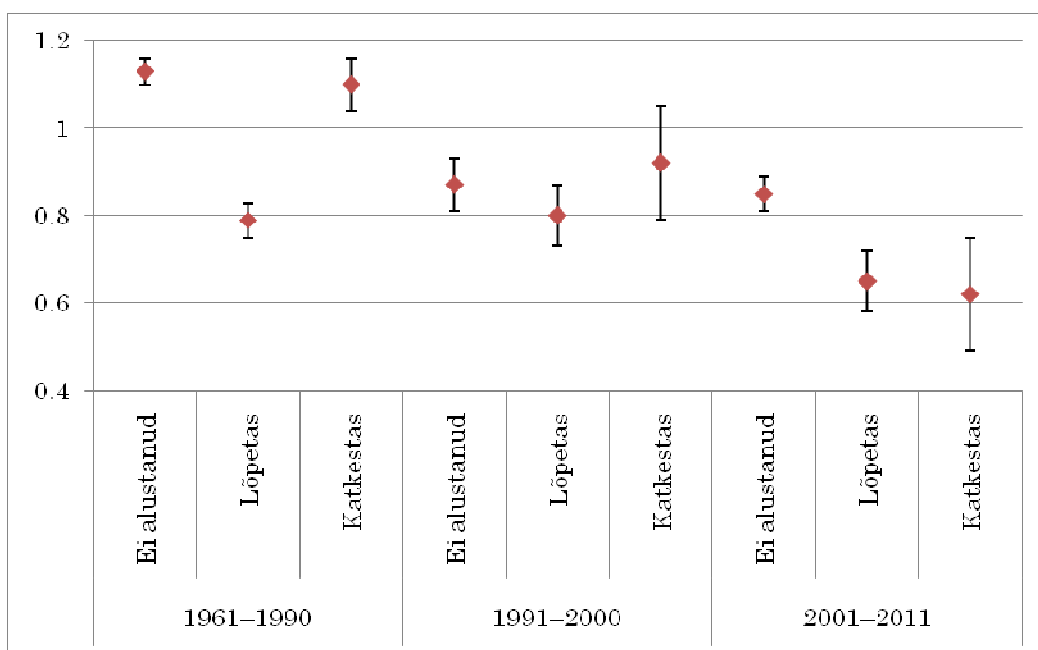
Tulles usalduse küsimuse juurde, siis kui esimese astme kõrghariduses osalenute analüüsis eristus lõpetanute grupp kui keskmiselt usaldavam, siis teise astme kõrghariduses osalenute analüüsi (Joonis 6.4.2) tulemused taolist trendi ei näita. Vanima, nn nõukogude kohordi puhul võib küll täheldada selgelt suuremat usaldust (s.o madalamat usaldamatust) nende hulgas, kes oma õpingud lõpule viisid, kuid nooremate kohortide (1990ndad ja 2000ndad) puhul lõpetanud ja katkestanud oluliselt ei erine. Noorima kohordi puhul võib täheldada, et kõige nõrka usaldavam on see grupp, kes magistriõppes üldse ei alustanud. 1990ndate kohordi puhul on lõpetanute usaldamatuse määr teistest veidi madalam, kuid mitte piisavalt, et seda oluliseks vaheks pidada.

Tabel 6.4.1 2001–2011 teise astme kõrghariduses osalenute kaasa löömine sotsiaalsetes ja kultuurilistes tegevustes, lineaarne regressioon

	kordaja
Sugu (Ref - Naine)	
<i>Mees</i>	-0,01
Vanus	0,00
Kodune keel (Ref - Eesti)	
<i>Vene/muu</i>	-0,31 ***
Sotsiaalmajanduslik staatus ¹	0,06
Vanemate haridus (Ref - alla keskhariduse)	
<i>Vähemalt üks vanem keskharidusega</i>	-0,22
<i>Vähemalt üks vanem kõrgharidusega</i>	-0,13
Raamatute arv kodus	0,05
Katkestamine	-0,07
Konstant	2,86 ***
N	259
R ²	0,11

Andmed: PIAAC Eesti (2012), autorite arvutused

Märkus: ¹Sotsiaalmajanduslik staatus – töötamine oskustemahukas ametis

Andmed: PIAAC Eesti (2012), autorite arvutused, N=2823

Märkus: Lähtetunnuseks on küsimus „Täielikult usaldada saab ainult väheseid inimesi” ning sellele antud hinnagud skaalal „2 – Nõustun täielikult” ... „-2 – Ei nõustu üldse”

Joonis 6.4.2 Teise astme kõrghariduses osalenute usald(amat)us inimeste suhtes, keskmine

Kokkuvõtvalt võib öelda, et sarnaselt tööalaste oskuste kasutamisele on ka igapäevaste oskuste kasutamise määrades lõpetanute ja katkestanute vahel pigem tagasihoidlikud. Sarnaselt eespool toodud analüüsidega on ka siin suuremat erisust täheldada kõrghariduse esimesel astmel, samas kui teisel astmel taanduvad needki väikesed erinevused. Küll aga võib täheldada selgemaid erinevusi muus sotsiaalses ja kultuurilises aktiivsuses, seda just kõrghariduse esimesel astmel osalenute puhul. Kui oskuste kasutamise taseme mõttes lõpetanud ja katkestanud väga selget ei eristub, siis kultuurilise ja sotsiaalse aktiivsuse määras küll. Noorima kohordi analüüsile tuginedes võib pigem arvata, et tegemist on üldisema hoiakutel põhineva trendiga, kuid selgemat seost lõpetamise/katkestamisega käesolev analüüs tuua ei võimalda. Siiski on alust arvata, et lõpetanud ei erine katkestanutest mitte ainult (tööturu)võimaluste mõttes, aga ka üldise erinevate võimaluste kasutamise mõttes, mis võib olla seotud üldisemate hoiakutega. Selle kasuks räägib ka tulemus, et magistriõppes, kuhu sisenemine on juba mõnevõrra selektiivsem, sest eeldab kõrghariduse esimese astme läbimist, on erinevused lõpetanute ja katkestanute vahel neis küsimustes pea olematud. Seega ei ole just kõrghariduse esimesel astmel siiski päris juhuslik see, kes õppuritest pigem lõpetab ja kes pigem katkestab.

Kokkuvõte

Käesoleva raporti keskseks uurimisteenaks oli kõrghariduse lõpetamise olulisus edasisi tööturuvõimalusi silmas pidades. Täpsemalt vaadeldi kas ja kuivõrd erinesid kõrghariduse lõpetanute ja kateetanute oskused ning oskuste rakendamine nii tööturul kui igapäevaselt.

Esimese tulemusena võib välja tuua lõpetanute parema tööturupositsiooni võrreldes katkestanutega, seda nii suuremat tööturu stabiilsust (lõpetanute üldiselt madalam töötuse määr) kui ka võimalusi (keskmiselt kõrgem ametipositsioon ning võimalused oma oskusi rakendada) silmas pidades. Andmetest tulenenud piirangute tõttu ei olnud siinses analüüsis võimalik täpsemalt hinnata, kui palju neist „eelistest“ tulenes just sellest, et õpingud olid lõpule viidud, kuid siiski ilmnes üsna selgelt, et isegi kui oskuste taseme mõttes lõpetanud ja katkestanud pigem ei erinenud, paiknevad lõpetanud keskmiselt kõrgemal ametipositsioonil, osalevad enam täiendõppes ning tajuvad enam hariduse ja saavutatud positsiooni vastavust. Üldist kõrgharidusse sisenemise protsessi ja tava silmas pidades võib arvata, et esmane (ning ilmselt olulisim) selektsioon toimub just kõrgharidusse sisenemisel, mitte niivõrd sealt väljumisel, mistõttu erinevad omavahel nii oskuste kui ka tööturupositsiooni mõttes enam kõrghariduse astmel jätkanud ja mitte-jätkanud kui õpingud lõpetanud ja katkestanud. Andmetest ei selgu kahjuks ei õpingutes osalemise aeg ega ka katkestamise põhjused, kuid katkestanute grupi sisemist üldiselt suurt varieeruvust silmast pidades võib arvata, et tegemist on üsna heterogeense grupiga, st ei tohiks siiski päris alahinnata lõpetamise põhjuste (nt akadeemiline edasijõudmatus *versus* rahulolematuse õpingute käigus omandatuga) ega ka õpingute pikkuse potentsiaalset diferentseerivat mõju. Teisisõnu, kui oleks võimalik eristada katkestajaid vastavalt katkestamise põhjustele, siis on võimalik, et ilmneksid ka mõningased erinevused lõpetajate ja mõne katkestajate grupi oskustes ning nende rakendamises. Aga isegi siis ei saaks ignoreerida juba varasematest uurimustest teada trendi (vt näiteks Unt & Täht 2014), kus kõrghariduse diplomi olemasolu on tööandjate jaoks oluliseks signaaliks, andes diplomiomanikule tööturul mitmeid eeliseid ning seda ilmselt sõltumata tegelikust oskuste tasemest.

Teise keske tulemusena näitas analüüs, et rääkides lõpetamise ja katkestamise mõjust edasistele tööturuvõimalustele on oluline eristada kõrghariduse esimest (rakenduslik ja bakalaureuseõpe) ja teist astet (magistriõpe), seda tulenevalt seal valitsevatest erinevatest trendidest ja seostest. Tööturuvõimaluste mõttes

erinevad selgemini esimesel astmel lõpetanud ja katkestanud, samas kui teisel astmel lõpetanute ja katkestanute vahelised erinevused on pigem tagasihoidlikud või puuduvad sootuks. Siin võib taaskord üheks seletuseks olla kõrgharidussüsteemi selektsiooni faktor, ehk kui esimesel astmel filtreeritakse välja need, kes potentsiaalselt õppima sobiksid, siis teisel astmel seda selektsiooni enam ei toimu, kuna magistriõppesse saamiseks peab olema kõrghariduse esimene aste läbitud, ehk valik käib siis juba selektiivse grupi sees. Nende seoste paremaks mõistmiseks oleks taas abi kui teaksime katkestamise põhjusi, sest võib arvata, et esimesel ja teisel astmel katkestamise põhjused ja motiivid võivad erineda, seda ka üldisi tööturuvõimalusi silmas pidades (vt ka näiteks Unt & Täht 2014). Bakalaureusekraadi omanike tööturupositsioon on reeglina üsna kõrge ning nagu näitavad ka käesoleva analüüsi tulemused, siis magistrikraad olulist edasist eelist pigem ei anna (st põhiline eristusjoon on siiski, kas omatakse kõrghariduse esimese astme diplomit või mitte).

Kolmanda keskse tulemusena võib välja tuua hoiakute teema – analüüsi viimane osa andis alust arvata, et hoolimata kõrgharidusse sisenemise selektsioonist erinevad edaspidiselt (aga võimalik, et juba ka eelnevalt) lõpetanud ja katkestanud oma üldistes hoiakutes, eriti mis puudutab õppimist ja üldist sotsiaal-kultuurilist aktiivsust. Taaskord ei võimalda andmed hinnata, kui suur osa sellest võib tuleneda kõrghariduses õppimisest ning kui suur osa on olemas juba eelnevalt ning kujundab üldisemas plaanis nende noorte võimalusi ja väljavaateid. Küll võib aga arvata, et need kes lõpetavad, on paremate väljavaadetega jätkata enda arendamist (nii professionaalses kui ka mitte-professionaalses plaanis) ning ajapikku suurendada eelist katkestanute ees veelgi. Lisaks hoiakutele kerkis analüüsis mitmel juhul üles ka sooline võrdlus, kuid piiratud andmete tõttu ei olnud võimalik seda läbivalt analüüsida ehki olulisemad erisused on püütud siiski ära tuua. Tulemused näitasid, et ka lõpetamise ja katkestamise juures on üheks oluliseks sooliseks erisuseks sissetulek – mehed teenivad oluliselt enam kui naised, ka siis kui kõrghariduse astmel õppimist ning lõpetamist-katkestamist arvesse võtta. Kui oskuste taseme mõttes naised ja mehed niivõrd ei erine, siis erinevate oskuste rakendamise määr kaldub meeste puhul kõrgem olema, mis võib omakorda tuleneda nende paremast tööturupositsioonist ning sellele vastavatest võimalustest oma oskusi rakendada. Siiski vajaks meeste ja naiste võimalike erinevuste selgitamine antud kontekstis põhjalikumat käsitlust.

Kogu analüüsi puhul ei saa unustada andmetes olevaid piiranguid, mis teeb põhjuslike seoste otsimise ja testimise antud uurimise juures keeruliseks ning mitmel juhul küsitavaks. Nagu eelnevalt mainitud, ei võimalda andmed hinnata, kas ja kui palju andis oskuste mõttes juurde iga ülikoolis veedetud aasta ning kas isegi kõrgharidusdiplomi mitte-omandamisel oli ülikoolis õppimisest siiski

mingit kasu. Niisamuti jäid andmed liialt „õhukeseks“ eristamaks näiteks 3+2 ja 4+2 astmel õppinuid, või siis süstemaatiliselt analüüsida mehi ja naisi eraldi. Edasiste analüüside puhul peakski keskenduma ühelt poolt katkestanute grupi heterogeensuse temaatikale, ehk milles täpsemalt see heterogeensus seisneb, ning teiselt poolt võimaluste akumul eerumise teemale, kas ja kui võrd lõpetanute ja katkestanute võimalused ja võimaluste erisus ajas püsib või muutub, kas süvenemise või kahanemise suunas.

Viited

- Arrow, K. (1973). Higher education as a filter, *Journal of Public Economics*, 1973, vol. 2 (3): 193–216
- Becker, G. (1962). Investment in Human Capital: A Theoretical Analysis. *The Journal of Political Economy*, 70: 9–49
- Bills, D.B. (2003). Credentials, Signals, and Screens. Explaining the Relationship between Schooling and Job Assignment. *Review of Educational Research*, 73: 441–469.
- Matković, T. & Kogan, I. (2012). “All or nothing? The consequences of tertiary education noncompletion in Croatia and Serbia”. *European Sociological Review* 28(6): 755-770.
- Mincer, J. (1974). *Schooling, Experience, and Earnings*. New York: Columbia University Press for the National Bureau of Economic Research.
- Schnepf, S. V. (2014). Do Tertiary Dropout Students Really Not Succeed in European Labour Markets? *IZA Discussion Papers*, No. 8015: 1–37
- Unt, M. & Täht, K. (Ed) (2014). *Tööturu väljakutsed kõrgharidusele*. Primus & SA Archimedes, Tallinn